

İKTİSADİ VE İDARİ YAKLAŞIMLAR DERGİSİ

THE JOURNAL OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE APPROACHES

E-ISSN: 2687-6159

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ YAKLAŞIMLAR DERGİSİ

ŞIRNAK UNIVERSITY
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
THE JOURNAL OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE APPROACHES

Yıl/Year: 2024	Cilt/Volume: 6	Sayı/Issue: 2
-----------------------	-----------------------	----------------------

Aralık/December

Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi

Şırnak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
The Journal of Economics and Administrative Approaches

Sahibi / Owner

Ş.Ü., İ.İ.B.F. adına / On behalf of Ş.U., F.E.A.S.

Prof. Dr. Eyyüp Mustafa EYYUBOĞLU

Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Dekan

Şırnak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
Dean

<https://orcid.org/0000-0001-7419-8273>

mustafa@sirnak.edu.tr

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Şahin NAS

Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü

Şırnak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
Department of Management Information Systems

<https://orcid.org/0000-0003-3267-4432>

snas@sirnak.edu.tr

Yayımlayan / Publisher

Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Adres / Address

Yeni Mahalle Cizre Caddesi, Mehmet Emin Acar Kampüsü
73000 ŞIRNAK/TÜRKİYE

Telefon / Telephone: 0 (486) 216 40 08 – 1201

E-mail: iibfdergisi@sirnak.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jaaa>

Baskı / Printing: E-printing

Yayın Türü / Publication Type

Uluslararası Hakemli Süreli Yayın / International Peer-reviewed Periodicals

Yayın Sıklığı / Publication Frequency

Yılda İki Sayı / Two Issues Annually

İktisadi ve idari yaklaşımlar dergisinde yayımlanan makalelerin dil ve bilimsel sorumluluğu yazar/yazarlara aittir. Dergide yayımlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Alan Editörleri / Field Editors

Doç. Dr. Süreyya ECE https://orcid.org/0000-0002-2110-8091 sece@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme, Şırnak/Türkiye, <i>Şırnak University, F.E.A.S., Business Administration, Şırnak/Türkiye</i>
Doç. Dr. Sema YAŞAR https://orcid.org/0000-0002-7056-9265 semayasar@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Economics, Şırnak/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Üyesi Dilek Çelik https://orcid.org/0000-0002-4181-8568 dilekcelik@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Politic Science and Public Administration, Şırnak/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Sevgi Balık https://orcid.org/0000-0003-1276-4051 zsbalik@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., Yönetim Bilişim Sistemleri, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Management Information Systems, Şırnak/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Üyesi Dicle Özcan ELÇİ https://orcid.org/0000-0003-0493-4428 dicleozcan@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, S.B.F., Sosyal Hizmetler, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.H.S., Social Services, Şırnak/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Üyesi Reşat SAKUR https://orcid.org/0000-0002-7946-8938 r.sakur@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, S.B.F., Sağlık Yönetimi, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.H.S., Health Management, Şırnak/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin AKSU https://orcid.org/0000-0002-0272-4200 haksu@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Politic Science and Public Administration, Şırnak/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Demir https://orcid.org/0000-0001-8421-0619 omerdemir@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, Silopi M.Y.O., Lojistik, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, Silopi V.S., Logistic, Şırnak/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TUNÇ https://orcid.org/0000-0002-0864-2695 ahmettunc@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Economics, Şırnak/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nazım UYGUR https://orcid.org/0000-0002-4132-3004 mnyugur@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Politic Science and Public Administration, Şırnak/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Üyesi Recep ELMAS https://orcid.org/0000-0001-5490-3238 relmas[at]sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Politic Science and Public Administration, Şırnak/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Üyesi Sercan YAVAN https://orcid.org/0000-0002-9873-5931 sercan.yavan@adu.edu.tr	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İ.İ.B.F., Maliye, Aydın/ Türkiye <i>Aydın Adnan Menderes University, Nazilli F.E.A.S., Public Finance, Aydın/Türkiye</i>
Dr. Öğr. Gör. Mehmet Nedim UYGUR https://orcid.org/0000-0003-1148-754X mnedimuygur@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, Silopi M.Y.O., Bankacılık ve Sigortacılık, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, Silopi V.S., Banking and Insurance, Şırnak/Türkiye</i>

Sekreteryaya / Secretariat

Arş. Gör. Ceyhan ERENER https://orcid.org/0000-0002-0474-1864 ceyhanerener@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Politic Science and Public Administration, Şırnak/Türkiye</i>
--	---

Yazım Editörü / Text Editor

Arş. Gör. Ceyhan ERENER https://orcid.org/0000-0002-0474-1864 ceyhanerener@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Politic Science and Public Administration, Şırnak/Türkiye</i>
--	---

Dil Editörü / Language Editor

Arş. Gör. Özgür BOZAN https://orcid.org/0000-0002-7145-5059 obozan@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Politic Science and Public Administration, Şırnak/Türkiye</i>
Arş. Gör. Yusuf KÜÇÜK https://orcid.org/0000-0002-7349-1352 yusufkucuk@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Economics, Şırnak/Türkiye</i>

Mizanpaj / Typesetter

Arş. Gör. Erol KÖYÇÜ https://orcid.org/0000-0001-8166-2185 erol.koycu@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, F.E.A.S., Business Administration, Şırnak/Türkiye</i>
---	---

Kapak Tasarım / Cover Design

Öğr. Gör. Bora Bekir YÜCELEN https://orcid.org/0000-0003-0984-7585 boryucelen@gmail.com	Şırnak Üniversitesi, Şırnak M.Y.O., El Sanatları, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, Şırnak V.S., Handicrafts, Şırnak/Türkiye</i>
---	--

Bilim ve Danışma Kurulu / Science and Advisory Board

Prof. Dr. İbrahim Halil SUGÖZÜ https://orcid.org/0000-0002-1861-3118 ihugozu@manas.edu.kg	Şırnak Üniversitesi, İktisat, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, Economics, Şırnak/Türkiye</i>
Prof. Dr. Mete Cüneyt OKYAR https://orcid.org/0000-0002-8501-0798 meteokyar@yahoo.com.tr	Şırnak Üniversitesi, İktisat, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, Economics, Şırnak/Türkiye</i>
Prof. Dr. Turhan Korkmaz https://orcid.org/0000-0001-5468-2279 korktur@gmail.com	Mersin Üniversitesi, İşletme, Mersin/Türkiye <i>Mersin University, Business Administration, Mersin Türkiye</i>
Prof. Dr. Hüseyin Mualla YÜCEOL https://orcid.org/0000-0001-7804-1900 hyuceol@mersin.edu.tr	Mersin Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Mersin/Türkiye <i>Mersin University, Labour Economics and Industrial Relations, Mersin/Türkiye</i>
Prof. Dr. İsmail Tuncer https://orcid.org/0000-0003-0180-7415 ituncer@mersin.edu.tr	Mersin Üniversitesi, İktisat, Mersin/Türkiye <i>Mersin University, Economics, Mersin/Türkiye</i>
Prof. Dr. Erkan AKTAŞ https://orcid.org/0000-0002-7068-2807 erkanaktas@mersin.edu.tr	Mersin Üniversitesi, İktisat, Mersin/Türkiye <i>Mersin University, Economics, Mersin/Türkiye</i>
Prof. Dr. İlhan EGE https://orcid.org/0000-0002-5765-1926 ilhanege@mersin.edu.tr	Mersin Üniversitesi, İşletme, Mersin/Türkiye <i>Mersin University, Business Administration, Mersin/Türkiye</i>
Prof. Dr. Ali DERAN https://orcid.org/0000-0001-5377-6740 alideran@gmail.com	Tarsus Üniversitesi, Finans ve Bankacılık, Mersin/Türkiye <i>Tarsus University, Finance and Banking, Mersin/Türkiye</i>
Prof. Dr. Arzdar KİRACI https://orcid.org/0000-0001-6123-2508 arzdarkiraci@siirt.edu.tr	Siirt Üniversitesi, İktisat, Siirt/Türkiye <i>Siirt University, Economics, Siirt/Türkiye</i>
Prof. Dr. Hayriye ATİK https://orcid.org/0000-0001-7480-080X atik@erciyes.edu.tr	Erciyes Üniversitesi, İktisat, Kayseri/Türkiye <i>Erciyes University, Economics, Kayseri/Türkiye</i>
Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR https://orcid.org/0000-0003-2084-7332 ramazan.gokbunar@cbu.edu.tr	Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Maliye, Manisa/Türkiye <i>Manisa Celal Bayar University, Public Finance, Manisa/Türkiye</i>
Prof. Dr. Doğan UYSAL https://orcid.org/0000-0001-9406-0757 dogan.uysal@cbu.edu.tr	Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Ekonometri, Manisa/Türkiye <i>Manisa Celal Bayar University, Econometrics, Manisa/Türkiye</i>
Prof. Dr. Murat ÇEMREK https://orcid.org/0000-0003-0969-5542 cemrek@yahoo.com	Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Konya/Türkiye <i>Necmettin Erbakan University, Politic Science and International Relations, Konya/Türkiye</i>
Prof. Dr. Esra Banu SİPAHİ https://orcid.org/0000-0001-6277-8027 esbipahi@erbakan.edu.tr	Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Konya/Türkiye <i>Necmettin Erbakan University, Politic Science and Public Administration, Konya/Türkiye</i>
Prof. Dr. Gökhan TUNCEL https://orcid.org/0000-0002-2313-2300 gokhan.tuncel@inonu.edu.tr	İnönü Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Malatya/Türkiye <i>İnönü University, Politic Science and Public Administration, Malatya/Türkiye</i>
Prof. Dr. Burcu ÖZCAN https://orcid.org/0000-0001-8800-8880 bozcan@firat.edu.tr	Fırat Üniversitesi, İktisat, Elazığ/Türkiye <i>Firat University, Economics, Elazığ/Türkiye</i>
Prof. Dr. Erkan Turan DEMİREL https://orcid.org/0000-0001-7754-774X edemirel@firat.edu.tr	Fırat Üniversitesi, İşletme, Elazığ/Türkiye <i>Firat University, Business Administration, Elazığ/Türkiye</i>
Prof. Dr. Bahar Burtan DOĞAN https://orcid.org/0000-0001-9835-2423 baharburtandogan@yahoo.com	Dicle Üniversitesi, İktisat, Diyarbakır/Türkiye <i>Dicle University, Economics, Diyarbakır/Türkiye</i>
Prof. Dr. Murat ERCAN https://orcid.org/0000-0002-1315-9200 muratercan@anadolu.edu.tr	Anadolu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Eskişehir/Türkiye <i>Anadolu University, Politic Science and Public Administration, Eskişehir/Türkiye</i>
Prof. Dr. Mustafa Erkan ÜYÜMEZ https://orcid.org/0000-0001-7567-3486 meuyumez@anadolu.edu.tr	Anadolu Üniversitesi, Maliye, Eskişehir/Türkiye <i>Anadolu University, Public Finance, Eskişehir/Türkiye</i>
Prof. Dr. Selami SEZGİN https://orcid.org/0000-0002-4604-0601 selamisezgin@anadolu.edu.tr	Anadolu Üniversitesi, İktisat, Eskişehir/Türkiye <i>Anadolu University, Economics, Eskişehir/Türkiye</i>
Prof. Dr. Osman OKKA https://orcid.org/0000-0002-7761-3951 osman.okka@karatay.edu.tr	KTO Karatay Üniversitesi, İşletme, Konya/Türkiye <i>KTO Karatay University, Business Administration, Konya/Türkiye</i>
Prof. Dr. Rahmi YAMAK https://orcid.org/0000-0002-2604-1797 yamak@ktu.edu.tr	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ekonometri, Trabzon/Türkiye <i>Karadeniz Technical University, Econometrics, Trabzon/Türkiye</i>
Prof. Dr. Adnan Çelik https://orcid.org/0000-0002-8538-9937 adnancelik@selcuk.edu.tr	Selçuk Üniversitesi, İşletme, Konya/Türkiye <i>Selçuk University, Business Administration, Konya/Türkiye</i>
Prof. Dr. Hacer Tuğba EROĞLU https://orcid.org/0000-0003-0067-2766 hteroglu@selcuk.edu.tr	Selçuk Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Konya/Türkiye <i>Selçuk University, Politic Science and Public Administration, Konya/Türkiye</i>

Doç. Dr. Bilal SOLAK https://orcid.org/0000-0002-7804-2038 bsolak@firat.edu.tr	Fırat Üniversitesi, İşletme, Elazığ/Türkiye <i>Firat University, Business Administration, Elazığ/Türkiye</i>
Doç. Dr. Mehmet SONGUR https://orcid.org/0000-0003-4763-9314 mehmet.songur@dicle.edu.tr	Dicle Üniversitesi, İktisat, Diyarbakır/Türkiye <i>Dicle University, Economics, Diyarbakır/Türkiye</i>
Doç. Dr. Melike ATAY POLAT https://orcid.org/0000-0001-9507-5942 matay@artuklu.edu.tr	Mardin Artuklu Üniversitesi, İktisat, Mardin/Türkiye <i>Mardin Artuklu University, Economics, Mardin/Türkiye</i>
Doç. Dr. İbrahim HÜSEYİNİ https://orcid.org/0000-0002-5969-0769 ibrahimhuseyni@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İktisat, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, Economics, Şırnak/Türkiye</i>
Doç. Dr. Kemalettin ERYEŞİL https://orcid.org/0000-0002-4678-8249 k.eryesil@sirnak.edu.tr	Şırnak Üniversitesi, İşletme, Şırnak/Türkiye <i>Şırnak University, Business Administration, Şırnak/Türkiye</i>

İçindekiler / Contents

Araştırma Makalesi / Research Article			
1	Erkan AKTAŞ İlkay YILMAZ	Tarsus'un Türkiye Tarımındaki Yeri <i>The Status of Tarsus in Turkish Agriculture</i>	46-57
2	Muhammed TURGUT Murat CANITEZ	Uluslararası Ticarete Dijital Dönüşüm ve Lojistik Performans: Bir Model Önerisi <i>Digital Transformation and Logistics Performance in International Trade: A Model Proposal</i>	58-78
3	Selami İNCE	Filmler Üzerinden Şırnak: Kültürel Kimlik ve Toplumsal Yaşam <i>Şırnak Through Films: Cultural Identity and Social Life</i>	79-91
4	Esra Dursun Pınarbaşı	Türkiye'de Anarşist Düşüncenin Tarihsel Seyrine İlişkin Bir Değerlendirme <i>An Assessment of the Historical Trajectory of Anarchist Thought in Turkey</i>	92-103
5	Sunay GÜNGÖR GÜLSOY	Kült Markada, Dijital Hikâye Anlatımının Tüketici Algısı Oluşturma Boyutuna Etkisi: BT21 Örneği <i>The Impact of Digital Storytelling in Cult Brands on Shaping Consumer Perception: The Case of BT21</i>	104-114
6	İbrahim HÜSEYİNİ Mehmet Nazım UYGUR Reşat SAKUR Mehmet DABAKOĞLU Muhammed OFLAS Ömer Selçuk EMSEN	Identifying Sophisticated Product Groups to Focus on at the Regional Level in Türkiye: A Perspective for Sustainable Current Account Balance and Economic Growth <i>Türkiye'de Bölgesel Düzeyde Odaklanılabilecek Sofistike Ürün Gruplarının Belirlenmesi: Sürdürülebilir Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İçin Bir Perspektif</i>	115-127

Tarsus'un Türkiye Tarımındaki Yeri¹ The Status of Tarsus in Turkish Agriculture

Erkan AKTAŞ²
Geliş Tarihi / Received: 02.08.2024

İlkay YILMAZ³
Kabul Tarihi / Accepted: 23.09.2024

Tarihi / Published: 31.12.2024

ÖZET

Bu çalışma, Tarsus'un Mersin ve Türkiye tarımındaki yerini ve önemini incelemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK, 2021) elde edilen ikincil veriler kullanılarak, ilçe bazlı tarımsal zaman serileri analizler edilmiştir. Bu analizlerle, Tarsus'un tarımsal üretim miktarları Türkiye'deki diğer ilçelerle karşılaştırılmış ve özellikle belirli ürün gruplarında Tarsus'un üretimdeki payı ve sıralaması belirlenmiştir. Çalışma, temel istatistik analizlerini kullanarak, Tarsus'un Mersin ve Türkiye genelindeki tarımsal katma değerini ortaya koymaktadır. Mersin'in tarımsal alanının yüzde 30'una sahip olan Tarsus, belirli ürünlerin üretiminde Türkiye tarımında önemli bir paya sahiptir. Çalışmada, Tarsus'un hem meyve alanları hem de sebze alanları açısından Türkiye'de ilk ona giren tek ilçe olduğu gerçeğinin yanı sıra Tarsus'un tarımsal katma değer yaratma ve tarıma dayalı sanayi potansiyelindeki önemi de vurgulanmaktadır. Çalışma ayrıca, bölgenin lojistik altyapısının güçlenmesinin, Tarsus'un tarımsal üretim ve ticari hareketliliğini artırma potansiyelini değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Tarsus, Mersin, Tarım, Tarımsal Üretim

Jel Kodları:

Q15, O13, R11

ABSTRACT

This study examines the role and importance of Tarsus in the agriculture of Mersin and Turkey. Secondary data obtained from the Turkish Statistical Institute (TUİK, 2021) were used to analyze agricultural time series on a district basis. These analyses compared the agricultural production volumes of Tarsus with other districts in Turkey and identified Tarsus's share and ranking in the production of specific product groups. Using basic statistical analyses, the study highlights Tarsus's agricultural added value within Mersin and across Turkey. Tarsus, which holds 30 percent of Mersin's agricultural land, occupies a significant share in the production of certain products in Turkish agriculture. The study emphasizes the importance of Tarsus not only as the only district ranked in the top ten for both fruit and vegetable areas in Turkey but also highlights its potential in creating agricultural value and its capacity in agriculture-based industries. Additionally, the study evaluates how the strengthening of the region's logistical infrastructure could enhance Tarsus's agricultural production and commercial dynamism.

Keywords:

Tarsus, Mersin, Agriculture, Agricultural Production

Jel Codes:

Q15, O13, R11

Atf (Citation): Aktaş, E. & Yılmaz, İ. (2024). Tarsus'un Türkiye Tarımındaki Yeri. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 46-57. <https://doi.org/10.47138/jea.1527081>

¹ Bu çalışma, 2021 yılında gerçekleştirilen Tarsus Uluslararası Tarım Çalıştayında sunulan çalışmanın genişletilmiş halidir (This study is an extended version of the study presented at the Tarsus International Agriculture Workshop held in 2021)

² Prof. Dr. Mersin Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, erkanaktas@mersin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7068-2807>, <https://ror.org/04nqdw39>

³ Doç. Dr. Mersin Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ilkayyilmaz@mersin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3689-0896>, <https://ror.org/04nqdw39>

Giriş

Tarsus, tarihin derinliklerinden gelen ve Berdan Nehri'nin kıyısında kurulu, sadece Akdeniz bölgesinin değil, Türkiye'nin de en eski yerleşim yerlerinden biridir (Bkz. Şekil 1). Amerikalı arkeolog Hetty Goldman tarafından İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında Tarsus şehrinin güneybatısında bulunan Gözlükule höyüğünde gerçekleştirilen arkeolojik kazılar⁴, bu bölgedeki yerleşimlerin tarihinin Neolitik çağa kadar uzandığını göstermiştir (Britannica, 2023). Önceleri sırasıyla Hitit, Asur ve Pers İmparatorluğu'nun bir parçası olan Tarsus, M.Ö. 333 yılında Büyük İskender tarafından ele geçirilmiş ve Büyük İskender'in ölümünden sonra Seleukos İmparatorluğu bünyesinde büyük çapta Helen kültürünün etkisi altına girmiştir. M.Ö. 67 yılında Romalıların şehri fethetmesinin ardından Kilikya bölgesinin başkenti olmasının da etkisiyle, özellikle ticaret ve kültürel alışveriş merkezi olarak önem kazanmıştır. Ayrıca, Tarsuslu Saul olarak da bilinen Aziz Paulus'un Tarsus'ta doğmuş ve ilk tebliğlerini burada yapmış olması nedeniyle Tarsus birinci yüzyılda Hıristiyanlık için önemli bir merkez olmuştur (Erçolak vd., 2019: 537).

Şekil 1. Tarsus ilçesinin (solda) ve Tarsus şehrinin (sağda) konumu
Kaynakça: Gülersoy vd., 2014: 749 ve "Tarsus", 2024.

Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye bölünmesiyle şehir, Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiş ve bu dönemde, Doğu Akdeniz'deki askeri ve idari yapılanmanın bir parçası olarak stratejik önemini korumuştur. Ancak, Arap akınları ve sonrasında Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki savaşlar nedeniyle birçok kez el değiştirmiş ve nihayet 1517 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolüne girmiştir. Osmanlı döneminde Anadolu'nun önemli ticaret yolları üzerinde bir konaklama ve ticaret merkezi olarak yeniden canlanmış, çevresindeki tarım arazileri ve verimli toprakları sayesinde ekonomik canlılığını sürdürmüştür.

Kentin tarımsal yapısı, geçmişten günümüze her dönemde öne çıkmış, Osmanlı döneminde de tarımsal canlanma ve modernizasyon ile dikkat çekmiştir (Ulutaş, 2012: 464). Tarsus, Çukurova Bölgesi'nin bir parçası olarak, verimli topraklarıyla uzun yıllar Anadolu'nun tahıl ambarı rolünü üstlenmiştir. Bölgenin bitkisel verimliliğini arttıran en önemli faktörlerden biri, sulak ve geniş düzlükler ile ovalık arazilerin varlığıdır. Mersin'den başlayıp Tarsus Nehri'ne kadar uzanan alan, Çukurova'nın en verimli toprakları arasında yer alır (Ulutaş, 2013: 1475).

Mersin'e bağlı Tarsus ilçesinin idari merkezi olan Tarsus şehri, Berdan Çayı'nın batısında ve doğusunda yaklaşık 31 km²'lik bir alana yayılmış olup, batıda Mersin ve doğuda Adana ile komşudur. Şehrin, Akdeniz'de kıyısı olmamasına ve dağlık alanlara direkt bir sınırı olmamasına karşın, güneyde Akdeniz ve kuzeyde Toros Dağları'nın bir parçası olan Bolkar Dağları ile çevrilidir (Gülersoy vd., 2014: 743).

Adana ve Mersin arasında stratejik bir konumda bulunan Tarsus, ilk çağlardan itibaren ekonomik açıdan önemli bir ticaret merkezi olmuştur (Aytar ve Kenderci, 2015: 27). On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren pamuk üretimi ile öne çıkan Çukurova Bölgesi'nde, artan ticari faaliyetler Tarsus'un daha da önem kazanmasını sağlamıştır. Ancak, yirminci yüzyılın başında ticari canlılığın Mersin limanına kayması, Tarsus'un ekonomik dinamiklerini olumsuz yönde etkilemiş ve kentin eski ticari hareketliliğini ve önemini yitirmesine neden olmuştur (Aytar ve Kenderci, 2015: 41).

Çalışmamızın amacı, tarımın Tarsus ekonomisindeki ağırlığını ve önemini ortaya koymak ve Tarsus tarımının Mersin ve Türkiye için önemini irdelemektir. Bu amaçla, izleyen birinci bölümde araştırmada kullanılan veri seti ve yöntem ile ilgili açıklamalar yapılmış ve ikinci bölümde Tarsus'ta kır ve kent nüfusunun toplam nüfusa oranındaki değişim ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Tarsus'taki tarım alanlarının büyüklüğü ve bunun Türkiye'deki diğer ilçelerle karşılaştırılması

⁴ Goldman'ın arkeolojik bulguları için bkz. Goldman (1935), Goldman (1937), Goldman (1938), Goldman (1940), Goldman (1950), Goldman (1956) ve Goldman (1963).

yer almaktadır. Dördüncü bölüm, Tarsus'taki tarımsal üretimin içeriği ve bu üretimin Türkiye toplam tarım üretimindeki payı konusuna ayrılmıştır. Sonuçlar ve öneriler ise önceki bölümlerde ortaya konan istatistikler ve olgular ışığında son bölümde sunulmaktadır.

1. Veri Seti ve Yöntem

Çalışmamızda Türkiye İstatistik Kurumu resmi web sayfasından (TÜİK, 2021) elde edilen ikincil verilerden yararlanılmıştır. Yöntem olarak, temel istatistik analizleri uygulanmıştır. Tarımsal veriler ilçe bazlı zaman serilerinden elde edilmiştir. Bu verilerle ilçeler arası üretim miktarları karşılaştırılmasının yanı sıra, belirli ürünlerin üretiminde Tarsus'un Mersin ve Türkiye toplam üretimi içindeki payı ortaya konmuştur.

Tarsus'un tarımsal üretim miktarı, Türkiye'deki diğer ilçelerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Özellikle belirli ürün gruplarında kullanılan tarım alanlarının büyüklüğü açısından ilk 10'a giren ilçeler sıralanmış ve Tarsus'un bu ürünlerdeki konumu tespit edilmiştir. Bütün bu kıyaslamalar, Tarsus'un hem Mersin içindeki hem de Türkiye genelindeki tarımsal üretimdeki yerini netleştirmektedir.

2. Tarsus'ta Kır ve Kent Nüfusu

Tablo 1'de görüldüğü gibi, 1970 yılında Tarsus'ta kırsal nüfusun toplam ilçe nüfusuna oranı yaklaşık yüzde 54 iken, 1980'de yüzde 45'e, 1990'da yüzde 35'e düşmüştür. 2000 yılında küçük bir artışla yüzde 38 düzeyinde yükselirken 2010 yılında yüzde 24'e kadar düşmüştür (TÜİK, 2021). Türkiye genelinde ise kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı 1970 yılında yaklaşık yüzde 62 iken, 1980'de yüzde 56, 1990'da yüzde 41, 2000'de yüzde 35 ve 2012 yılında ise yüzde 23 düzeyinde gerçekleşmiştir (Aktaş ve Şahin, 2019: 227). Bu itibarla 1970-2010 döneminde Tarsus'ta kır ve kent arasındaki nüfus oranı dinamiğinin ülkedeki genel eğilimden pek de farklı olmadığı söylenebilir. Tablo 1'de 2020 yılında kır nüfusun bulunmamasının nedeni, 6 Aralık 2012 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan ve 37 madde ile 2 geçici maddeden oluşan 6360 sayılı yasa ile Türkiye genelinde 1592 belediye ve 16082 köy kapatılarak mahalle statüsüne dönüştürülmüş olmasıdır (İzci ve Turan, 2013: 119). Söz konusu tarihte Tarsus'ta bulunan 129 köy de bu yüzden mahalle statüsüne geçmiştir (Dingeç, 1998: 50).

Tablo 1. 1970-2020 döneminde Tarsus'ta kır ve kent nüfusu

Yıl	Toplam nüfus	Kent nüfusu	Kır nüfusu	Kır (yüzde)
1970	162 220	74 510	87 710	54.07
1980	219 673	121 074	98 599	44.88
1990	290 633	187 508	103 125	35.48
2000	348 205	216 382	131 823	37.86
2010	312 573	238 276	74 297	23.77
2020	346 715	346 715	—	—

Kaynakça: TÜİK, 2021.

3. Tarsus Tarım Alanları ve Türkiye İçindeki Önemi

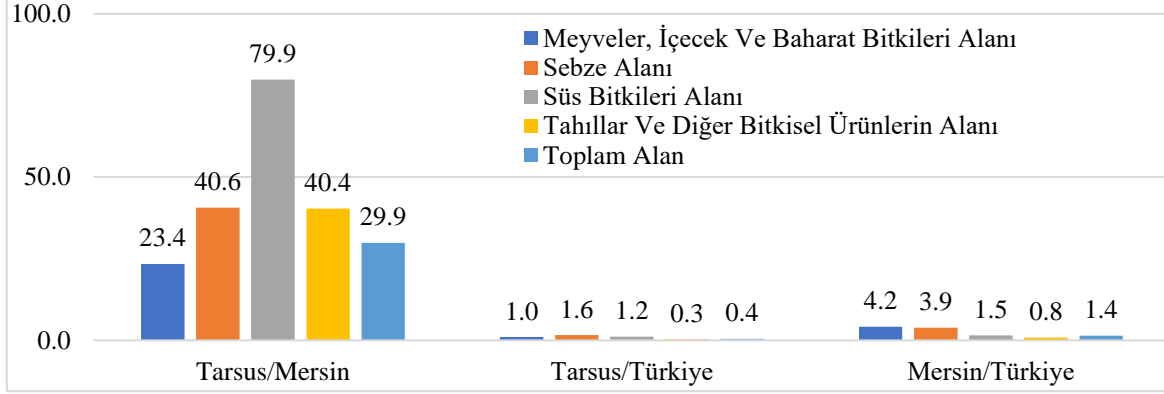
Tarsus, 2020 yılı verilerine göre toplam 985,687 dekarlık tarım alanıyla Mersin ilinin en büyük tarım alanına sahip ilçesidir. Tarsus ilçesini sırasıyla, Mut, Silifke, Erdemli, Anamur, Gülnar ve diğer ilçeler takip etmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. 2020 yılında Mersin ilçelerinde tarımsal alan büyüklüğü

İlçeler	Tarım alanı (dekar)	Mersin içindeki payı (yüzde)
Akdeniz	103 489	3.1
Anamur	210 007	6.4
Aydıncık	51 873	1.6
Bozyazı	68 887	2.1
Erdemli	267 991	8.1
Gülnar	192 131	5.8
Mezitli	60 002	1.8
Mut	730 344	22.2
Silifke	498 225	15.1
Tarsus	985 687	29.9
Toroslar	65 018	2.0
Yenişehir	29 383	0.9
Çamlıyayla	33 628	1.0
Toplam	3 296 664	100.0

Kaynakça: TÜİK, 2021.

Şekil 2’de görüldüğü gibi, Tarsus, Mersin ilindeki meyve, içecek ve baharat bitkileri üretiminin yaklaşık yüzde 23.4’ünü ve Türkiye genelinin yüzde 1’ini karşılamaktadır. Mersin ili ise Türkiye’deki bu ürünlerin yüzde 4.2’sini üretmektedir. Sebze üretimi açısından Tarsus, Mersin ilinin yüzde 40.6’sını, Türkiye’nin ise yüzde 1.6’sını oluştururken, Mersin ili Türkiye genelinde yüzde 3.9’luk bir paya sahiptir. Süs bitkileri üretiminde Tarsus, Mersin ilinin yüzde 79.9’unu, Türkiye’nin ise yüzde 1.2’sini temsil etmektedir. Mersin ise bu alanda Türkiye çapında yüzde 1.5’lik bir paya sahiptir. Tahıl ve diğer bitki üretiminde Tarsus, Mersin ilinin yüzde 40.4’ünü, Türkiye’nin ise sadece yüzde 0.3’ünü kapsarken Mersin ilinin bu alanda toplam Türkiye üretimi içindeki payı yüzde 0.8’dir. Tarsus’un Mersin toplam tarım alanları içindeki payı yüzde 29.9, Türkiye toplam tarım alanları içindeki payı yüzde 0.4 iken Mersin ilinin toplam tarım alanlarının Türkiye toplam tarım alanlarına oranı yüzde 1.4 düzeyinde kalmaktadır.

Şekil 2. 2020 yılında Tarsus tarımsal alanının Mersin ve Türkiye’deki oranı

Kaynakça: TÜİK, 2021.

Türkiye bulunan 922 ilçe içerisinde meyve alanı en büyük olan ilk 10 ilçe Tablo 3’te verilmiştir. Görüldüğü gibi Mersin’in Mut ve Tarsus ilçeleri bu ilk on ilçe arasında yer almaktadır.

Tablo 3. Türkiye’de meyve alanları en büyük olan 10 ilçe (2020 yılı)

Sıra	İlçeler	Alan (dekar)
1	Nizip, Gaziantep	664 704
2	Milas, Muğla	535 314
3	Akhisar, Manisa	482 688
4	Çarşamba, Samsun	463 164
5	Mut, Mersin	452 959
6	Birecik, Şanlıurfa	410 043
7	Bozova, Şanlıurfa	374 206
8	Şehitkâmil, Gaziantep	361 534
9	Tarsus, Mersin	351 211
10	Ünye, Ordu	297 164

Kaynakça: TÜİK, 2021.

Türkiye’de ilçeler içerisinde sebze alanı en büyük olan ilk on ilçe Tablo 4’te gösterilmektedir. Bu ilk on ilçe arasında Mersin’den sadece Tarsus ilçesi yer almaktadır. Tablo 3 ve 4 bir arada değerlendirildiğinde Tarsus’un Türkiye tarımındaki eşsiz konumu göze çarpmaktadır: Tarsus her iki listede de yer alan, yani Türkiye’de hem meyve üretim alanları hem de sebze üretim alanları büyüklüğü açısından ilk onda yer alan tek ilçedir. Tarıma elverişli alanlarının büyük bölümünün meyve ve sebze üretimine ayrılmış olması nedeniyle Tarsus, süs bitkileri üretim alanları büyüklüğü açısından Türkiye’deki ilçeler arasında 25’inci sırada, tahıl alanlarında ise 75’inci sırada yer almaktadır (TÜİK, 2021).

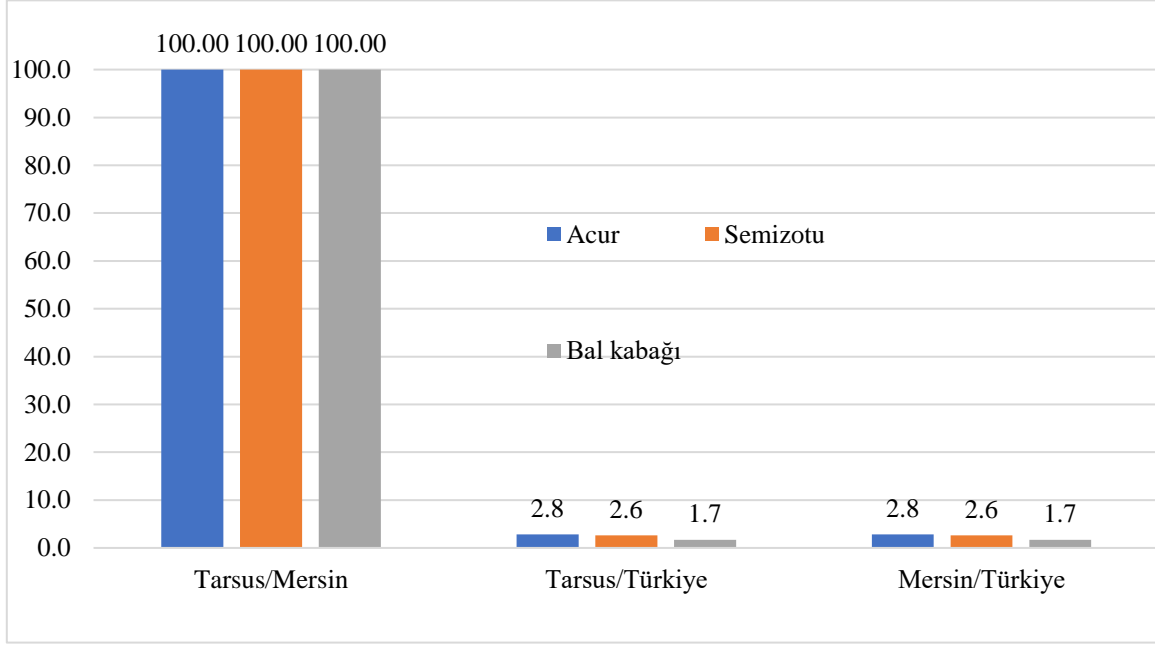
Tablo 4. Türkiye’de sebze alanları en büyük olan 10 ilçe (2020 yılı)

Sıra	İlçeler	Alan (dekar)
1	Tomarza, Kayseri	158 712
2	Karacabey, Bursa	135 652
3	Tarsus, Mersin	122 873
4	Merkez, Nevşehir	114 955
5	Merkez, Karaman	114 775
6	Develi, Kayseri	112 546
7	Polatlı, Ankara	109 089
8	Serik, Antalya	107 733
9	Ereğli, Konya	106 665
10	Beyazır, Ankara	94 941

Kaynakça: TÜİK, 2021.

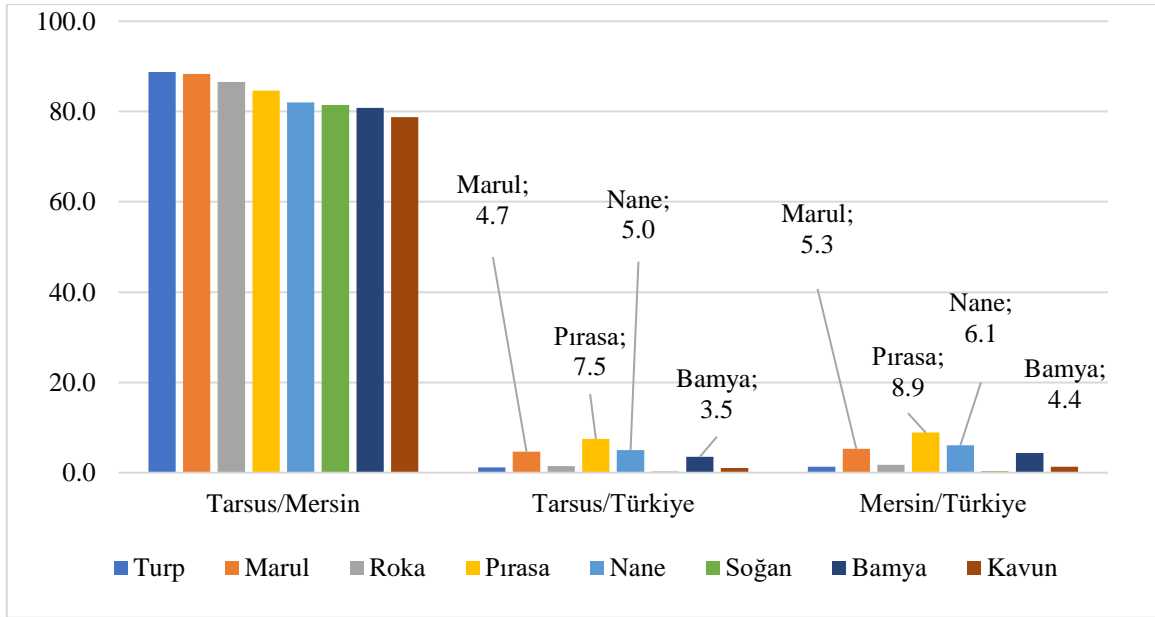
4. Tarsus'ta Tarımsal Üretim

Şekil 3'te görüldüğü gibi, 2020 yılı itibarıyla Tarsus ilçesi Mersin ilinde, üç sebze türünde (acur, semizotu ve bal kabağı) üretimin tamamını tek başına karşılamaktadır. Türkiye genelinde ise acur üretiminin yüzde 2.8'ini, semizotu üretiminin yüzde 2.6'sı ve bal kabağının ise yüzde 1.7'sini Tarsus sağlamaktadır.

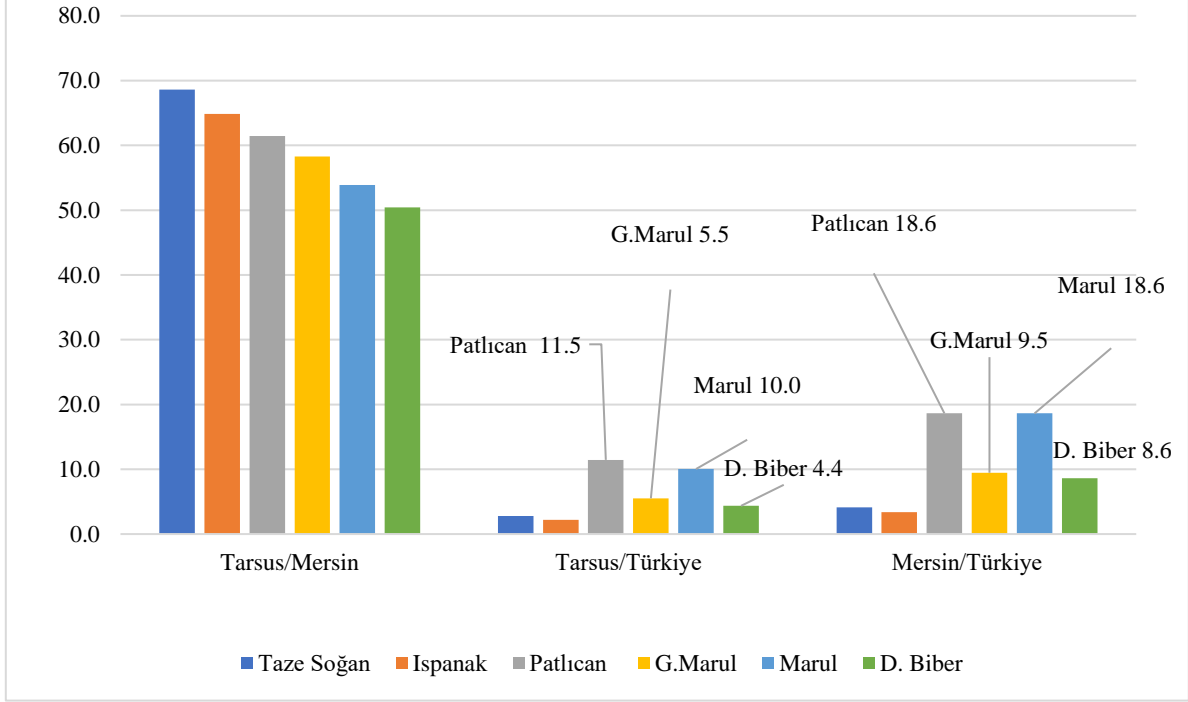
Şekil 3. Tarsus'un 2020 yılında Mersin'de tamamını ürettiği sebzeler
Kaynakça: TÜİK, 2021.

Tarsus'un 2020 yılında Mersin'de çok önemli oranda (yüzde 78 ile yüzde 90 arasında) ürettiği sebzeler sırasıyla, turp, kıvırcık marul, roka, nane soğan, bamyacı ve kavundur. Tarsus, Türkiye'deki marul üretiminin yüzde 4.5'ini, pırasanın yüzde 7.5'ini, nanenin yüzde 5'ini ve bamyacıyı yüzde 3.5'ini karşılamaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Tarsus'un 2020 yılında Mersin'de çok büyük oranda ürettiği sebzeler
Kaynakça: TÜİK, 2021

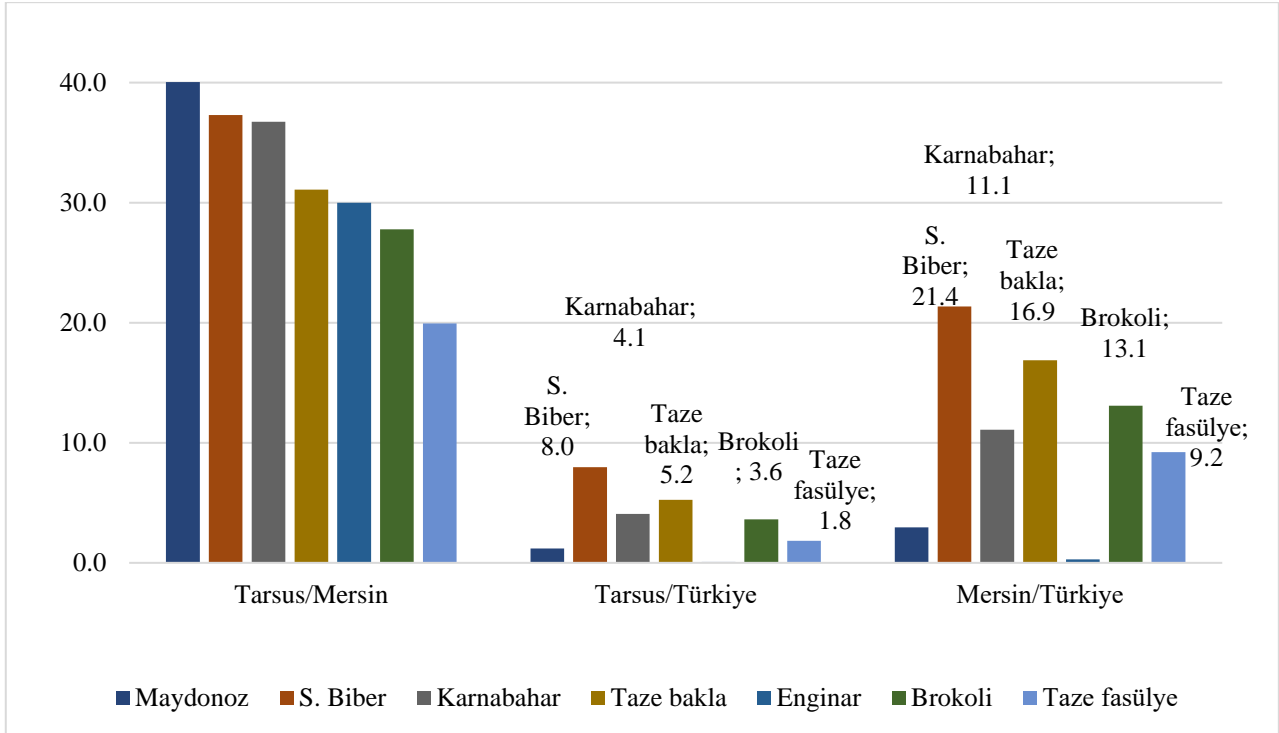
Tarsus'un, 2020 yılında Mersin ili toplam sebze üretiminde yüzde 50 ile yüzde 70 arasında değişen oranlarda pay sahibi olduğu sebzeler ise; taze soğan, ıspanak, patlıcan, göbekli marul, aysberg marul ve biberdir. Türkiye genelindeki toplam sebze üretimi dikkate alındığında, patlıcan üretiminin yüzde 11.5'i, göbekli marul üretiminin yüzde 5.5'i, aysberg marul üretiminin yüzde 10 ve dolmalık biber üretiminin yüzde 4.5'i Tarsus'ta gerçekleştirilmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Tarsus'un 2020 yılında Mersin'de %70 ile %50 arasında ürettiği sebzeler

Kaynakça: TÜİK, 2021.

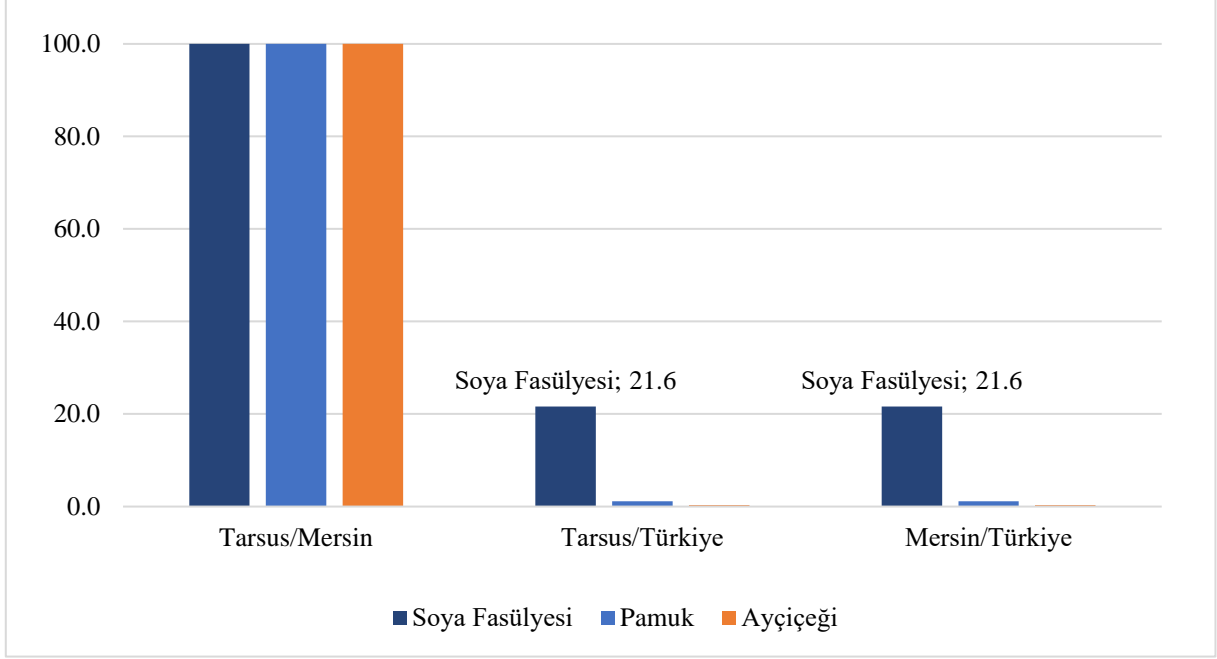
Tarsus'un, 2020 yılında Mersin ili toplam sebze üretimimin yüzde 20 ile yüzde 40 arasındaki bir oranını gerçekleştirdiği sebzeler, maydanoz, sivri biber, karnabahar, taze bakla, enginar, brokoli ve taze fasulyedir. Tarsus, Türkiye genelinde sivri biber üretiminin yüzde 8'ini, taze baklanın ise yüzde 5.2'sini, gerçekleştirmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Tarsus'un 2020 yılında Mersin'de yüzde 20 ile yüzde 40 arasında ürettiği sebzeler

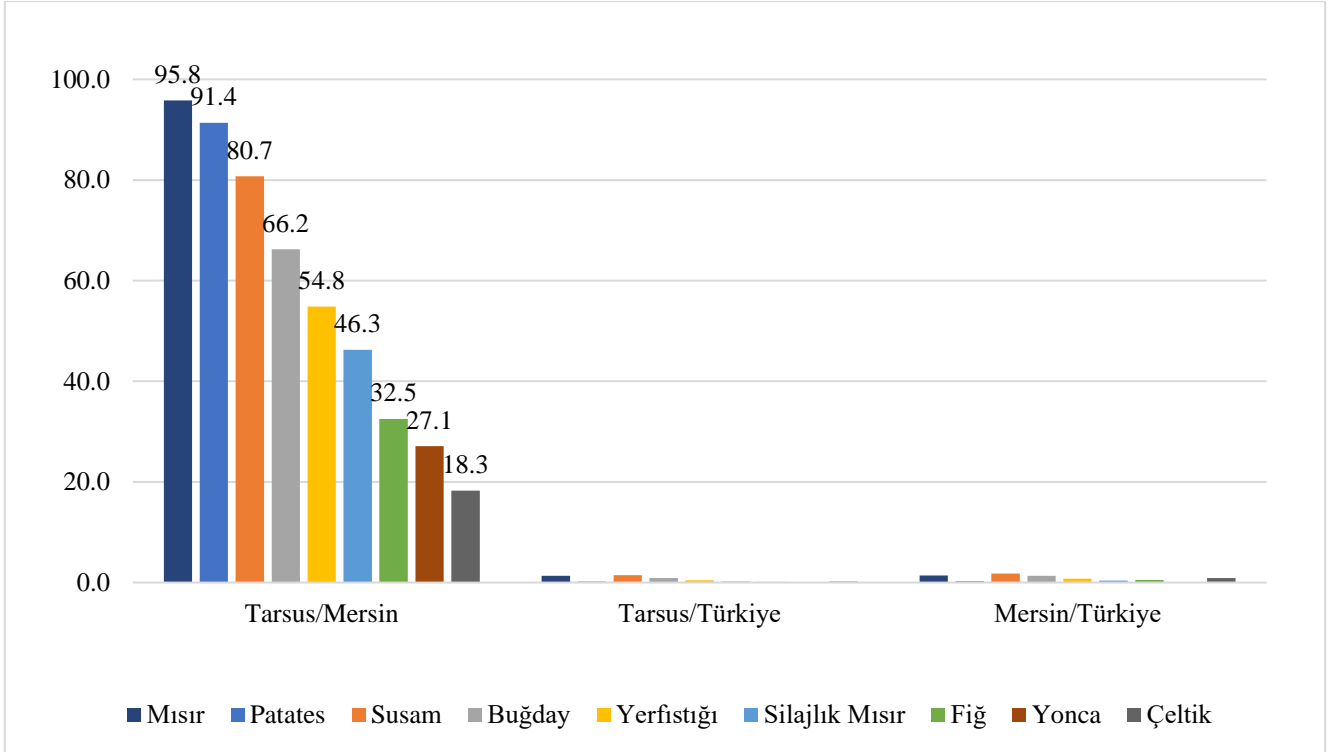
Kaynakça: TÜİK, 2021.

2020 yılında Tarsus'ta üretilen tarla ürünlerine ve bu ürünlerin Mersin ili toplam üretimindeki paylarına bakıldığında, ildeki soya fasulyesi, pamuk ve ayçiçeği üretiminin tamamının Tarsus'ta gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu ürünlerden soya fasulyesi üretiminde Tarsus'un Türkiye toplam üretimindeki payı yüzde 21.6 gibi çok yüksek bir düzeydedir (Şekil 7).

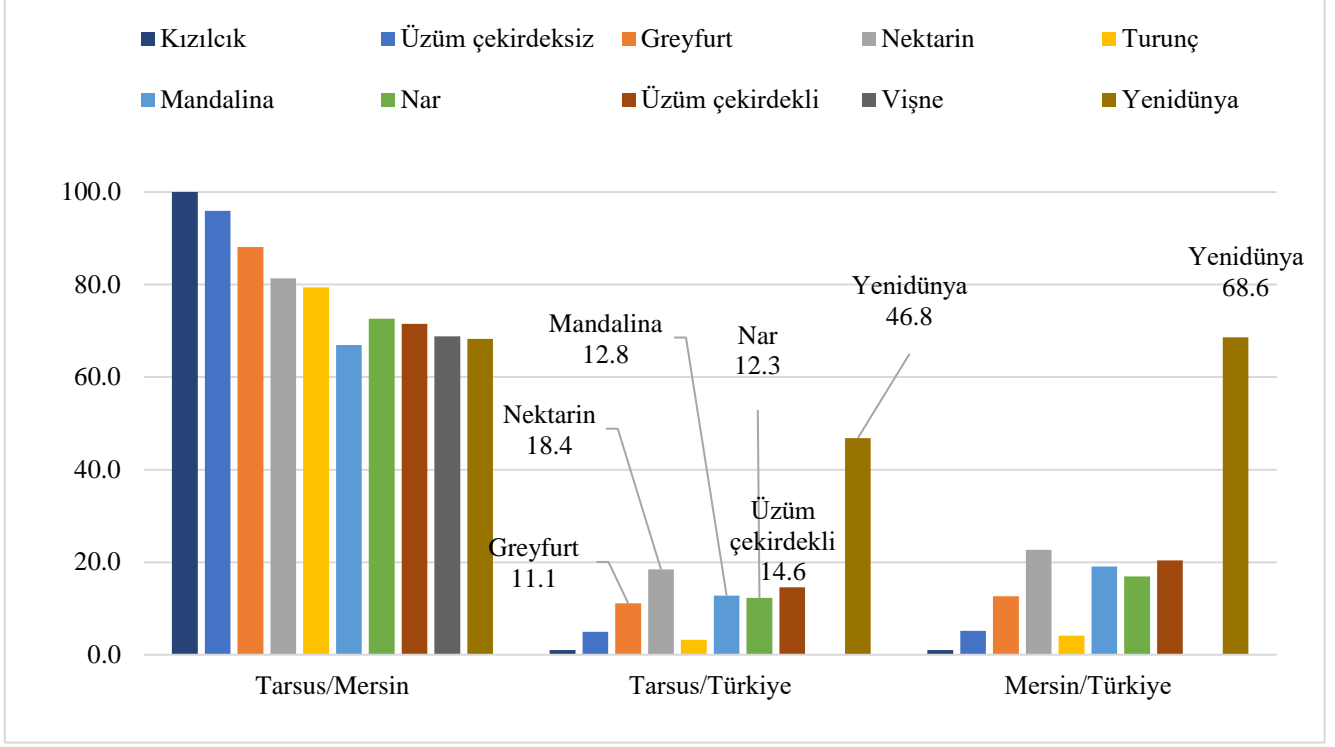
Şekil 7. Tarsus'un 2020 yılında Mersin'de tamamını ürettiği tarla bitkileri
Kaynakça: TÜİK, 2021.

Tarsus'un Mersin genelinde üretimde önemli pay aldığı tarla ürünleri sırasıyla; mısır, patates, susam, buğday, yerfıstığı, silajlık mısır, fiğ, yonca ve çeltiktir. Tarsus, 2020 yılında Mersin ilindeki mısır, patates ve susamın büyük çoğunluğunu (yüzde 80-90 arasındaki bir oranını), buğday ve yer fıstığının ise yarıdan fazlasını üretmiştir (Şekil 8).

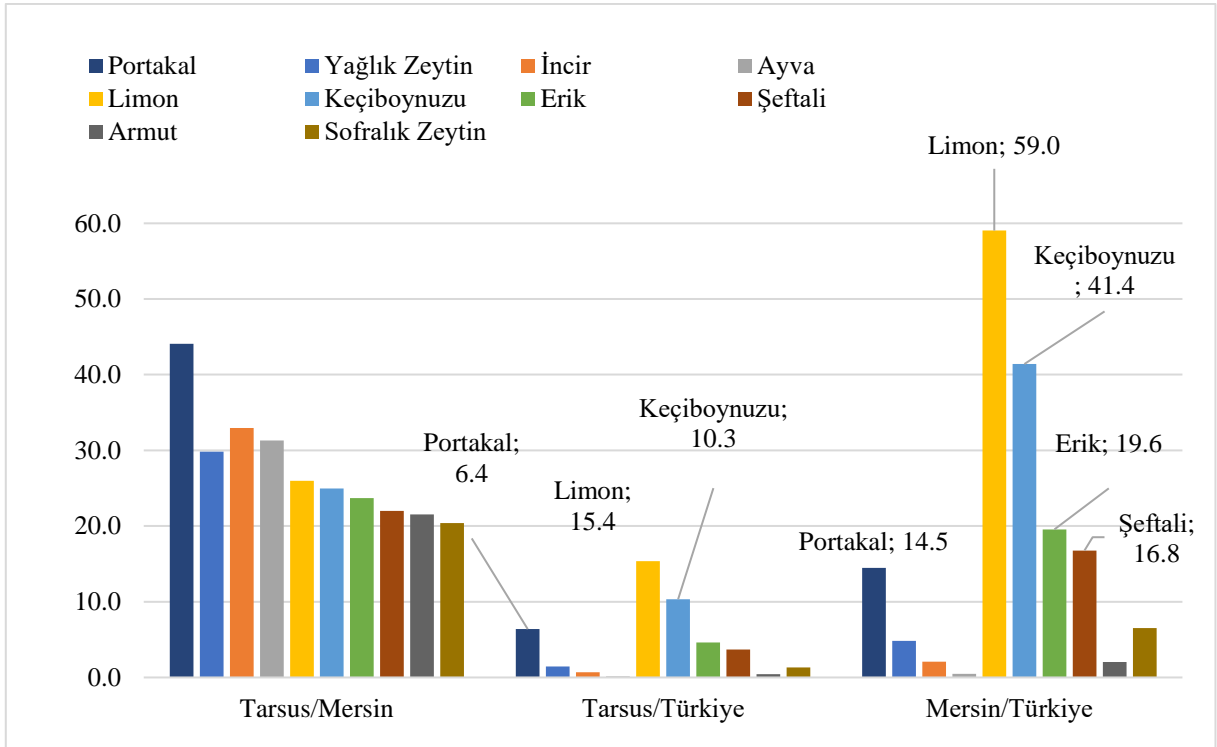
Şekil 8. Tarsus'un 2020 yılında Mersin'de önemli oranda ürettiği tarla bitkileri
Kaynakça: TÜİK, 2021.

Tarsus'un Mersin genelinde önemli oranda ürettiği meyve ürünleri sırasıyla; kızılcık, çekirdeksiz üzüm, greyfurt, nektarin, turunç, mandalina nar, çekirdeksiz üzüm, vişne ve yenidünyadır. 2020 yılında Türkiye'deki toplam yenidünya üretiminin yaklaşık yarısı Tarsus'ta gerçekleştirmiştir (Şekil 9).

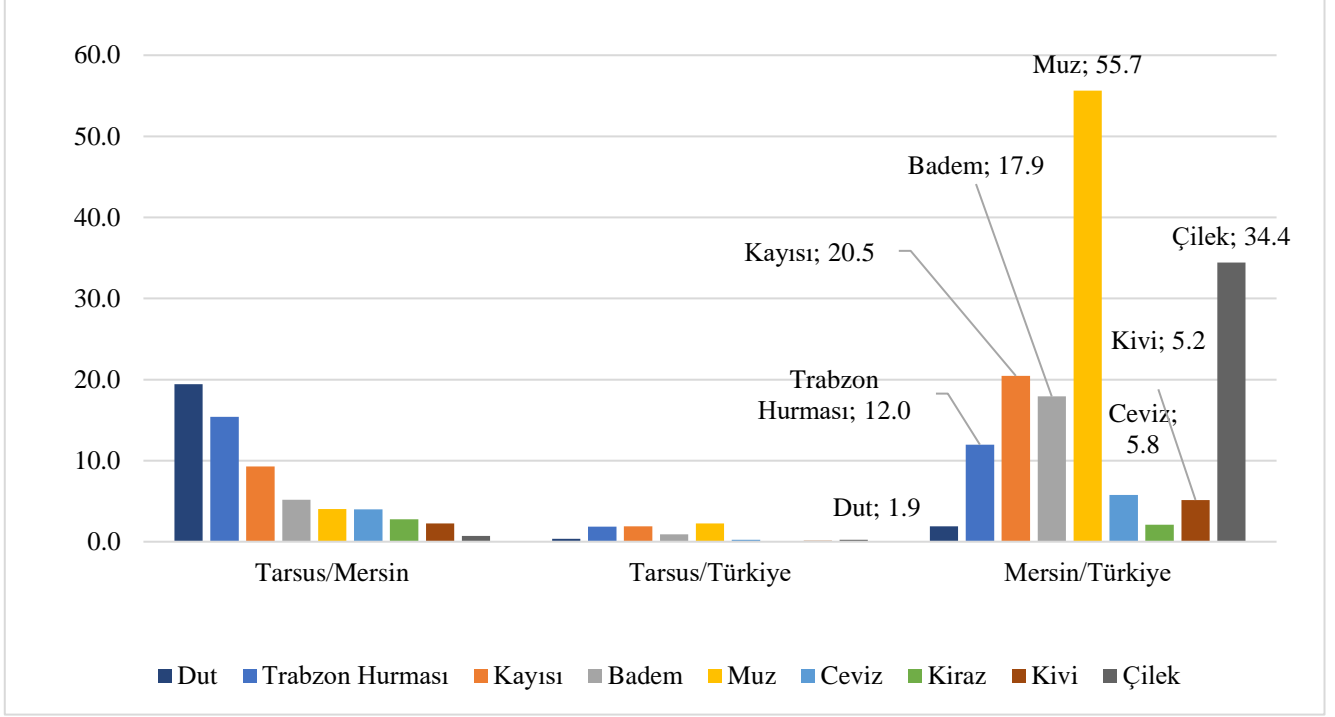
Şekil 9. Tarsus'un 2020 yılında Mersin'de önemli oranda ürettiği meyveler
Kaynakça: TÜİK, 2021.

Şekil 10'da görüldüğü gibi, Tarsus'un Mersin genelinde üretiminde yüzde 20 ile yüzde 50 arasında değişen oranlarda paya sahip olduğu meyve ürünleri; portakal, yağlık zeytin, incir, ayva, limon, keçiboynuzu, erik, şeftali, armut ve sofralık zeytindir. 2020 yılında Tarsus Türkiye'deki limon üretiminin yaklaşık yüzde 15'ini ve keçiboynuzu üretiminin ise yüzde 10'unu gerçekleştirmiştir.

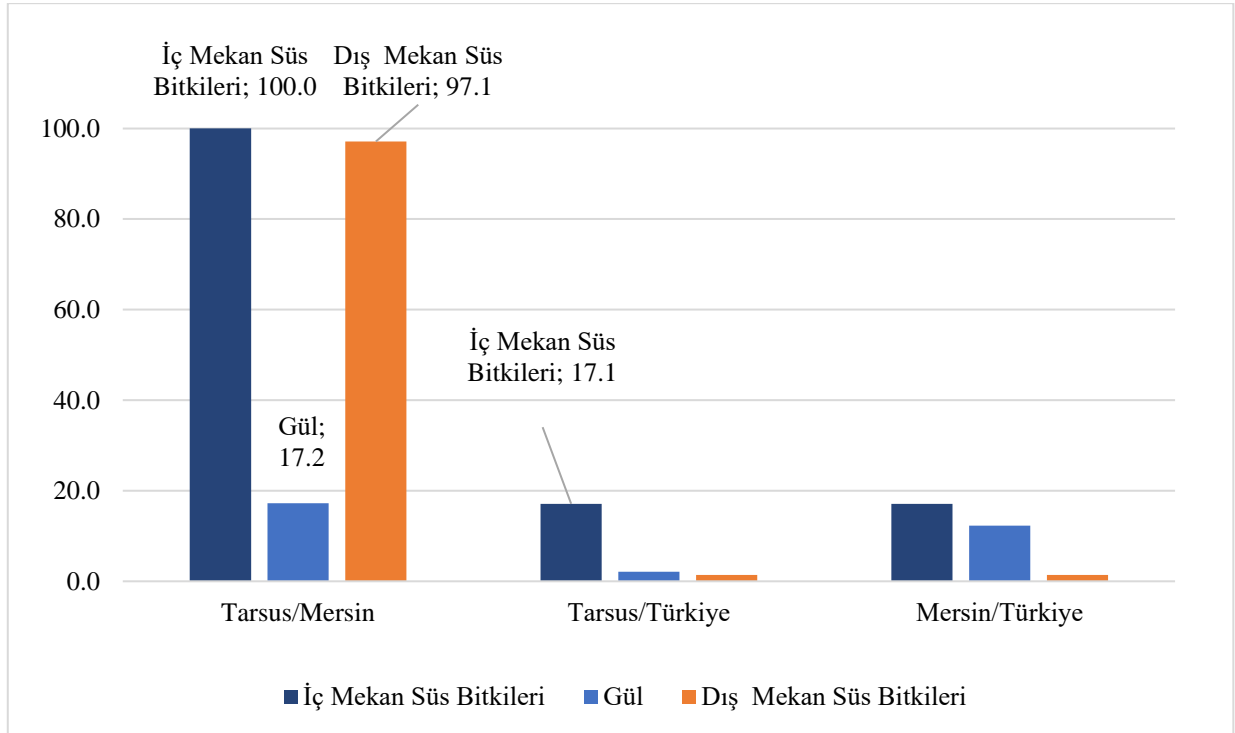
Şekil 10. Tarsus'un 2020 yılında Mersin'de yüzde 20 ile yüzde 50 arasında ürettiği meyveler
Kaynakça: TÜİK, 2021.

Tarsus'un Mersin toplam üretiminin yüzde 20'sinden daha az oranında ürettiği meyve ürünleri dut, Trabzon hurması, kayısı, badem, muz, ceviz, kiraz, kivi ve çilektir. Şekil 11'de de açıkça görüldüğü gibi 2020 yılında Tarsus'un görece Mersin ili toplam üretiminin küçük bir oranını ürettiği bu ürünler, Türkiye genelinde Mersin'in önemli ürünleridir.

Şekil 11. Tarsus'un 2020 yılında Mersin'de yüzde 20'den az oranda ürettiği meyveler
Kaynakça: TÜİK, 2021.

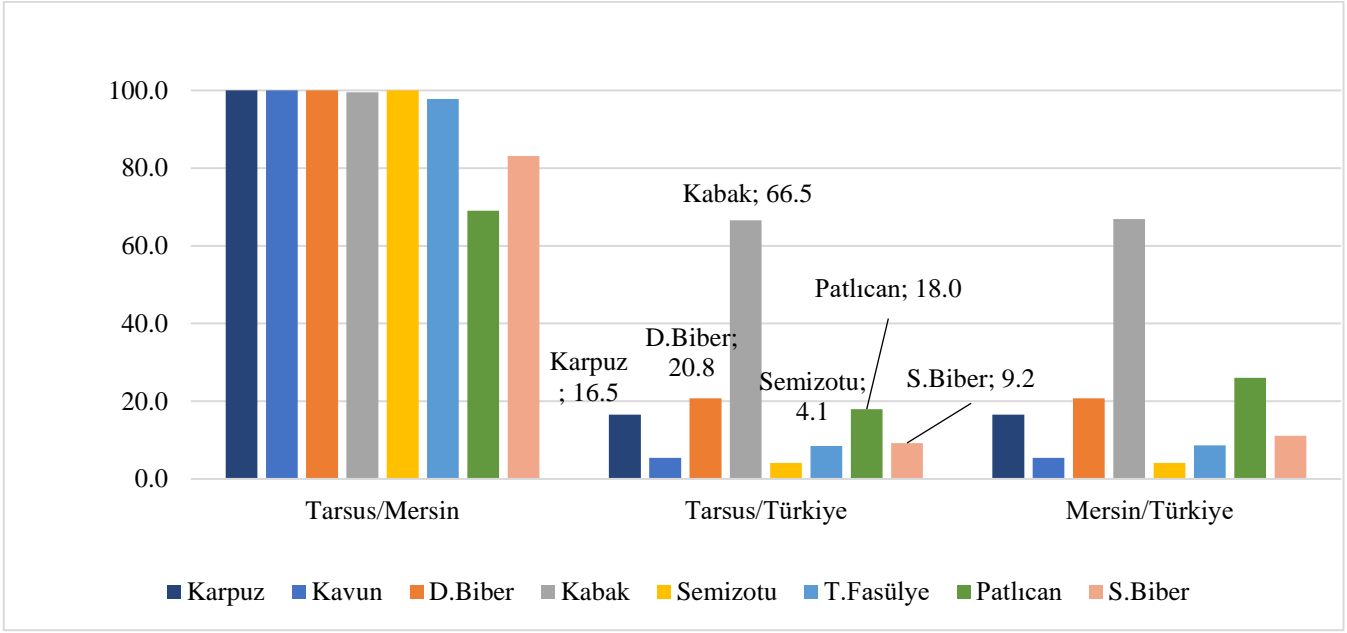
2020 yılında Mersin ilindeki iç mekân bitkileri üretiminin tamamı, gül üretiminin yüzde 17.2'si ve dış mekân süs bitkileri üretiminin yüzde 97.1'si Tarsus'ta gerçekleştirilmiştir. Tarsus, tek başına Türkiye iç mekân süs bitki üretiminin yüzde 17.1 gibi önemli sayılabilecek bir oranına ev sahipliği yapmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. Tarsus'ta 2020 yılında iç ve dış mekân süs bitkileri ile gül üretiminin Mersin ve Türkiye üretimindeki payı
Kaynakça: TÜİK, 2021.

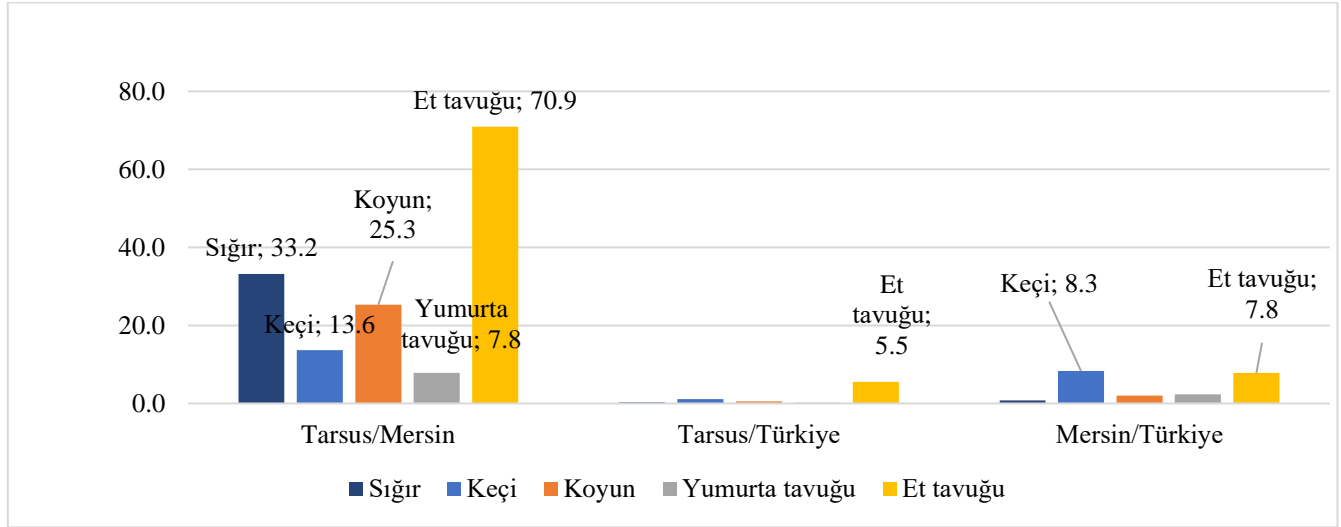
Tarsus'un 2020 yılında Mersin ili toplam örtüaltı üretiminde çok büyük bir orana sahip olduğu (yüzde 69 ve üzeri) ürünler; karpuz, kavun, dolmalık biber, kabak, semizotu, taze fasulye, patlıcan ve sivri biberdir. Mersin ili karpuz, kavun, dolmalık biber ve semizotu üretiminin tamamı; kabak ve taze fasulye üretiminin ise neredeyse tamamına yakını –sırasıyla yüzde 99.5'i ve yüzde 97.9'u– Tarsus'ta gerçekleştirilmiştir. Bu oran sivri biber için yüzde 83.1, patlıcan için ise yüzde 69.1'dir. Tarsus'taki üretimin Türkiye üretimine oranına bakıldığında, örtü altı kabak üretiminin yüzde 66.5'i, dolmalık biberin yüzde 20.8'i, patlıcanın yüzde 18'i, karpuzun yüzde 16.5'i, sivri biberin yüzde 9.2'si ve semizotunun yüzde 4.1'inin

Tarsus'ta gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu oranlar örtü altı tarımsal üretimde Tarsus'un Türkiye çapındaki önemini ortaya koymaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. Tarsus'un 2020 yılında Mersin üretiminin yüzde 69'undan fazlasını ürettiği örtü altı tarım ürünleri
Kaynakça: TÜİK, 2021.

Tarsus, beyaz ve kırmızı et üretiminde önemli bir rol oynamaktadır. 2020 itibarıyla Mersin ili hayvan varlığı içerisinde sığır varlığının yüzde 33.2'si, keçi varlığının yüzde 13.5'i, koyun varlığının yüzde 25.3'ü, yumurta tavuklarının yüzde 7.8'i ve et (broiler) tavuklarının yüzde 70.9'u Tarsus'ta bulunmaktadır. Şekil 14'te de görüldüğü gibi, Türkiye'de tüketilen her 20 kg tavuğun 1 kilodan fazlası Tarsus'ta yetiştirilmektedir.

Şekil 14. Tarsus'un 2020 yılında Mersin ve Türkiye'deki hayvansal üretim payı
Kaynakça: TÜİK, 2021.

Sonuç ve Öneriler

Tarsus, tarihi boyunca Akdeniz Bölgesi'nde tarımın cazibe merkezi olarak bilinmiştir. Mersin, bitkisel üretimde en önemli iller arasında yer almaktadır. Tarsus ise Mersin'in sahip olduğu tarımsal alanın yüzde 30'una sahiptir. Bununla birlikte, Türkiye'de ilçeler içerisinde sebze ve meyve alanı olarak ilk 10 ilçe arasında Türkiye'de bir tek Tarsus ilçesi yer almaktadır. Tarsus, süs bitkilerinde Türkiye'deki ilçeler arasında 25'inci tahıl alanlarında ise 75'inci sırada yer almaktadır. Tarsus birim alanda en fazla tarımsal katma değer yaratan ilçelerin başında olduğu gibi, toplam tarımsal katma değer açısından en büyük ilçe konumundadır. Bununla birlikte, tarıma dayalı sanayi potansiyelinde de Tarsus ön plana çıkmaktadır.

Tarsus'un 129 köy niteliğinde mahallesi bulunmaktadır. Bu açıdan, Tarsus ilçesinin 2020 yılı tahmini kırsal nüfusunun yüzde 20 civarında olduğu öngörülebilmektedir. Tarsus; meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı olarak Mersin ilinin

yaklaşık yüzde 23.4'ünü, sebze alanı olarak yüzde 40.6'sını, süs bitkilerinin yüzde 79.9'unu, tahıllar ve diğer bitkilerin ise yüzde 40.4'ünü üretmektedir. Tarsus ilçesinin Türkiye toplam üretiminin önemli bir oranını gerçekleştirdiği tarımsal ürünler arasında turunçgiller (portakal, limon, mandarin ve altıntop), nar, çekirdekli üzüm, yenedünya, keçiboynuzu, kabak, karpuz, dolmalık, sivri biber, patlıcan semizotu ve iç mekân süs bitkileri öne çıkmaktadır. Bunların yanı sıra et tavukçuluğunda da Tarsus'un Türkiye toplam üretimi içinde kayda değer bir ağırlığı vardır.

Tarsus'ta Çukurova bölgesel havalimanının tamamlanarak Ağustos 2024'te hizmete açılmış olması ve raylı sistem, duble yol ve otoyol bağlantılarının giderek güçlenmesinin yanı sıra Mersin ilinde yapılacak ikinci ana konteyner limanı bölgeye çok önemli ticari ve iktisadi katkılar sağlayacaktır. Güçlenen lojistik altyapısı sayesinde Tarsus Organize Sanayi Bölgesindeki firmaların üretimlerini artırmaları ve yeni firmaların hızla üretime geçmeleri, Tarsus'un tarihteki eski ticari hareketliliğini tekrar kazanabilme ve tarımda tekrar bölgenin çekim merkezi olma potansiyelinin gerçekleştirilmesine hizmet edecektir.

Etik Beyan ve Açıklamalar (Ethical Declarations and Disclosures)

1. Çıkar Çatışması Beyanı (Conflict of Interest Declaration)

Bu çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur

There is no conflict of interest between the authors in this study

2. Yazar Katkı Oranı Beyanı (Author Contribution Rate Declaration)

Yazarların çalışmaya katkıları eşit orandadır.

Authors contributed equally to the study.

3. Etik Kurul Bilgileri Beyanı (Ethical Committee Information Declaration)

Tarafımızca yapılan bu bilimsel araştırmada etik kurul kararı gerektirecek herhangi bir faaliyet/çalışma bulunmamaktadır.

In this scientific research conducted by us, there is no activity/study that would require an ethical committee decision.

Kaynakça

- Aktaş, E. ve Şahin, A. (2019). Harris-Todaro göç modeli: Türkiye örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 222-234.
- Aytar, İ. H. ve Kendirci, H. (2015). 19. Yüzyılda Tarsus kenti'nin ekonomik yapısı üzerine bir değerlendirme. *Journal of History Studies*, 7(4), 25-43.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023, August 15). *Tarsus*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Tarsus-Turkey>
- Dingeç, E. (1998). *XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başında Mersin'in ekonomik yapısı* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Erçolak, G., Tanrısever, C. ve Pamukçu, H. (2019). İnanç turizmi kapsamında Aziz Paulus' un önemi ve Tarsus turizmine etkisi. *VIII. Ulusal IV. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu* içinde, 521-532.
- Goldman, H. (1935). Preliminary Expedition to Cilicia, 1934, and Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, 1935. *American Journal of Archaeology*, 39(4), 526-549.
- Goldman, H. (1937). Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, 1936. *American Journal of Archaeology*, 41(2), 262-286.
- Goldman, H. (1938). Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, 1937. *American Journal of Archaeology*, 42(1), 30-54.
- Goldman, H. (1940). Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, 1938. *American Journal of Archaeology*, 44(1), 60-86.
- Goldman, H. (ed.) (1950). *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, Vol. 1, The Hellenistic and Roman Periods*. Princeton: Princeton University Press.
- Goldman, H. (1956). *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, Vol. 2, The Neolithic through the Bronze Age*. Princeton: Princeton University Press.
- Goldman, H. (ed.) (1963). *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, Vol. 3, The Iron Age*. Princeton: Princeton University Press.
- Gülersoy, A. E., Çelik, M. A. ve Sönmez, M. E. (2014). Tarsus Şehrinin Alansal Gelişimine (1985-2011) Ekolojik Bakış. *Turkish Studies*, 9(2), 741-759.
- İzci, F. ve Turan, M. (2013). Türkiye'de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa ile Büyükşehir Belediyesi Sistemine Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (1), s. 117-152.
- Tarsus. (2024, 21 Haziran). *Vikipedi*. <https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Tarsus&oldid=33342582>
- TÜİK (2021). *Bitkisel ve Hayvansal Üretim İstatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Tarim-111>
- Ulutaş, S. (2019). Tarsus'ta Tarımsal Coğrafya ve Üretim (1830-1856). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 1473-1493.
- Ulutaş, S. (2012). Gelenekten Moderne Tarsus' ta Tarımsal Dönüşüm (1839-1856). *Journal of History Studies*, 4(4), 447-466.

Uluslararası Ticarete Dijital Dönüşüm ve Lojistik Performans: Bir Model Önerisi ¹ Digital Transformation and Logistics Performance in International Trade: A Model Proposal

Muhammed TURGUT²

Murat CANITEZ³

Geliş Tarihi / Received: 03.09.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 08.10.2024

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2024

ÖZET

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ticari faaliyetlerde önemli değişimlere sebebiyet vermiştir. Ticari faaliyetlerdeki süreçlerin dijital ortamlarda gerçekleştirilmesi tüm iş süreçlerinde değişikliklerin gerçekleşmesini sağlamıştır. Özellikle uluslararası ticaret ve lojistik operasyonlarında dijitalleşme izlenebilirlik, şeffaflık ve verimlilik açısından önemli farklılıklar yaratmıştır. Bu açıdan dijitalleşmenin uluslararası ticarete lojistik performans üzerine yarattığı etkinin tespiti oldukça önemlidir. Bu doğrultuda uluslararası ticarete dijitalleşmenin lojistik performansa etkisinin ampirik olarak incelenmesi ve bu ölçümü gerçekleştirmeye yönelik bir model önerisi gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada modelin kurgulanması ve ölçek geliştirilmesi gerçekleştirilirken, ikinci aşamada geliştirilen ölçekle birlikte uygulama yapılmıştır. Araştırmada ölçek geliştirme ve uygulanması aşamasında paket programlardan SPSS ve SmartPLS aracılığıyla çözümlenmeler gerçekleştirilmiştir. Ölçek geliştirme esnasında ilgili literatür taranmış ve soru havuzu oluşturulmuştur. Uzman görüşü alındıktan sonra analizler gerçekleştirilerek ölçek meydana getirilmiştir. Ardından bu ölçekle birlikte "Uluslararası Yük ve Eşya Taşımacılığı" sektöründe yer alan işletmeler üzerine araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bu işletmelerde yer alan 597 kişiye anket soruları sorulmuştur. Araştırma sonucunda dijitalleşme ile uluslararası ticarete lojistik performans arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca firmaların dijital teknolojilerden yararlanması, dijitalleşme düzeyi, işgücünün dijital teknolojilerden yararlanması ve dijital olgunluk düzeyi ile lojistik performans arasında da bağlantı olduğu ve uluslararası ticarete lojistik performans artırmanın yolunun dijitalleşmeden geçtiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Dijitalleşme, Uluslararası Ticaret, Lojistik Performans, Lojistik Performans Modeli

Jel Kodları:

F23, L91, O33, R40

ABSTRACT

Developments in information and communication technologies have led to significant changes in commercial activities. The realization of processes in commercial activities in digital environments has led to changes in all business processes. Especially in international trade and logistics operations, digitalization has created significant differences in terms of traceability, transparency and efficiency. In this respect, it is very important to determine the impact of digitalization on logistics performance in international trade. In this direction, it is aimed to empirically examine the effect of digitalization on logistics performance in international trade and to propose a model to realize this measurement. The study consists of two stages. In the first stage, the model was constructed and the scale was developed, while in the second stage, the application was carried out with the developed scale. During the scale development and implementation phase of the study, analyses were carried out through SPSS and SmartPLS package programs. During scale development, the relevant literature was reviewed and a question pool was created. After the expert opinion was obtained, the scale was created by performing the analysis. Then, with this scale, research was carried out on enterprises in the "International Freight and Goods Transportation" sector. In the study, survey questions were asked to 597 people in these enterprises. As a result of the research, a significant and positive relationship was found between digitalization and logistics performance in international trade. In addition, it was concluded that there is a link between the use of digital technologies by firms, the level of digitalization, the use of digital technologies by the workforce and the level of digital maturity and logistics performance and that the way to increase logistics performance in international trade is through digitalization.

Keywords:

Digitalisation, International Trade, Logistics Performance, Logistics Performance Model

Jel Codes:

F23, L91, O33, R40

Atf (Citation): Turgut, M., & Canitez, M. (2024). Uluslararası Ticarete Dijital Dönüşüm ve Lojistik Performans: Bir Model Önerisi. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 58-78. <https://doi.org/10.47138/jaaa.1543103>

¹ Bu çalışma KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde hazırlanan "Dijitalleşmenin Uluslararası Ticarete Lojistik Performans Üzerine Etkisi: Dijitalleşmeye Bağlı Lojistik Performans Ölçümüne Yönelik Bir Model Önerisi" adlı doktora tezinden üretilmiştir (Bu çalışma KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde hazırlanan "Dijitalleşmenin Uluslararası Ticarete Lojistik Performans Üzerine Etkisi: Dijitalleşmeye Bağlı Lojistik Performans Ölçümüne Yönelik Bir Model Önerisi" adlı doktora tezinden üretilmiştir)

² Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Turgut, Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, muhammedturgut@tarsus.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0868-7041>, <https://ror.org/0397szj42>

³ Prof. Dr. Murat Canitez, KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, murat.canitez@karatay.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9033-2225>, <https://ror.org/0397szj42>

Giriş

İnsanoğlu varlığından bu yana ticari faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu ticari faaliyetler ilk olarak insanların kendi toplumlarında başlamış fakat istek ve ihtiyaçlarının artması sonucu ticari faaliyetler daha geniş kapsamlı bir hal almıştır. İnsanların kendi toplulukları arasında takas yöntemiyle yapmış oldukları ticari faaliyetler paranın keşfinden sonra farklılık göstermiş ve uluslararası ticaretin de başlamasına sebebiyet vermiştir. Bu durum hem tüketiciler hem de işletmeler açısından yeni fırsatlar içerisinde barındırmaktadır. Bu fırsatları değerlendirmek isteyen işletmelerin yoğun çabaları, uluslararası ticareti hızla geliştirmiş ve günümüzdeki durumunu almasına olanak sağlamıştır.

Uluslararası ticaret, gelişmekte olan bir ekonominin kalkınma sürecinde strateji açısından önem taşıyan bir faaliyettir. Ülkelerin ekonomik refahında ve büyümesinde uluslararası ticaretin önemi artmaktadır. Özellikle ekonomik göstergeler incelediğinde ekonomiyle ilgili göstergelerin iyileşmesinde uluslararası ticaretin önemi çok net görülmektedir. Küresel rekabetin son derece hızla arttığı bir ticari rekabette ekonomik büyümeyi istikrarlı hale getirmenin en önemli yolu ihracattan geçmektedir. İhracatın artışıyla ülkelerin rekabet edebilme oranı artacak ülke kaynakları daha etkin halde kullanacaklardır (Şimşek & Yiğit, 2019, s. 175).

Ülkelerin ekonomik olarak güçlü olabilmelerinin yolu ise dış ticareten geçmektedir. Dış ticarete etkinliğin en önemli yollarından birisi lojistik süreçlerden geçmektedir. Bu süreçler ise başlangıç noktasından başlayan son aşamada tüketiciye kadar ulaşan bütün süreçleri ifade etmektedir. Bu bağlamda uluslararası ticarete lojistik performans konusu büyük önem arz etmektedir. Gelişen teknolojiler karşısında işletmelerin birbirleriyle rekabet edebilmesinde dijitalleşmenin önemi her geçen gün artmaktadır. Dijitalleşme karşısında ülkelerin ve işletmelerin özellikle uluslararası rekabette varlıklarını devam ettirebilmeleri dijitalleşme ile doğrudan ilişkilidir. Dijitalleşmenin uluslararası ticarete lojistik performansa etkisini ortaya koymak ve bu etki sonucunda ülkelerin ve işletmelerin bu etki kapsamında dijitalleşmeyi uygulamalarına almaları oldukça önemlidir.

Dolayısıyla, bu çalışmada lojistik işletmelerinin dijitalleşmesinin uluslararası ticarete lojistik performans üzerine etkileri araştırılmış ve “Dijitalleşmeye Bağlı Lojistik Performans Ölçümüne Yönelik Bir Model Önerisi” geliştirilmiştir. Literatürde bu içerikte bir model önerisine rastlanılmaması çalışmanın özgün yanını ortaya koymaktadır. Çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada modelin kurgulanması ve ölçek geliştirilmesi gerçekleştirilirken, ikinci aşamada geliştirilen ölçekle birlikte uygulama yapılmıştır. Araştırmada ölçek geliştirme ve uygulanması aşamasında paket programlardan SPSS ve SmartPLS aracılığıyla çözümlenmeler gerçekleştirilmiştir. Ölçek geliştirme esnasında ilgili literatür taranmış ve soru havuzu oluşturulmuştur. Uzman görüşü alındıktan sonra analizler gerçekleştirilerek ölçek meydana getirilmiştir. Ardından bu ölçekle birlikte Mersin Ticaret ve Sanayi Odasına (MTSO) kayıtlı “Uluslararası Yük ve Eşya Taşımacılığı” sektöründe yer alan işletmeler üzerine araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bu işletmelerde yer alan 597 kişiye anket soruları sorulmuştur. Ardından söz konusu araştırma yöntemlerinden elde edilen bulgular yorumlanmış ve bulgular doğrultusunda elde edilen sonuçlar verilmiştir.

1. Literatür Araştırması

Dijitalleşme tüm iş süreçlerini doğrudan etkilemiş ve dönüşüme sebebiyet vermiştir. Bu kapsamda alan yazında yer alan dijitalleşmenin iş süreçlerine etkisinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Araştırmanın bu kısmında alan yazında yer alan bazı çalışmalara yer verilmiştir. Garcia vd. (2022), tedarik zinciri süreçlerinde dijitalleşmenin etkisini ortaya koymuşlardır. Yaptıkları çalışmada, tedarik zincirinde teknoloji kullanımı ile ilgili bir model önerilmekte ve tedarik zincirine katkıları tartışılmaktadır. Çalışma sonucunda ise, tedarik zincirinin en önemli bileşenleri olan çeviklik, esneklik ve güvenilirlik boyutlarında dijitalleşme kullanımının zorlukları aşma konusunda etkili bir yöntem olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çallı ve Çallı (2021), KOBİ’lerde dijitalleşmenin organizasyonel çeviklik üzerine ve firma performansı üzerine etkisini incelemişlerdir. Marmara Bölgesinde yer alan 119 Kobi’den anket toplanılmış ve analizleri gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda dijital olgunluğa erişmiş kobilerin firma performansının ve örgütsel çevikliğinin daha iyi olduğunu, dolayısıyla dijital olgunluğun firma performansıyla örgütsel çeviklikler üzerinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Eremina vd. (2019), Baltık ülkelerinde (Estonya, Letonya ve Litvanya’da) yer alan işletmelerin dijitalleşme kavramına ne kadar hızlı uyum sağladıklarını ve dolayısıyla rekabet üstünlüklerini koruma veya geliştirme konusundaki durumlarını tespit etmek için, dijital olgunluk değerlendirme metodolojisi geliştirmişlerdir. Çalışma sonucunda dijital olgunluğu iş süreçleri ve finansal performansla doğrudan ilişkili olduğunu, ayrıca dijital olgunluğun bir şirketin hisse senedi performansı üzerindeki olumlu etkisini tespit etmek için oldukça erken olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Zhang vd. (2023), yaptıkları çalışmalarında geleneksel imalat firmalarında dijital teknoloji kullanımı, stratejik esneklik ve iş modeli yeniliği konusu inceleyip, düzenleyici rolü üzerinde araştırma yapmışlardır. Yaptıkları araştırma sonucunda dijital teknoloji kullanımı imalat firmalarının iş modeli inovasyonu ile pozitif yönde ilişkilidir. Stratejik esneklik, dijital teknoloji kullanımı

ile iş modeli yeniliği arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir. İşletmelerin stratejik esneklik yapısına kavuşmasının dijital teknolojilerden geçtiği tespit edilmiştir.

Akandere (2021), dijitalleşme düzeyinin yeşil lojistik uygulamalarıyla birlikte lojistik performansa olan etkisini incelemiştir. Araştırmada 320 kişiye anket uygulanmış faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda dijitalleşme düzeyi ve lojistik performans arasında pozitif ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Bozkurt (2024) çalışmasında dijital olgunluğun iş gören performansı üzerinde etkisini incelemektedir. Araştırmada 408 katılımcıdan elde ettiği anketler sonucunda Dijital olgunluk düzeyi ile iş gören performansı arasında anlamlı bir pozitif ilişki bulunmaktadır. Dijital olgunluk düzeyi arttıkça iş gören performansında olumlu bir etki gözlemlenmektedir. Strateji, kurum kültürü, teknolojik altyapı, yönetim ve süreçler alt boyutlarında değerlendirilen dijital olgunluk düzeyleri, genel olarak sağlam temellere dayanmaktadır.

Didenko vd. (2021), araştırmalarında dijitalleşme ve bilgi teknolojilerinin lojistik operasyonlar üzerindeki etkilerini araştırmaktadırlar. Araştırmada dijitalleşmenin, lojistik sistemin birbiriyle ilişkili ve birbirine bağımlı göstergelerinin toplamı üzerinde yarattığı etkinin kapsamlı bir değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda dijitalleşmenin gerçekleştiği iş süreçlerinde değişiklikler meydana geldiği, dijitalleşmenin lojistik performansa etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Kusters (2022), araştırmasında dijitalleşme ve dijital dönüşüm üzerine bir literatür taraması gerçekleştirmiş, ardından Hollanda lojistik sektörünün dijitalleşmesi ve veri kullanımına bir anketten elde edilen mevcut verilere dayanan nicel bir analiz yapılmıştır. Araştırmanın amacı bu sektör için dijital olgunluk düzeylerinin sınıflandırılmasını içeren kavramsal bir model oluşturmak olmuştur. Araştırma sonucunda ise lojistik sektörü için yüksek düzeyde dijital olgunluğa yönelik kavramsal bir yol haritası oluşturulmuştur.

Golinska-Dawson vd. (2023), çalışmalarında lojistik süreçlerde dijital teknolojilerin benimsenme düzeyini ölçmek için yeni bir genel yaklaşım önerisi sunmaktadırlar. Çalışmada yapılan anket, olgunluk seviyelerini sınıflandırmak ve ardından hangi pazar eğilimlerinin onları süreçlerini dijitalleştirmeye motive ettiğini test etmek için 38 şirketten oluşan bir grup arasında gerçekleştirilmektedir. Lojistik süreçlerin dijitalleşmesi ile dört pazar trendi (sürdürülebilirlik, e-ticaret, paylaşım ekonomisi ve müşterilerin hız odaklılığı) arasındaki ilişkinin düzeyini test etmek için Bayes istatistikleri gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, test edilen tüm trendlerin lojistik süreçlerin dijital olgunluğunu orta düzeyde ve olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

2. Araştırma Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma kapsamında, dijitalleşmenin uluslararası ticarete lojistik performans üzerine etkisi nasıl bir etki yaptığı ampirik olarak incelenmiş ve “Dijitalleşmeye Bağlı Lojistik Performans Ölçümüne Yönelik Bir Model Önerisi”nin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu çalışma sonucunda dijitalleşmenin uluslararası ticarete lojistik performans üzerindeki etkisini ortaya koyarak karar vericilere, sektöre ve araştırmacılara önemli katkılar sunması amaçlanmıştır.

Gelişen teknolojiler karşısında işletmelerin birbirleriyle rekabet edebilmesinde dijitalleşmenin önemi her geçen gün artmaktadır. Dijitalleşme karşısında ülkelerin ve işletmelerin özellikle uluslararası rekabette varlıklarını devam ettirebilmeleri dijitalleşme ile doğrudan ilişkilidir. Bununla birlikte dijital kayıtların ve bilgilerin üçüncü tarafa ihtiyaç duyulmadan blok zinciri tabanında dijital olarak paylaşılması ticari süreçlerin daha güvenli ve şeffaf yürütülmesine olanak tanımıştır (Catuk, 2021, s. 130). Dijitalleşmenin uluslararası ticarete lojistik performansa etkisini ortaya koymak ve bu etki sonucunda ülkelerin ve işletmelerin bu etki kapsamında dijitalleşmeyi uygulamalarına almaları oldukça önemlidir.

Dijitalleşen ticaret aracılığıyla ticaret kuramı yeniden yapılandırılmakta, uluslararası ve ulusal aktörlerin çalışma alanları yeniden biçimlendirilmektedir. Ayrıca ticaretin kolaylaştırılması amacıyla blok zincir/yapay zekâ gibi teknolojilerin yaygın hale getirilmesi ve bu yaygınlaşmanın sonuçlarına göre gelişen teknolojinin ticareti nasıl etkilediği konusunda incelemeler yapılması da bu konuda yapılacak akademik çalışmaların verimliliği açısından önem arz etmektedir (Güler, 2019, s. 1).

E-lojistik aracılığıyla otomatikleşen süreçler, tedarik zincirinin içinde görünür olmayı sağlamakta ve işletmeler için e-ticaret sistemindeki önemli bir parçayı ifade etmektedir. Ayrıca bu süreçler, e-tedarik zinciri yönetiminin; işletmeler arasındaki süreçleri geliştirebilmek, tüketici memnuniyetini artırabilmek, gerçek zamanlı kontroller sağlamak ve hızı artırmak için teknolojiyi kullanmasını ifade etmektedir (Tan & İbrahim, 2010, s. 517-522).

Bu açıdan bakıldığında işletmelerin performanslarının dijitalleşme ile olan ilişkisini ölçümleyecek bir ölçek önem kazanmaktadır. Bu çalışmada uluslararası ticarete lojistik faaliyetlerini gerçekleştiren firmaların dijitalleşme ile ilgili bağlantısını belirlemesi açısından literatüre katkılar sunacaktır. Ayrıca geliştirilen dijitalleşme ölçeği ve boyutlarının diğer tüm sektörler açısından da öncü olacağı düşünülürse çalışmanın önemi daha da artmaktadır.

2.2. Araştırma Yöntemi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 ve SmartPLS 4 programları kullanılarak çözümlenmiştir. Elde edilen verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlardan yararlanılmıştır. Aykırı değerler, hata varyansının değerini yükselttiğinden istatistiksel testlerin güçleri üzerinde de etkin olmaktadır. Bu sebepten dolayı istatistiksel testler gerçekleştirilmeden önce aykırı değerler incelenmiş ve veri setlerinde var olup olmadığı incelenmiştir. Aykırı-uç değer varlığı Mahalanobis yöntemiyle belirlenmiş ve çoklu normallik kriteri elde edilmiştir.

Kullanılan verilerin normal dağılıma uygunluğunun testleri de gerçekleştirilmiştir. Normal dağılıma uygunluk Q-Q Plot çizimi ile incelenmektedir (Chan, 2003). Ayrıca, kullanılan verilerin normal dağılıma uygunluğu tespitinde çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olması da incelenmelidir (Shao & Wang, 2002). Değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için Pearson korelasyon uygulanırken, etkinin tespitinde ise regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir.

2.3. Araştırmanın Özgün Değeri

Bu araştırmada, “dijitalleşmenin, uluslararası ticarete lojistik performans üzerine etkisinin araştırması ve dijitalleşmeye bağlı lojistik performans ölçümüne yönelik bir model önerisi geliştirmesi” amaçlanmıştır. Dolayısıyla daha öncesinde literatürde “Uluslararası Ticarete Dijitalleşmenin Lojistik Performans” ile ilgili bir ölçek olmadığı düşünüldüğünde, alana yeni bir model sunulması şeklinde özgün bir çalışma olacağı düşünülmektedir. Ölçeğin uygulanmasının ve bilimsel çalışmalarda kullanılmasının; lojistik sektöründe faaliyet gösteren yöneticilere, lojistikle ilgilenen araştırmacılara, kamu kurumlarının; bilimsel araştırmalar yapmasına ve elde edilecek bilimsel sonuçların alana önemli katkılar yapabileceği düşünülmüştür.

2.4. Araştırmanın Problemi ve Sınırlılıkları

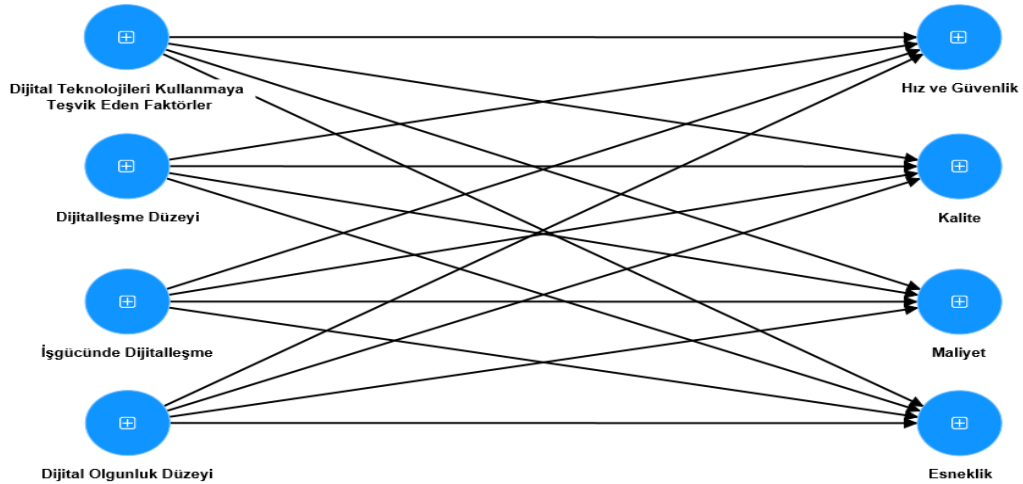
“Genel kapsamı itibarıyla bu araştırmanın problem cümlesi; dijitalleşmenin uluslararası ticarete lojistik performans üzerine etkisi var mıdır?” ve “Dijitalleşmeye Bağlı Lojistik Performans Ölçümüne Yönelik Bir Model Önerisi geliştirilebilir mi?” şeklinde ifade edilebilir.

Çalışmanın sınırlılıkları ise şunlardır:

- Çalışmanın Mersin ilinde faaliyet gösteren ve MTSO'ya kayıtlı “Uluslararası Yük ve Eşya Taşımacılığı” sektöründeki 1126 işletme sınırlılığını oluşturmaktadır.
- Çalışmanın anket sorularının cevaplayıcılar tarafından değerlendirilmesi 3 ay olarak sınırlandırılmıştır.
- Araştırma ile ilgili herhangi bir destek söz konusu olmadığı için çalışmanın bütçesi araştırmacının imkanları ile sınırlandırılmıştır.
- Çalışmada değişkenler, ankette kullanılan boyutlar ile sınırlı tutulmuştur.
- Araştırma cevaplayıcılarının işletmelerin ilgili birimlerindeki yöneticilerin olmasına özen gösterilmiştir. Mümkün olmadığı durumlarda dijitalleşme ile ilgili olan bir başka çalışanla görüşülmüştür.

2.5. Araştırmanın Modeli

Sosyal bilim kapsamında yürütülen araştırmalarda model, araştırmacı tarafından doğrudan gözlemlenmesi mümkün olmayan kavramların anlaşılabilirliğini artırmak için kullanılan analitik çerçevedir (Gürbüz & Şahin, 2018, s. 76). Araştırma modeli Şekil 1’de kurulmuştur:

Şekil 1. Araştırma modeli

2.6. Araştırmanın Hipotezleri

Kurulmuş olan araştırma modelinin ardından model doğrultusunda araştırmayla ilgili aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur. Hipotez iki ya da daha fazla değişken arasında var olduğuna inanılan ilişkinin test edilmesini mümkün hale getiren önermedir (Gürbüz & Şahin, 2018, s. 73). Araştırma hipotezler ise aşağıdaki şekilde kurulmuştur:

Ana Hipotez: Dijitalleşme, uluslararası ticarete lojistik performans üzerinde pozitif yönde bir etkiye sahiptir.

H1: Firmanın dijital teknolojilerden yararlanması lojistik performans üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.

H1a: Firmanın dijital teknolojilerden yararlanması, lojistik performansın hız ve güvenlik boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H1b: Firmanın dijital teknolojilerden yararlanması, lojistik performansın kalite boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H1c: Firmanın dijital teknolojilerden yararlanması, lojistik performansın maliyet boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H1d: Firmanın dijital teknolojilerden yararlanması, lojistik performansın esneklik boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H2: Firmanın dijitalleşme düzeyi, lojistik performans üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.

H2a: Dijitalleşme düzeyi, lojistik performansın hız ve güvenlik boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H2b: Dijitalleşme düzeyi, lojistik performansın kalite boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H2c: Dijitalleşme düzeyi, lojistik performansın maliyet boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H2d: Dijitalleşme düzeyi, lojistik performansın esneklik boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H3: İşgücünün dijital teknolojilerden yararlanması, lojistik performans üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.

H3a: İşgücünün dijital teknolojilerden yararlanması, lojistik performansın hız ve güvenlik boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H3b: İşgücünün dijital teknolojilerden yararlanması, lojistik performansın kalite boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H3c: İşgücünün dijital teknolojilerden yararlanması, lojistik performansın maliyet boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H3d: İşgücünün dijital teknolojilerden yararlanması, lojistik performansın esneklik boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H4: Firmanın dijital olgunluk düzeyi, lojistik performans üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.

H4a: Dijital olgunluk düzeyi, lojistik performansın hız ve güvenlik boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H4b: Dijital olgunluk düzeyi, lojistik performansın kalite boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H4c: Dijital olgunluk düzeyi, lojistik performansın maliyet boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H4d: Dijital olgunluk düzeyi, lojistik performansın esneklik boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

2.7. Araştırma Evreni ve Örnekleme

Bu çalışmada evren; ulaşımda yaşanacak birtakım güçlüklerden kaynaklı olarak genel evren yerine araştırma evreni olarak sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda çalışma evreni Mersin’de faaliyet gösteren uluslararası lojistik işletmelerinden oluşmaktadır. Belirlenmiş olan evrenin tamamına ulaşmak maliyet ve zaman gibi kısıtlar nedeniyle mümkün olmadığından araştırmada örneklem belirleme tercih edilmiştir.

Araştırmada, “Uluslararası Yük ve Eşya Taşımacılığı” faaliyetinde yer alan MTSO’ya kayıtlı bulunan işletmeler evreni oluşturmaktadır. MTSO kayıtlar incelendiğinde, bu sektör altında yer alan işletme sayısı 1126 olarak tespit edilmiştir. Anket çalışması 750 işletme yöneticisine basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile iletilmiştir; 597 kişiden toplanan anket istatistiksel analizlere tabi tutulmuştur.

Evren seçiminde Mersin ilinin seçilmesinde şehrin lojistik gücü ve potansiyeli dikkate alınmıştır. Mersin ilinin jeopolitik konumu ve Türkiye’nin en büyük hacimli limanlarından birisi olan Mersin Uluslararası Liman’ına (MIP) sahip olması Mersin’i lojistik anlamında Türkiye’nin en önemli illerinden birisi haline getirmektedir.

Ölçek geliştirilmesi amacıyla önce 70 kişilik yönetici ve personele pilot araştırma yapılmış; soruların anlaşılabilirliği, sorun oluşturmadığı test edilmiştir. Sorun oluşturan sorular çıkarılacak tekrar 70 kişilik yönetici ve personele pilot araştırma yapılacak ve ölçeğin son hali verilmiştir (Cohen, 1988; akt. Can, 2016). Pilot araştırmalar sonrasında oluşturulacak ölçeğin uygulanarak araştırmanın tamamlanabilmesi için evrene göre örneklem büyüklüğünün tespiti için %95 güven aralığında %5 örnekleme hatasıyla Evrene Göre Örneklem Belirleme Tablosundan yararlanılacaktır, bu amaçla tablo verilerine göre evren için 378 kişiye anket uygulamasının yeterli olacağı gözlemlenmiştir (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2004, s. 50). Ancak eksik veya geçersiz anketler olabileceği için daha fazla sayıda anketin doldurulması için 750 kişiye herkesin eşit şansa sahip olduğu basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile dağıtılmıştır. (Karasar, 2015). Sonuçta eksik olan anketler iptal edilerek geçerli olan 597 anket dikkate alınarak araştırmanın istatistiksel analizleri tamamlanmıştır.

Soruların etik kurul izni 09.11.2023 tarihinde E-46409256-300-72745 sayılı kararla T.C. KTO Karatay Üniversitesi İnsan Araştırmaları Merkezi tarafından verilmiştir.

2.8. Ölçek Geliştirme Safhaları

Araştırmaya dair belirlenen amaç doğrultusunda sonuca ulaşabilmek için nicel veri toplama yöntemleri kullanılarak ilerleme sağlanmıştır. Nicel araştırma yöntemleri ölçülebilen, gözlenebilen ve sayılarla ifade edilebilen olgulardan oluşmaktadır (Gürbüz & Şahin, 2018, s. 171). İlgili araştırma yöntemi ile elde edilen veriler istatistiksel olarak analiz edilebilmektedir. Nicel veri toplama yöntemleri anket, ölçek ve test şeklindedir. Anket, katılımcılara belli bir konuda tutum, düşünce ve davranışlarının öncesinde oluşturulmuş bir yapı ve sırada sunulan sorulara dayalı olarak elde edilmesi yöntemidir (Büyüköztürk vd., 2013, s. 124). Bu kapsamda araştırmada, nicel araştırma yöntemleri arasından veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır.

İlk safha, oluşturulması planlanan ölçeğin kapsamının belirlenmesi safhasıdır. Kapsam geçerliliği ölçek için oluşturulan maddelerin davranış yönüyle ve konu alanını temsil edecek nitelikte olmadığını araştırmak amacıyla yapılmıştır. İlk önce gizli değişkenlere yönelik göstergeler belirlenmiştir. Göstergelerin oluşturulmasında daha önce alanda yapılmış olan çalışmaların kuramsal çerçevelerinde ve geliştirilmiş benzer konudaki ölçme araçlarından yararlanılmıştır. Benzer konulardaki çalışmalardan elde edilen sorulardan madde sayısının en az 4 katı kadar (Slavec & Drnovsek, 2012, s. 39-62) seçmeler yapılarak madde havuzu oluşturulmuştur. İkinci safha, kapsam geçerliliği için Uzman görüşlerine başvurulmuştur. Üçüncü safha, belirlenen sorular uzmanların görüşlerine başvurularak tek tek ölçülmek istenen davranış ölçü ölçmediği, anlaşılır olup olmadığı, bilimsel açıdan uygarlığı, teknik açıdan yeterliliği kontrol edilerek sorular şekillendirilmiş ve kapsam geçerliliği tamamlanmıştır.

Planlanan ölçekle ilgili beşli likert tipinde havuzundan seçilmiş sorularla ölçek oluşturulacak ve en az 70 kişilik pilot araştırma yapılarak soruların anlaşılabilirliği, sorun oluşturmadığı test edilmiştir. Uluslararası ticarete dijitalleşmeye bağlı lojistik performans ölçeğinin soru havuzunun oluşturulması için alanda yapılmış olan ilgili araştırmaların anketlerinden yararlanılmıştır. Soru havuzunun oluşturulduğu çalışmalar Evangelista ve Sweeney (2006), Gill ve Shar VanBoskirk, (2016), Sternad vd. (2018), Şekkeli ve Bakan (2018), Çetindaş (2018), Liboni vd. (2019), Bickauske vd. (2020), Şen (2021), Akandere (2021) ve Ekşioğlu (2022), şeklinde sıralanmaktadır.

Ölçek sorularının yapı geçerliğinin oluşturulmasına faktör analizi yapılmıştır. Dolayısıyla bir ölçek yapısını Varyans miktarı açısından açıklayan en iyi yöntem faktör analizi olarak konu almaktadır. Bu amaçla açıcı ve doğrulayıcı olmak üzere 2 faktör analizi yapılmaktadır. Bunlardan ilki açıcı faktör analizi (AFA) olup (Brown, 2015); en uygun faktör sayısının belirlenmesi ne bu faktörleri gözlenen kovaryans yapısının uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Daha sonra doğrulayıcı faktör analizi yapılarak doğrulayıcı faktör analizinde daha önce yapılmış olan ölçeklerle karşılaştırmalar yapılarak elde edilen sonuçların önceki sonuçlarla birbirini destekleyip desteklemediği araştırılmıştır.

2.9. Ölçek Geliştirme Verilerinin Analizi

Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 ve SmartPLS 4 programı aracılığıyla analiz edilerek güvenilirlik, frekans, regresyon ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Normallik testi kapsamında elde edilen sonuçlar Tablo 1’de görüleceği üzere basıklık ve çarpıklık değerleri +2.0 ve -2.0 aralıklarında tespit edildiğinden parametrik testler kullanılmıştır (Gürbüz & Şahin, 2014, s. 213).

Tablo 1. Değişkenlerin normallik analizi sonuçları

Değişkenler	Çarpıklık	Basıklık	Durum
Hız ve Güvenlik	-0.741	-0.571	Normal
Kalite	-0.858	0.000	Normal
Maliyet	-0.813	0.465	Normal
Esneklik	-0.396	-1.114	Normal
Lojistik Performans	-0.213	-1.166	Normal
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler	-0.666	-0.913	Normal

Dijitalleşme Düzeyi	-0.697	-0.391	Normal
İşgücünde Dijitalleşme	-0.519	-0.725	Normal
Dijital Olgunluk Düzeyi	-0.566	-1.033	Normal
Dijitalleşme	-0.520	-1.044	Normal

Değişkenlerin güvenilirlik ve geçerlilik analiz sonuçları Tablo 2’de açıklanmıştır.

Tablo 2. Araştırma değişkenlerine ilişkin cronbach’s alpha, rho_a, birleşik güvenilirlik ve açıklanan ortalama varyans

Değişkenler	Cronbach's alpha	Composite reliability (rho_a)	Composite reliability (rho_c)	Average variance extracted (AVE)
Dijital Olgunluk Düzeyi	0.954	0.955	0.960	0.708
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler	0.917	0.924	0.932	0.604
Dijitalleşme Düzeyi	0.851	0.875	0.910	0.773
Esneklik	0.923	0.927	0.934	0.565
Hız ve Güvenlik	0.931	0.935	0.944	0.708
Kalite	0.906	0.910	0.927	0.680
Maliyet	0.947	0.976	0.954	0.701
İşgücünde Dijitalleşme	0.866	0.873	0.904	0.653
Dijital Olgunluk Düzeyi	0.954	0.955	0.960	0.708

Tablo 2’de faktörlere ilişkin CR ve AVE değerleri tespit edilmiştir. CR değerlerinin 0.70’in üzerinde (Hair vd., 2011, s. 145), AVE değerlerinin ise 0.50 veya üzeri (Hair vd., 2019, s. 9) olması gerekmektedir. Tablo 2’de gösterilen sonuçlar ele alındığında, CR değerlerinin 0.70 üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum ölçeklerin yeterli güvenilirlik düzeyinde olduğuna işaret etmektedir. Faktörlere ilişkin AVE değerlerinin tamamının da 0.50 üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum, ölçeklere ilişkin birleşme geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir. Araştırmada kullanılan değişkenlerin güvenilirlik analizi sonuçları tabloda verilmiştir. Cronbach Alfa ve rho_A değerlerinin 0.60’tan büyük olması, kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu da çalışmada kullanılan değişkenin içsel tutarlılıklarının iyi olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Araştırma değişkenlerine ilişkin çapraz yüklemeler

	Dijitalleşme Düzeyi	Dijital Olgunluk Düzeyi	Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler	Esneklik	Hız ve Güvenlik	Kalite	Maliyet	İşgücünde Dijitalleşme
DD14	0.786	0.519	0.374	0.466	0.449	0.428	0.443	0.518
DD15	0.944	0.770	0.633	0.651	0.620	0.630	0.472	0.633
DD16	0.899	0.783	0.641	0.637	0.518	0.608	0.434	0.702
DOD22	0.587	0.827	0.601	0.506	0.597	0.684	0.282	0.637
DOD23	0.732	0.874	0.589	0.594	0.630	0.620	0.425	0.685
DOD24	0.611	0.787	0.595	0.603	0.718	0.620	0.341	0.638
DOD25	0.640	0.787	0.690	0.602	0.552	0.601	0.326	0.660
DOD26	0.695	0.873	0.541	0.571	0.583	0.603	0.596	0.477
DOD27	0.695	0.847	0.523	0.560	0.616	0.616	0.523	0.596
DOD28	0.739	0.877	0.522	0.633	0.594	0.641	0.552	0.537
DOD29	0.696	0.877	0.578	0.604	0.610	0.680	0.471	0.596
DOD30	0.651	0.832	0.455	0.624	0.604	0.608	0.524	0.537
DOD31	0.645	0.826	0.513	0.614	0.623	0.618	0.423	0.570
DTKT2	0.450	0.377	0.725	0.560	0.443	0.473	0.043	0.421
DTKT4	0.466	0.471	0.828	0.647	0.462	0.464	0.030	0.537
DTKT6	0.609	0.578	0.812	0.611	0.615	0.630	0.174	0.627

DTKT7	0.448	0.392	0.709	0.558	0.434	0.455	0.086	0.415
DTKT8	0.578	0.659	0.798	0.644	0.613	0.620	0.238	0.623
DTKT10	0.499	0.541	0.790	0.618	0.488	0.542	0.102	0.548
DTKT11	0.263	0.293	0.721	0.575	0.459	0.460	-0.052	0.430
DTKT12	0.432	0.543	0.728	0.571	0.502	0.491	0.064	0.569
DTKT13	0.632	0.690	0.868	0.707	0.690	0.645	0.198	0.622
ES39	0.463	0.461	0.647	0.741	0.515	0.531	0.070	0.521
ES40	0.555	0.582	0.677	0.770	0.571	0.559	0.157	0.615
ES41	0.439	0.446	0.586	0.766	0.546	0.510	0.148	0.500
ES42	0.379	0.383	0.423	0.679	0.498	0.414	0.173	0.486
ES43	0.522	0.532	0.698	0.787	0.552	0.517	0.165	0.549
ES44	0.534	0.595	0.499	0.733	0.511	0.462	0.325	0.563
ES45	0.562	0.601	0.603	0.789	0.560	0.556	0.315	0.571
ES46	0.362	0.432	0.498	0.681	0.472	0.476	0.237	0.339
ES47	0.557	0.552	0.533	0.724	0.586	0.565	0.325	0.518
ES48	0.554	0.522	0.604	0.755	0.531	0.567	0.269	0.469
ES49	0.567	0.644	0.685	0.834	0.579	0.495	0.274	0.539
HVG4	0.485	0.644	0.493	0.546	0.833	0.629	0.299	0.434
HVG6	0.535	0.637	0.740	0.688	0.850	0.777	0.204	0.631
HVG7	0.524	0.551	0.508	0.598	0.839	0.724	0.341	0.541
HVG11	0.563	0.627	0.650	0.621	0.835	0.687	0.294	0.545
HVG12	0.390	0.496	0.547	0.549	0.814	0.658	0.142	0.437
HVG13	0.528	0.666	0.519	0.593	0.859	0.682	0.381	0.525
HVG15	0.526	0.649	0.529	0.604	0.858	0.772	0.353	0.569
K16	0.608	0.634	0.577	0.602	0.701	0.841	0.411	0.531
K17	0.470	0.564	0.479	0.456	0.615	0.801	0.393	0.398
K18	0.457	0.567	0.554	0.509	0.672	0.855	0.384	0.495
K19	0.472	0.621	0.544	0.498	0.721	0.834	0.357	0.513
K22	0.507	0.575	0.644	0.582	0.759	0.807	0.246	0.544
K25	0.616	0.707	0.599	0.693	0.676	0.808	0.308	0.705
M26	0.389	0.338	0.017	0.207	0.199	0.271	0.737	0.141
M29	0.625	0.643	0.323	0.414	0.456	0.468	0.738	0.399
M30	0.362	0.336	0.037	0.129	0.087	0.207	0.830	0.076
M32	0.370	0.365	0.043	0.175	0.249	0.327	0.886	0.143
M33	0.407	0.444	0.108	0.221	0.315	0.380	0.900	0.165
M34	0.254	0.412	0.026	0.158	0.194	0.278	0.790	0.170
M35	0.472	0.470	0.166	0.321	0.359	0.415	0.917	0.281
M36	0.424	0.418	0.064	0.245	0.277	0.352	0.890	0.225
M37	0.275	0.364	0.022	0.160	0.213	0.298	0.823	0.118
İD17	0.646	0.581	0.596	0.608	0.538	0.550	0.292	0.838
İD18	0.474	0.492	0.594	0.558	0.610	0.562	0.088	0.784
İD19	0.626	0.602	0.527	0.544	0.437	0.517	0.252	0.854
İD20	0.583	0.663	0.647	0.603	0.534	0.570	0.214	0.849
İD21	0.526	0.498	0.407	0.464	0.408	0.431	0.199	0.706

Ayrışma geçerliliği için incelenen bir diğer kriter ise, değişkenlere ilişkin çapraz yükleme (cross-loading) değerlerlerdir. Çapraz yükleme tablosunda, ifadelerin her birinin ait olduğu değişkende en yüksek korelasyona sahip

olmaları beklenmektedir. Tablo 3'te ilgili ifadelerin almış olduğu en yüksek değerlerin ait olduğu değişkenlerde olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Araştırma değişkenlerine ilişkin HTMT oranı

	DOD	DTKT	KK	E	HVG	K	M	İD
Dijital Olgunluk Düzeyi								
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler	0.698							
Dijitalleşme Düzeyi	0.873	0.697						
Esneklik	0.741	0.848	0.744					
Hız ve Güvenlik	0.769	0.722	0.673	0.769				
Kalite	0.798	0.745	0.712	0.738	0.869			
Maliyet	0.526	0.155	0.533	0.295	0.332	0.433		
İşgücünde Dijitalleşme	0.776	0.762	0.822	0.764	0.691	0.723	0.260	

Ayrışma geçerliliği için analizi gerçekleştirilen bir diğer değer, Heterotrait-Monotrait Ratio'dur (HTMT). HTMT modelde yer alan değişkenlerin tamamına ait ifadelerin korelasyonlarının ortalamasının, aynı değişkene ait ifadelerin korelasyonlarının geometrik ortalamalarına oranını ortaya koymaktadır (Doğan, 2019, s. 46-47). HTMT değerinin 0.90 veya altında olması gerekmektedir (Hair vd., 2019, s.9). Tabloda HTMT oranları yer almakta ve değerlerin tamamının 0.90 altında olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Fornell larcker kriteri

	DOD	DTKT	KK	E	HVG	K	M	İD
Dijital Olgunluk Düzeyi	0.841							
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler	0.664	0.777						
Dijitalleşme Düzeyi	0.797	0.637	0.879					
Esneklik	0.703	0.688	0.672	0.752				
Hız ve Güvenlik	0.729	0.683	0.607	0.717	0.841			
Kalite	0.747	0.692	0.640	0.685	0.840	0.824		
Maliyet	0.534	0.137	0.509	0.298	0.343	0.422	0.837	
İşgücünde Dijitalleşme	0.703	0.693	0.706	0.691	0.631	0.655	0.258	0.808

Değişkenlere ilişkin Fornell-Larcker kriteri değerleri Tablo 5'te verilmiştir. Tabloda, değişkenlerin kesişme hücrelerinde bulunan ve koyu ile belirtilmiş değerler, ilgili değişkenin AVE değerinin kareköküdür. Bu değerlerin aynı sütunda yer alan ve korelasyon katsayılarını gösteren diğer değerlerden büyük olması gerekmektedir (Hair vd, 2019, s. 9).

Tablo 5'te görüldüğü üzere, değişkenlere ilişkin korelasyon katsayılarının, AVE değerlerinin karekökünden düşük olduğu ve Fornell-Larcker kriterlerinin sağlandığı görülmektedir.

Tablo 6. Araştırma değişkenlerine ilişkin varyans artırıcı faktör

	DOD	DTKT	DD	İD	E	HVG	K	M
DOD					3.231	3.231	3.231	3.231
DTKT					2.213	2.213	2.213	2.213
DD					3.133	3.133	3.133	3.133
İD					2.610	2.610	2.610	2.610

VIF değerinin 10'un altında olması gerekmektedir (Hair vd., 2019, s. 10). Tablo 6'da VIF değerleri sunulmuştur. Değerlerin tamamı kritik değer altında olduğu görülmektedir. Bu durum, ilgili değişkenler arasında doğrusallık olmadığını göstermektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin ifadelerin faktör yükleri Tablo 7'de açıklanmaktadır. Yapılan analiz sonucunda 20 adet ifade faktör yüklerinin yetersiz olmasından dolayı ifadeler arasından çıkarılmıştır.

Tablo 7. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Faktör Yükleri

	Dijitalleşme Düzeyi	Dijital Olgunluk Düzeyi	Dijital Teknolojileri Kullanmaya Tesvik Eden Faktörler	Esneklik	Hız ve Güvenlik	Kalite	Maliyet	İşgücünde Dijitalleşme
DD14	0.786							
DD15	0.944							
DD16	0.899							
DOD22		0.827						
DOD23		0.874						
DOD24		0.787						
DOD25		0.787						
DOD26		0.873						
DOD27		0.847						
DOD28		0.877						
DOD29		0.877						
DOD30		0.832						
DOD31		0.826						
DTKT2			0.725					
DTKT4			0.828					
DTKT6			0.812					
DTKT7			0.709					
DTKT8			0.798					
DTKT10			0.790					
DTKT11			0.721					
DTKT12			0.728					
DTKT13			0.868					
ES39				0.741				
ES40				0.770				
ES41				0.766				
ES42				0.679				
ES43				0.787				
ES44				0.733				
ES45				0.789				
ES46				0.681				
ES47				0.724				
ES48				0.755				
ES49				0.834				
HVG4					0.833			
HVG6					0.850			
HVG7					0.839			
HVG11					0.835			
HVG12					0.814			
HVG13					0.859			
HVG15					0.858			
K16						0.841		
K17						0.801		
K18						0.855		
K19						0.834		
K22						0.807		
K25						0.808		
M26							0.737	
M29							0.738	
M30							0.830	
M32							0.886	
M33							0.900	

M34							0.790	
M35							0.917	
M36							0.890	
M37							0.823	
İD17								0.838
İD18								0.784
İD19								0.854
İD20								0.849
İD21								0.706

Faktör yükleri incelendiğinde, 60 adet ifadenin 0.60'ın üzerinde bir faktör yüküne sahip olduğu görülmektedir. Faktör yükü 0.60'ın altında tespit edilen ifadeler modelden çıkarılmıştır (HVG1, HVG2, HVG3, HVG5, HVG8, HVG9, HVG10, HVG14, K20, K21, K23, K24, M27, M28, M31, ES38, DTKT1, DTKT3, DTKT5, DTKT9). Bu ifadelere ilişkin bilgiler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Faktör yükü 0,60 altında tespit edilen sorular

1	Hız ve Güvenlik	Firmamızın taşıma zamanları kısadır.
2	Hız ve Güvenlik	Firmamızın rota planlama süreçleri iyileşmiştir.
3	Hız ve Güvenlik	Firmamızın teslimat güvenilirliği fazladır.
4	Hız ve Güvenlik	Firmamızda hasarsız ürün teslimi gerçekleştirilir.
5	Hız ve Güvenlik	Firmamızda kayıp sipariş oranı düşüktür.
6	Hız ve Güvenlik	Firmamızda gümrükleme süreçleri hızlı ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilir.
7	Hız ve Güvenlik	Firmamızda müşteri talepleri söz verdiğimiz şekilde yerine getirilir.
8	Hız ve Güvenlik	Firmamızda acil teslimatlar zamanında gerçekleştirilir.
9	Kalite	Firmamızda müşteri memnuniyetinin yüksek olması önemlidir.
10	Kalite	Firmamızda gümrükleme hizmetleri sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilir.
11	Kalite	Firmamıza yönelik müşteri şikâyetlerine önem verilir.
12	Kalite	Firmamızda elleçleme faaliyetleri önemlidir.
13	Maliyet	Firmamızda sunulan ürün / hizmetlerin fiyatları kalitesine göre uygundur.
15	Maliyet	Firmamızda müşterilerimize karşı farklı ödeme kolaylıkları uygulanır.
15	Maliyet	Firmamız hizmetlerinde fiyat güvenliği sağlanmaktadır.
16	Esneklik	Firmamızda üretim için gerekli araç ve ekipmanlar mevcuttur.
17	Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler	Dijital teknolojilerden yararlanmak müşteri memnuniyetini artırır.
18	Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler	Dijital teknolojilerden yararlanmak maliyet avantajı sağlar.
19	Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler	Dijital teknolojilerden yararlanmak şirketin rekabet gücünü artırır.
20	Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler	Dijital teknolojilerden yararlanmak mekân sınırını ortadan kaldırır.

3. Bulgular

Çalışmanın bu kısmında geliştirilen ölçekle birlikte araştırma kısmına geçilmiştir. Araştırma ile ilgili sosyo-demografik bilgiler ve araştırma analizleri bu aşağıda açıklanmaktadır.

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler ve Sosyo-Demografik Özellikler

Nicel araştırma kapsamında uygulanan anket formundan elde edilen tanıtıcı veriler ve gösterimleri Tablo 9'da sıralanmıştır.

Tablo 9. Araştırmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kadın	188	31.5
	Erkek	409	68.5
Yaş	20-30 yaş arası	160	26.8
	31-40 yaş arası	216	36.2
	41-50 yaş arası	155	26.0

	51 yaş ve üzeri	66	11.1
İşletmedeki çalışma süresi	1-8 yıl arası	367	61.5
	9-18 yıl arası	173	29.0
	19-30 yıl arası	57	9.5
	31-40 yıl arası	0	0.0
	41 yıl ve üzeri	0	0.0
İşletmenin lojistik sektöründe faaliyet gösterme süresi	0-3 yıl	72	12.1
	4-7 yıl	56	9.4
	8-11 yıl	48	8.0
	12-15 yıl	89	14.9
	16-19 yıl	108	18.1
	19 yıl ve fazlası	224	37.5
Eğitim durumu	İlköğretim	0	0.0
	Lise ve dengi okul	80	13.4
	Ön lisans (Yüksekokul)	104	17.4
	Lisans	323	54.1
	Yüksek lisans veya Doktora	90	15.1
İşletmede çalışan personel sayısı	Küçük (10'dan 50'ye kadar)	139	23.3
	Orta (51'den 250'ye kadar)	286	47.9
	Büyük (250 ve daha fazla)	172	28.8
Toplam		597	100.0

Araştırmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 9'da verilmiştir. Katılımcıların cinsiyet ile ilgili dağılımı incelendiğinde %31.5'inin kadın, %68.5'inin erkek olduğu görülmektedir. Cevaplayıcıların yaş ile ilgili dağılımı incelendiğinde %26.8'inin 20-30 yaş arası, %36.2'sinin 31-40 yaş arası, %26'sının 41-50 yaş arası, %11.1'inin 51 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir.

Katılımcıların işletmedeki çalışma süresi ile ilgili dağılımı incelendiğinde %61.5'inin 1-8 yıl arası, %29'unun 9-18 yıl arası ve %9.5'inin 19-30 yıl arası cevabını verdiği görülmektedir. Katılımcıların işletmenin lojistik sektöründe faaliyet gösterme süresi ile ilgili dağılımı incelendiğinde %12.1'inin 0-3 yıl, %9.4'ünün 4-7 yıl, %8'inin 8-11 yıl, %14.9'unun 12-15 yıl, %18.1'inin 16-19 yıl, %37.5'inin 19 yıl ve fazlası cevabını verdiği görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumu ile ilgili dağılımına bakıldığında ise %13.4'ünün lise ve dengi okul, %17.4'ünün ön lisans (yüksekokul), %54.1'inin lisans, %15.1'inin yüksek lisans veya doktora cevabını verdiği görülmektedir. Katılımcıların işletmede çalışan personel sayısı ile ilgili dağılımı incelendiğinde %23.3'ünün küçük (10'dan 50'ye kadar), %47.9'unun orta (51'den 250'ye kadar), %28.8'inin büyük (250 ve daha fazla) cevabını verdiği görülmektedir. Araştırma değişkenlerine ilişkin regresyon analizleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 10. Araştırma Değişkenlerine İlişkin R^2 Katsayıları

	R^2	Düzeltilmiş R^2
Esneklik	0.693	0.691
Hız ve Güvenlik	0.607	0.605
Kalite	0.631	0.629
Maliyet	0.411	0.407

Araştırma değişkenlerine ilişkin R^2 katsayıları değerleri Tablo 10'da verilmiştir. Tablo incelendiğinde, esneklik değişkeninin %69.1'inin, hız ve güvenlik değişkeninin %60.5'inin, kalite değişkeninin %62.9'unun ve maliyet değişkeninin %40.7'sinin açıklandığı görülmektedir.

Tablo 11. Araştırma Değişkenlerine İlişkin f^2 Katsayıları

Değişkenler Arasındaki İlişki	f^2
Dijital Olgunluk Düzeyi → Esneklik	0.037
Dijital Olgunluk Düzeyi → Hız ve Güvenlik	0.191
Dijital Olgunluk Düzeyi → Kalite	0.188
Dijital Olgunluk Düzeyi → Maliyet	0.181
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler → Esneklik	0.375
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler → Hız ve Güvenlik	0.123
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler → Kalite	0.112
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler → Maliyet	0.127
Dijitalleşme Düzeyi → Esneklik	0.021

Dijitalleşme Düzeyi → Hız ve Güvenlik	0.004
Dijitalleşme Düzeyi → Kalite	0.000
Dijitalleşme Düzeyi → Maliyet	0.090
İşgücünde Dijitalleşme → Esneklik	0.022
İşgücünde Dijitalleşme → Hız ve Güvenlik	0.021
İşgücünde Dijitalleşme → Kalite	0.026
İşgücünde Dijitalleşme → Maliyet	0.021

Araştırma değişkenlerine ilişkin f^2 katsayıları Tablo 11’de verilmiştir. f^2 değeri etki büyüklüğü ölçütü olarak ifade edilmektedir. Her bağımsız değişkenin bağımlı değişken ile ne derece ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle 0,02-0,15 arasındaki f^2 değerleri düşük düzeyde etkiye, 0,16-0,35 arasındaki f^2 değerleri orta düzeyde etkiye ve 0,35’ten büyük f^2 değerleri yüksek düzeyde etkiye işaret etmektedir (Cohen, 1988).

Tablo 12. Araştırma değişkenlerine ilişkin yol katsayıları

Etki	Original Sample (O)	Sample Mean (M)	Standart Sapma	t Statistics	P Değerleri
Dijital Olgunluk Düzeyi → Esneklik	0.191	0.191	0.041	4.646	0.000*
Dijital Olgunluk Düzeyi → Hız ve Güvenlik	0.492	0.492	0.054	9.126	0.000*
Dijital Olgunluk Düzeyi → Kalite	0.474	0.476	0.045	10.427	0.000*
Dijital Olgunluk Düzeyi → Maliyet	0.587	0.590	0.054	10.833	0.000*
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler → Esneklik	0.504	0.506	0.045	11.218	0.000*
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler → Hız ve Güvenlik	0.326	0.327	0.038	8.489	0.000*
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler → Kalite	0.302	0.301	0.042	7.184	0.000*
Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler → Maliyet	-0.406	-0.406	0.033	12.389	0.000*
Dijitalleşme Düzeyi → Esneklik	0.104	0.102	0.045	2.299	0.022*
Dijitalleşme Düzeyi → Hız ve Güvenlik	-0.069	-0.070	0.042	1.653	0.098
Dijitalleşme Düzeyi → Kalite	-0.019	-0.020	0.040	0.478	0.633
Dijitalleşme Düzeyi → Maliyet	0.408	0.406	0.057	7.131	0.000*
İşgücünde Dijitalleşme → Esneklik	0.133	0.134	0.044	3.045	0.002*
İşgücünde Dijitalleşme → Hız ve Güvenlik	0.106	0.107	0.034	3.109	0.002*
İşgücünde Dijitalleşme → Kalite	0.124	0.125	0.038	3.300	0.001*
İşgücünde Dijitalleşme → Maliyet	-0.179	-0.179	0.039	4.599	0.000*

* $p < 0.05$

Araştırma modeline ait sonuçlar incelendiğinde, dijital olgunluk düzeyinin esneklik üzerinde ($\beta=0.191$, $p < 0.05$), hız ve güvenlik üzerinde ($\beta=0.492$, $p < 0.05$), kalite üzerinde ($\beta=0.474$, $p < 0.05$) ve maliyet üzerinde ($\beta=0.587$, $p < 0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi olduğu görülmektedir. Dijital teknolojileri kullanmaya teşvik eden faktörlerin esneklik üzerinde ($\beta=0.504$, $p < 0.05$), hız ve güvenlik üzerinde ($\beta=0.326$, $p < 0.05$) ve kalite üzerinde ($\beta=0.302$, $p < 0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü, maliyet üzerinde ($\beta=-0.406$, $p < 0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğu görülmektedir. Dijitalleşme düzeyinin esneklik üzerinde ($\beta=0.104$, $p < 0.05$) ve maliyet üzerinde ($\beta=0.408$, $p < 0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi olduğu görülmektedir. İşgücünde dijitalleşmenin esneklik üzerinde ($\beta=0.133$, $p < 0.05$), hız ve güvenlik üzerinde ($\beta=0.106$, $p < 0.05$) ve kalite üzerinde ($\beta=0.124$, $p < 0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü, maliyet üzerinde ($\beta=-0.179$, $p < 0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişki

	Dijital Teknolojileri Kullanmaya Teşvik Eden Faktörler		Dijitalleşme Düzeyi		İşgücünde Dijitalleşme		Dijital Olgunluk Düzeyi		Dijitalleşme	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Hız ve Güvenlik	0.673	0.000*	0.602	0.000*	0.623	0.000*	0.721	0.000*	0.843	0.000*
Kalite	0.682	0.000*	0.632	0.000*	0.643	0.000*	0.742	0.000*	0.819	0.000*

Maliyet	0.095	0.020*	0.468	0.000*	0.220	0.000*	0.499	0.000*	0.450	0.000*
Esneklik	0.782	0.000*	0.664	0.000*	0.684	0.000*	0.694	0.000*	0.776	0.000*
Lojistik Performans	0.629	0.000*	0.736	0.000*	0.632	0.000*	0.813	0.000*	0.864	0.000*

*p<0.05

Değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için Pearson korelasyon uygulanmıştır. Bunun sonucunda, dijital teknolojileri kullanmaya teşvik eden faktörler boyutu ile hız ve güvenlik boyutu arasında ($r=0.673$, $p<0.05$), kalite boyutu arasında ($r=0.682$, $p<0.05$), maliyet boyutu arasında ($r=0.095$, $p<0.05$), esneklik boyutu arasında ($r=0.782$, $p<0.05$) ve lojistik performans ölçeği arasında ($r=0.629$, $p<0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Dijitalleşme düzeyi boyutu ile hız ve güvenlik boyutu arasında ($r=0.602$, $p<0.05$), kalite boyutu arasında ($r=0.632$, $p<0.05$), maliyet boyutu arasında ($r=0.468$, $p<0.05$), esneklik boyutu arasında ($r=0.664$, $p<0.05$) ve lojistik performans ölçeği arasında ($r=0.736$, $p<0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

İşgücünde dijitalleşme boyutu ile hız ve güvenlik boyutu arasında ($r=0.623$, $p<0.05$), kalite boyutu arasında ($r=0.643$, $p<0.05$), maliyet boyutu arasında ($r=0.220$, $p<0.05$), esneklik boyutu arasında ($r=0.684$, $p<0.05$) ve lojistik performans ölçeği arasında ($r=0.632$, $p<0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Dijital olgunluk düzeyi boyutu ile hız ve güvenlik boyutu arasında ($r=0.721$, $p<0.05$), kalite boyutu arasında ($r=0.742$, $p<0.05$), maliyet boyutu arasında ($r=0.449$, $p<0.05$), esneklik boyutu arasında ($r=0.694$, $p<0.05$) ve lojistik performans ölçeği arasında ($r=0.813$, $p<0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Dijitalleşme ölçeği ile hız ve güvenlik boyutu arasında ($r=0.843$, $p<0.05$), kalite boyutu arasında ($r=0.819$, $p<0.05$), maliyet boyutu arasında ($r=0.450$, $p<0.05$), esneklik boyutu arasında ($r=0.776$, $p<0.05$) ve lojistik performans ölçeği arasında ($r=0.862$, $p<0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Sonuç

Dijitalleşmenin lojistik performans üzerinde etkilerinin araştırılması amacıyla yapılan bu çalışmada yapılan analizler sonucunda elde edilen verilere göre oluşturulan sonuç ve öneriler ele alındığında çalışmada ilişki, fark ve etki analizlerinin tamamı gerçekleştirilmiştir. İlişki açısından incelendiğinde tüm boyutlarının birbirleriyle ilişkisi pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Boyutlar arasındaki analizlerde ilişkinin anlamlı bulunmadığı bir ölçek tespit edilmemiştir.

Yapılan regresyon analizlerinde ise ‘Dijitalleşme, uluslararası ticarete lojistik performans üzerinde pozitif yönde bir etkiye sahiptir’ ana hipotezimiz kabul edilmiştir. Etki analizi kısmında ise iki hipotezimiz reddedilmiştir. Bu hipotezler ise ‘Dijitalleşme düzeyi, lojistik performansın hız ve güvenlik boyutunu pozitif yönde etkilemektedir’ ve ‘Dijitalleşme düzeyi, lojistik performansın kalite boyutunu pozitif yönde etkilemektedir’ hipotezleridir. İşletmeler dijitalleşmenin güvenlik boyutunda birtakım problemler yaratacağını düşünmektedir. Hız, güvenlik ve kalite için tek başına dijitalleşmenin yeterli olmayacağını dijital olgunluğa erişmenin gerekli olduğunu düşünmektedirler.

Çalışmanın analizleri sonucunda dijital olgunluk düzeyinin, kalite, maliyet, hız, güvenlik ve esneklik işletmeleri pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. İşletmeler dijital teknolojilerin getirdiği kolaylıklar ve hataların azaltılabilmesi nedeniyle hizmet ve faaliyet kalitelerini artırmaktadırlar. Ayrıca dijital olgunluğa erişen işletmelerin esnek bir yapıda olduğu tespit edilmiştir. Hız ve güvenlik konularında da dijital olgunluğun katkıları ortaya konulmuştur. Müşteri istek ve talepleri göz önüne alındığında ve literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde müşteriler almış oldukları ürünlere hızlı ve güvenli bir şekilde ulaşma ihtiyacı hissetmektedir. İşletmeler dijital alanda kendilerini geliştirdikleri sürece faaliyetlerden hızı artacak ve yapılan işlerin güvenilirliği müşteri memnuniyetini artırabilecektir.

Çalışma analizleri sonucunda, lojistik işletmelerini dijital teknolojiye teşvik eden unsurlarda incelenmiştir. Hız, güvenlik, maliyet ve esneklik ve kalite unsurları arasında istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Lojistik işletmelerini dijital teknolojiye teşvik eden önemli unsurlar bulunmaktadır. Bu durum lojistik işletmelerin dijital teknolojiye yönelmesinin altında birçok önemli faktör olduğunu göstermektedir. Yapılan analizlerde tüm boyutlar pozitif yönlü iken maliyet boyutunda negatif yön tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında lojistik işletmelerin dijitalleşmenin altyapı maliyetlerinden korktuklarını ve kurulum maliyetlerinin azaldıkça dijitalleşmenin de artacağını göstermektedir. Çalışma sonucunda iki hipotezimiz reddedilmiştir. Dijitalleşme düzeyinin lojistik performansın hız ve güvenlik boyutunu ve kalite boyutunu etkilemediği tespit edilmiştir. İşletmeler dijitalleşmenin güvenlik boyutunda birtakım problemler yaratacağını düşünmektedir.

Çalışma sonucunda, işgücünde dijitalleşmenin lojistik performansın alt boyutlarına olan etkisini incelediğimizde, tüm boyutlarla anlamlı bir ilişki ortaya konulmuştur. İşgücünde dijitalleşme yoluyla esnek bir yapıya kavuşulacağı

düşünülürken, kaliteli ve hızlı bir organizasyon gerçekleşeceği sonucuna da varılmıştır. Yine burada da tüm boyutlar pozitif yönlü iken maliyet boyutunun negatif yönlü olduğu görülmektedir. İşgücünde dijitalleşmenin lojistik işletmeler açısından kolay olmadığını, ciddi maliyetler gerektirdiğini ve yöneticilerinde bu algıya sahip oldukları görülmektedir.

Lojistik işletmelerinin dijital teknolojileri kullanarak; depo yönetimi, paket tarama, sürücü takibi, müşteri taleplerini yerine getirme, değişiklikleri sisteme dahil etme gibi konularda destek bir yapıda çalışmaları zorunluluk haline gelmiştir. Dijital teknolojilerin kullanılarak yapıldığı lojistik hizmetlerde; bir taraftan maliyetler azalırken diğer taraftan da müşteri taleplerinin eksiksiz yerine getirilebilme fırsatlarının olması işletmelerin rekabette üstün gelmelerine katkı sağlamaktadır. Dijitalleşmenin işletmeleri tarafından ve çalışanları tarafından benimsenmesi ve en iyi şekilde uygulanması gerekmektedir. Yapılan çalışmada uluslararası ticarete lojistik yönetiminde dijitalleşmenin lojistik performans üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Çalışma sonucunda öneri olarak dijitalleşmeye yönelik çalışmalar ve bilgilendirmeler artarak devam etmelidir. Dijitalleşme konusuna daha fazla önem verilmeli ve bu alanda teşviklerin artırılması gerekmektedir. Konunun uzmanlarının katkı sunacağı bilimsel araştırmalar desteklenmeli ve üniversite-sektör iş birlikleri bu konuda yaygınlaşmalıdır. Yapılacak olan araştırmalarda dijitalleşme ve lojistik performans arasındaki etki başta nitel olmak üzere farklı yöntemlerle incelenebilir. Geliştirmiş olduğumuz model Mersin ili dışındaki illerde uygulanabilir. Ayrıca lojistik performansı ölçülemek üzere oluşturulan dijitalleşme ölçeği farklı sektörlerde kullanılabilir. Geliştirilen modele yeni boyut ve ifadeler eklenerek model zenginleştirilebilir.

Etik Beyan ve Açıklamalar (Ethical Declarations and Disclosures)

1. Çıkar Çatışması Beyanı (Conflict of Interest Declaration)

Bu çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur

There is no conflict of interest between the authors in this study

2. Yazar Katkı Oranı Beyanı (Author Contribution Rate Declaration)

Yazarların çalışmaya katkıları eşit orandadır.

Authors contributed equally to the study.

3. Etik Kurul Bilgileri Beyanı (Ethical Committee Information Declaration)

Etik kurul izni 09.11.2023 tarihinde E-46409256-300-72745 sayılı kararla T.C. KTO Karatay Üniversitesi İnsan Araştırmaları Merkezi tarafından verilmiştir.

Ethical committee permission was granted by T.C. KTO Karatay University Human Research Centre with the decision numbered E-46409256-300-72745 on 09.11.2023.

Kaynakça

- Akandere, G. (2021). Dijitalleşme Düzeyi ve Yeşil Lojistik Uygulamaların Lojistik Performansa Etkisi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 11(4), 1979-2000.
- Bickauske, D., Simanaviciene, Z., Jakubavicius, A., Vilys, M., and Mykhalchyshyna, L. (2020). Analysis And Perspectives Of The Level Of Enterprises Digitalization (Lithuanian Manufacturing Sector Case). Independent Journal of Management & Production, 11(9), 2291-2307.
- Bozkurt, A. (2024). Yönetim Dönüşüm Sürecinde Dijital Olgunluk Düzeyinin İşgören Performansı Üzerindeki Etkisi; Üniversitelerde Bir Alan Çalışması, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Brown, T. A. (2015). Confirmatory factor analysis for applied research (2nd ed.). New York: The Guilford Press.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2016). SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Catuk, C. (2021). Blok zinciri teknolojisinin uluslararası ticarete etkisi. İktisadi ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar II (1. Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Chan, Y. H. (2003). Biostatistics 104: correlational analysis. Singapore Med J, 44(12), 614-619.
- Cohen, J. (1988). Set correlation and contingency tables. Applied psychological measurement, 12(4), 425-434.
- Çallı, B. A., & Çallı, L. (2021). Relationships between digital maturity, organizational agility, and firm performance: an empirical investigation on SMEs. Business & Management Studies: An International Journal, 9(2), 486-502.
- Çetindaş, A. (2018). İmalat İşletmelerinde Tedarik Zinciri Entegrasyonunun Lojistik Performansına Etkisinde Çevresel Belirsizliğin Düzenleyici Rolü, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Gaziantep
- Didenko, N., Skripnuk, D., Kikkas, K., Kalina, O., & Kosinski, E. (2021). The impact of digital transformation on the micrologistic system, and the open innovation in logistics. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 7(2), 115.
- Doğan, D. (2019). Smart PLS ile Veri Analizi. 2.Baskı Ankara Zet Yayınları.
- Ekşioğlu, D. (2022). Lojistik işletmelerde dijitalleşmenin lojistik performans ve satın alma açısından değerlendirilmesi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Eremina, Y., Lace, N., & Bistrova, J. (2019). Digital maturity and corporate performance: The case of the Baltic states. Journal of open innovation: technology, market, and complexity, 5(3), 54.
- Evangelista, P. & Sweeney, E. (2006). Technology Usage in the Supply Chain: The Case of Small 3PLs. International Journal of Logistics Management, 17 (1), 55-74.
- García-Reyes, H., Avilés-González, J., & Avilés-Sacoto, S. V. (2022). A Model to Become a Supply Chain 4.0 Based on a Digital Maturity Perspective. Procedia Computer Science, 200, 1058-1067.
- Gill, M., & VanBoskirk, S. (2016). The digital maturity model 4.0. Benchmarks: digital transformation playbook.
- Golinska-Dawson, P., Werner-Lewandowska, K., Kolinska, K., & Kolinski, A. (2023). Impact of market drivers on the digital maturity of logistics processes in a supply chain. Sustainability, 15(4), 3120.
- Güler, K. (2019). Uluslararası ticaretin dijitalleşmesi ve sanayi akımlarının etkisi: Endüstri 4.0 devrimi üzerine bir araştırma. Doktora Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi. Dış Ticaret Enstitüsü Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: felsefe-yöntem-analiz. 5. Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Hair, J. F., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2011). PLS-SEM: Indeed a silver bullet. Journal of Marketing theory and Practice, 19(2), 139-152.
- Hair, J. F., Risher, J. J., Sarstedt, M., & Ringle, C. M. (2019). When to use and how to report the results of PLS-SEM. European business review, 31(1), 2-24.

- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (28. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kusters, A. C. (2022). *Relating digitization, digitalization and digital transformation: a maturity model and roadmap for dutch logistics companies* (Bachelor's thesis, University of Twente).
- Liboni, L. B., Cezarino, L. O., Jabbour, C. J. C., Oliveira, B. G., & Stefanelli, N. O. (2019). Smart industry and the pathways to HRM 4.0: implications for SCM. *Supply Chain Management: An International Journal*, 1-24
- Shao, J., & Wang, H. (2002). Sample correlation coefficients based on survey data under regression imputation. *Journal of the American Statistical Association*, 97(458), 544-552.
- Slavec, A., & Drnovšek, M. (2012). A perspective on scale development in entrepreneurship research. *Economic and business Review*, 14(1), 39–62.
- Sternad, M., Lerher, T., & Gajšek, B. (2018). Maturity Levels For Logistics 4.0 Based On NRW's Industry 4.0 Maturity Model. *Business Logistics in Modern Management*.
- Şekkeli, Z. H., & Bakan, İ. (2018). Endüstri 4.0'ın etkisiyle lojistik 4.0. *Journal of Life Economics*, 5(2), 17-36.
- Şen, H. (2021). *Lojistik maliyetler ve lojistik performansının firma ve ihracat performansına etkisi*. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.
- Şimşek, T., & Yiğit, E. (2019). Lojistik performans ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Orta-Doğu Avrupa ülkeleri ve Türkiye örneği. *Uluslararası Yönetim Eğitim ve Ekonomik Perspektifler Dergisi*, 7(2), 169-177.
- Tan, M. I., & Ibrahim, I. S. (2010). A survey on supply chain management and e-commerce technology adoption among logistics service providers in johor. *International Journal of Economics and Management Engineering*, 4(5), 517-522.
- Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Zhang, F., Yang, B., & Zhu, L. (2023). Digital technology usage, strategic flexibility, and business model innovation in traditional manufacturing firms: The moderating role of the institutional environment. *Technological Forecasting and Social Change*, 194, 122726.

Ekler

Ek 1: Demografik Özellikler

Bu bölümde sorular çoktan seçmeli olup, sizin için en uygun seçeneğe "X" işareti koyarak tercihinizi belirleyiniz.

1. Cinsiyetiniz

a. Kadın () b. Erkek ()

2. Yaşınız

a. () 20-30 b. () 31-40 c. () 41-50 d. () 51 +

3. İşletmenizdeki Çalışma Süreniz

a. 1-8 Yıl () b. 9-18 Yıl () c. 19-30 Yıl () d. 31-40 Yıl () e. 41 yıl ve üzeri - ()

4. İşletmenizin kaç yıldır lojistik sektöründe faaliyet göstermekte olduğunu lütfen işaretleyiniz?

a. () 0-3 yıl b. () 4-7 yıl () c. 8-11 yıl () d. 12-15 yıl () e. 16-19 yıl () f. 19 + Yıl fazlası ()

5. Eğitiminiz Durumu

a. () İlköğretim b. () Lise ve Dengi Okul c. () Ön Lisans (Yüksekokul)

d. () Lisans e. () Yüksek Lisans veya Doktora

6. İşletmenizin hizmet sunduğu temel lojistik faaliyetler nelerdir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir).

a. () Sipariş yönetimi

b. () Etiketleme

c. () Ambalajlama

d. () Depo ve antrepo hizmetleri

e. () Montaj

f. () Ürün kurulumu

g. () Ürün testi ve onarımı

h. () Envanter yönetimi

j. () Entegre lojistik hizmetleri

k. () Dağıtım hizmetleri

l. () Gümrükleme ve sigorta hizmetleri

m. () Taşımacılık hizmetleri

n. () Lojistik danışmanlık hizmetleri

o. () Diğer: (Bu şık seçilirse hizmet türünü yazınız.)

7. İşletmenizin hizmet sunduğu sektörler aşağıdakilerden hangileridir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir).

a. () Otomotiv b. () Tekstil c. () İnşaat d. () Gıda e. () Mobilya f. () Kimya g. () Sağlık

h. () Diğer (Bu şık seçilirse ilgili sektörü yazınız.)

8. İşletmenizde çalışan personel sayısını lütfen işaretleyiniz

a. () Küçük (10'dan 50'ye kadar) b. () Orta (51'den 250'ye kadar) c. () Büyük (250 ve daha fazla)

Ek 2: Dijitalleşme Ölçeği

Bu bölümde Dijitalleşme alanına yönelik ifadeler bulunmaktadır. Doğru ya da yanlış cevap yoktur, mevcut düşüncelerinizi yansıtan en uygun seçeneğe rastgelen sayıyı işaretlemeniz beklenmektedir. 1-Kesinlikle Katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Kararsızım 4-Katılıyorum 5-Kesinlikle Katılıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
DİJİTAL TEKNOLOJİLERİ KULLANMAYA TEŞVİK EDEN FAKTÖRLER					
1. Dijital teknolojilerden yararlanmak müşteri memnuniyetini artırır.	1	2	3	4	5
2. Dijital teknolojilerden yararlanmak müşterilerle bilgi alışverişini iyileştirir.	1	2	3	4	5
3. Dijital teknolojilerden yararlanmak maliyet avantajı sağlar.	1	2	3	4	5
4. Dijital teknolojilerden yararlanmak müşteri tabanını genişletir.	1	2	3	4	5
5. Dijital teknolojilerden yararlanmak şirketin rekabet gücünü artırır.	1	2	3	4	5
6. Dijital teknolojilerden yararlanmak şirketin marka algısını geliştirir.	1	2	3	4	5
7. Dijital teknolojilerden yararlanmak sanal ortam paylaşımını artırır.	1	2	3	4	5
8. Dijital teknolojilerden yararlanmak bireysel ve örgütsel öğrenmeyi kolaylaştırır.	1	2	3	4	5
9. Dijital teknolojilerden yararlanmak mekân sınırını ortadan kaldırır.	1	2	3	4	5
10. Dijital teknolojilerden yararlanmak pazarlama faaliyetlerinin (promosyon, satış, reklam vb.) maliyetini düşürür.	1	2	3	4	5
11. Dijital teknolojilerden yararlanmak mevcut hizmeti iyileştirmeye yönelik girişimleri artırır.	1	2	3	4	5
12. Dijital teknolojilerden yararlanmak eğitimli ve deneyimli personel ile çalışmanın önemini artırır.	1	2	3	4	5
13. Dijital teknolojilerden yararlanmak yeni pazar bölümlerine ulaşımı kolaylaştırır.	1	2	3	4	5
DİJİTALLEŞME DÜZEYİ					
14. Firmamızda temel düzeyde dijitalleşme süreçleri uygulanır.	1	2	3	4	5
15. Firmamızda tüm departmanlar arasında dijitalleşme süreçleri uygulanır.	1	2	3	4	5
16. Firmamızda yönetimle tüm departmanlar arasında dijitalleşme süreçleri uygulanır.	1	2	3	4	5
İŞGÜCÜNDE DİJİTALLEŞME					
17. Dijitalleşme mevcut işleri değiştirmekte ve endüstriyel üretkenliği geliştirmektedir.	1	2	3	4	5
18. Dijitalleşme çalışanlar arasındaki iletişimi kolaylaştırmakta ve ürün/hizmet süreçlerini hızlandırmaktadır.	1	2	3	4	5
19. Dijitalleşme yeni iş modelleri oluşumuna katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
20. Dijitalleşme çalışanların risk yönetim süreçlerini kolaylaştırmaktadır.	1	2	3	4	5
21. Dijitalleşme ile firmadaki iş gücünün yerini sistemler almaktadır.	1	2	3	4	5
DİJİTAL OLGUNLUK DÜZEYİ					
22. Firmamızın rekabet stratejisinin dijitalleşmeye bağlı olduğuna inanıyoruz.	1	2	3	4	5
23. Firmamızın tüm süreçlerinde dijitalleşmeye yatırım yapıyoruz.	1	2	3	4	5
24. Firmamızda üst düzey yöneticilerimiz dijitalleşme stratejilerimizi desteklemektedir.	1	2	3	4	5
25. Firmamızın dijital strateji başarısını ölçümlemek için açık ve gerçekçi hedeflerimiz bulunmaktadır.	1	2	3	4	5
26. Firmamızda dijitalleşmeye yönelik eğitim ve öğretime yatırım yapıyoruz.	1	2	3	4	5
27. Firmamızda inovasyonu mümkün kılmak için ölçülü riskler alıyoruz.	1	2	3	4	5
28. Firmamızda dijital programların yönetimi için tekrarlanabilir süreçler tanımlıyoruz.	1	2	3	4	5
29. Firmamızda teknolojiye ayırdığımız bütçe değişen koşullara izin verecek düzeydedir.	1	2	3	4	5
30. Firmamızda dijital yenilik gerçekleştirdiğimizde müşterilerimizden geri bildirim alıyoruz.	1	2	3	4	5
31. Firmamızda dijitalleşme yönelik girişimleri sürekli takip ediyoruz.	1	2	3	4	5

Ek 3: Lojistik Performans Ölçeği

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bu bölümde Lojistik Performans alanına yönelik ifadeler bulunmaktadır. Doğru ya da yanlış cevap yoktur, mevcut düşüncelerinizi yansıtan en uygun seçeneğe rastgelen sayıyı işaretlemeniz beklenmektedir. 1-Kesinlikle Katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Kararsızım 4-Katılıyorum 5-Kesinlikle Katılıyorum					
HIZ VE GÜVENLİK					
1. Firmamızın taşıma zamanları kısadır.	1	2	3	4	5
2. Firmamızın rota planlama süreçleri iyileşmiştir.	1	2	3	4	5
3. Firmamızın teslimat güvenilirliği fazladır.	1	2	3	4	5
4. Firmamızın teslimat hızı yüksektir.	1	2	3	4	5
5. Firmamızda hasarsız ürün teslimi gerçekleştirilir.	1	2	3	4	5
6. Firmamızın sipariş karşılama hızı yüksektir.	1	2	3	4	5
7. Firmamızın doğru sipariş oranı yüksektir.	1	2	3	4	5
8. Firmamızda kayıp sipariş oranı düşüktür.	1	2	3	4	5
9. Firmamızda gümrükleme süreçleri hızlı ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilir.	1	2	3	4	5
10. Firmamızda müşteri talepleri söz verdiğimiz şekilde yerine getirilir.	1	2	3	4	5
11. Firmamızda taleplere zamanında cevap verilir.	1	2	3	4	5
12. Firmamızda taleplere doğru bir şekilde cevap verilir.	1	2	3	4	5
13. Firmamızda sipariş alınması ile teslimat arasındaki süre mümkün olduğunca kısa tutulur.	1	2	3	4	5
14. Firmamızda acil teslimatlar zamanında gerçekleştirilir.	1	2	3	4	5
15. Firmamızda siparişlerin sevkiyatı için gerekli olan süre kısa tutulur.	1	2	3	4	5
KALİTE					
16. Firmamızda kalifiye personel istihdam edilmektedir.	1	2	3	4	5
17. Firmamızda müşteri tatmin oranı yüksektir.	1	2	3	4	5
18. Firmamızda müşteri beklentilerini karşılama oranı yüksektir.	1	2	3	4	5
19. Firmamızın ürün / hizmet performansının müşteri beklentilerini karşılama oranı yüksektir.	1	2	3	4	5
20. Firmamızda müşteri memnuniyetinin yüksek olması önemlidir.	1	2	3	4	5
21. Firmamızda gümrükleme hizmetleri sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilir.	1	2	3	4	5
22. Firmamızda sunulan ürün/hizmet kalitesinin yüksek olması önemlidir.	1	2	3	4	5
23. Firmamıza yönelik müşteri şikâyetlerine önem verilir.	1	2	3	4	5
24. Firmamızda elleçleme faaliyetleri önemlidir.	1	2	3	4	5
25. Firmamızda ürün / hizmet kalitesi sürekli iyileştirilir.	1	2	3	4	5
MALİYET					
26. Firmamızda genel işletme maliyetleri düşüktür.	1	2	3	4	5
27. Firmamızda sunulan ürün / hizmetlerin fiyatları kalitesine göre uygundur.	1	2	3	4	5
28. Firmamızda müşterilerimize karşı farklı ödeme kolaylıkları uygulanır.	1	2	3	4	5
29. Firmamızda müşterilerimize sunduğumuz toplam ürün/hizmet fiyatları düşüktür.	1	2	3	4	5
30. Firmamızda sunulan ürün/hizmet birim maliyetlerimiz düşüktür.	1	2	3	4	5
31. Firmamız hizmetlerinde fiyat güvenliği sağlanmaktadır.	1	2	3	4	5
32. Firmamızda taşımacılık maliyetleri düşüktür.	1	2	3	4	5

33. Firmamızda depolama maliyetleri düşüktür.	1	2	3	4	5
34. Firmamızda gümrükleme hizmetleri maliyeti düşüktür.	1	2	3	4	5
35. Firmamızda aktarma maliyetleri düşüktür.	1	2	3	4	5
36. Firmamızda stok maliyetleri düşüktür.	1	2	3	4	5
37. Firmamızda ambalajlama maliyetleri düşüktür.	1	2	3	4	5
ESNEKLİK					
38. Firmamızda üretim için gerekli araç ve ekipmanlar mevcuttur.	1	2	3	4	5
39. Firmamızın müşteriye elde tutma başarısı yüksektir.	1	2	3	4	5
40. Firmamız yeni ve daha iyi hizmet sağlama konusunda yeterlidir.	1	2	3	4	5
41. Firmamız beklenmedik olayların üstesinden gelmektedir.	1	2	3	4	5
42. Firmamızın müşterilerini ve onların ihtiyaçlarını tanımak önemlidir.	1	2	3	4	5
43. Firmamız yaratıcı çözümler geliştirip sunmaktadır.	1	2	3	4	5
44. Firmamız beklenmedik taleplere karşı özel hizmetler sunmaktadır.	1	2	3	4	5
45. Firmamızda müşterilerin lojistik ihtiyaçlarının tümüne tek elden cevap verilmektedir.	1	2	3	4	5
46. Firmamızda müşterilerin farklı sipariş miktarlarına cevap verilmektedir.	1	2	3	4	5
47. Firmamızda müşterilerin farklı ürün bileşenlerine cevap verilmektedir.	1	2	3	4	5
48. Firmamızda özel müşterilerin farklı ihtiyaç ve isteklerine cevap verilmektedir.	1	2	3	4	5
49. Firmamız müşterilerden gelecek farklı taleplere cevap verebilecek personele sahiptir.	1	2	3	4	5

Filmler Üzerinden Şırnak: Kültürel Kimlik ve Toplumsal Yaşam¹ Şırnak Through Films: Cultural Identity and Social Life

Selami İNCE²

Geliş Tarihi / Received: 02.10.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 07.12.2024

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2024

ÖZET

Bu çalışma, Şırnak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen Şırnak ilinin özgün yapısının kültürel, çevresel, sosyal, ekonomik ve tarihsel açılarından, 1990 sonrası çekilmiş kısa filmlere yansımalarını incelemeyi amaçlayan bir proje sonucu gerçekleştirilmiştir. Projenin temel amacı, yeni kurulan Şırnak ilinin görsel olarak hangi kültürel değerlerle, toplumsal-ekonomik, tarihsel veya çevresel yapılarla ilişkili olarak sunulduğunu incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, "Cudi Film Festivali" adı altında bir film festivali düzenlenmiştir. İki kez tekrar eden festivalde düzenlenen film yarışmaları aracılığıyla çeşitli filmler elde edilmiştir. Elde edilen filmler, birer metin olarak değerlendirilmiş ve içerik analizlerine tabi tutulmuştur. Analizler, 'Temsil Teorisi' yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, filmlerin kimlik, kültür, toplumsal ilişkiler, çevre ve anlam inşası bağlamındaki temaları çözümlene hedeflenmiştir. Çalışma, Şırnak iliyle ilgili çekilmiş videolar üzerinden kentin kültürel, çevresel, sosyal, ekonomik ve tarihsel açıdan inşa edilmiş özgün yanlarının olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Elde edilen veriler ışığında, bu özgün yönlerin neler olduğu belirlenmiş ve kayıt altına alınmıştır. Proje, Şırnak ilinin toplumsal ve kültürel dinamiklerini anlamak için önemli bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir. Elde edilen filmlerin analizi sonucu kentin kültürel, natürel veya sosyal durumunu ve geleceğe dair eğilimleri hakkında söz söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler:

Cudi Film Festivali, Kültür, Temsil Teorisi, Toplumsal Hayat

Jel Kodları:

Q10, R10, R23, R52, R53

ABSTRACT

This study was conducted as a result of a project supported by the Scientific Research Projects Coordination Unit of Şırnak University, which aims to examine the reflections of Şırnak province's unique structure in cultural, environmental, social, economic, and historical aspects in short films produced after 1990. The primary objective of the project is to analyze the visual representation of the newly established Şırnak province in terms of its cultural values, socio-economic, historical, and environmental structures. In line with this objective, a film festival titled "Cudi Film Festival" was organized. Through film competitions held twice within the scope of the festival, various films were collected. These collected films were evaluated as texts and subjected to content analysis. The analyses were conducted using the 'Representation Theory' method. During this process, the aim was to analyze the films in the context of identity, culture, social relations, environment, and meaning-making. The study aims to identify whether there are unique aspects of the city from cultural, environmental, social, economic, and historical perspectives based on videos filmed in Şırnak. In light of the obtained data, these unique aspects were identified and documented. The project aims to provide a valuable resource for understanding the social and cultural dynamics of Şırnak province. Based on the analysis of the collected films, it is possible to comment on the cultural, natural, and social conditions of the city and its future trends.

Keywords:

Cudi Film Festival, Culture, Representation Theory, Social Life

Jel Codes:

Q10, R10, R23, R52, R53

Atf (Citation): İnce, S. (2024). Filmler Üzerinden Şırnak: Kültürel Kimlik ve Toplumsal Yaşam. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 79-91. <https://doi.org/10.47138/jea.1559842>

¹Bu çalışma Şırnak Üniversitesi, 2023.SNAP.04.03.01 numaralı BAP projesinden üretilmiştir (This study was produced from Şırnak University, BAP project numbered 2023.SNAP.04.03.01).

²Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, selamiince@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3676-9044>, <https://ror.org/01fcvk23>

Giriş

Bir ülkenin dünyadaki ekonomik yeri, siyaseti, insanların yaşam biçimi, bütün popüler kültür ürünlerine olduğu gibi, o ülkede üretilen filmlere de doğrudan yansır. Bu nedenle filmlerin üretimi, dönemin ülke gerçekliğinden başka bir deyişle güncel gelişmelerden, gerçekleşen olaylardan, hâkim kültürel ve toplumsal hayattan doğrudan etkilenir. Bourse ve Yücel (2017, s.135), kültür “kolektif kimliğin nedeni değil, sonucu ve ürünüdür” demektedir. Kültür, kapalı bir sistem değildir ve sürekli yenilenmektedir. Bu yeniliği izlediği için ülke kültürü ve sosyolojisiyle filmlerin içerikleri sürekli bir tutarlılık göstermesi mümkündür ve filmler doğrudan toplumun bir yansıması olarak ortaya çıkmasalar da bir dolayımama olarak gerçekliği yansıtırlar. Toplumlar ve ülkeler, ekonomik, askeri veya teknolojik gelişmişlik durumlarıyla değerlendirilirken sinemayla, edebiyatla veya başka bir kültürel ürünle de tanımlanırlar ve görünür olurlar.

Filmler, mevcut egemen kültürden etkilenirken aynı zamanda bu kültürün şekillenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır; bu durum dolayısıyla, filmler, kültürün gelecek nesillere aktarımında kritik bir işlev üstlenir. Bu çok yönlü etkileşim nedeniyle, filmlerin kültürel ve toplumsal işlevlerinin daha derin bir biçimde değerlendirilmesi gerekir. Sıklıkla edebiyat gibi bireysel ve duygusal durumların yansıtıldığı filmler, modernleşmenin bir sonucu olarak birey olma olgusunu ele alırken, bireyin toplum içindeki konumunu da göz önünde bulundurmaktadır. Arslan’a (2005, s.28) göre, "Sinemayı, arzu ve anlatının kesişim noktası olarak, modern toplumlara ait kültürel bir form ve kolektif arzuların aktığı önemli bir popüler kültür biçimi olarak ele almak, Türkiye'nin modernleşme sürecindeki eşsiz konumunu yeniden değerlendirmeyi gerektirir."

Toplum inşasında ve toplumların sürekliliğinde kültür sanat ürünleri birer iletişim ve aktarım aracı olarak hayati öneme sahiptir. Kültürel yaşam ve sanatsal ürünler insanların ve toplumların bilincini oluşturur ve süreç içinde yeniden şekillendirir. Kültürel ve sanatsal yollarla hayatın taklidi meydana geldiği gibi hayatın yeniden üretimi de gerçekleşir. Sanat ve kültür toplumun dilidir ve toplum inşasının en önemli unsurlarından biridir. Bu anlamda filmler, tıpkı diğer kültürel ve sanatsal aygıtlar gibi, hem toplum inşasında hem de toplumun bir arada tutulmasında “harç” görevi görmektedir.

“Filmler, inşa etikleri hayali dünyalarda insanların güncel korkularını, endişelerini, tutkularını ve arzularını dramatize ederek ulusu oluşturan insanlara cemaat olarak bir arada kalmaları için çağrıda bulunur. Farklı insan gruplarına ortak kültürü kabul etmelerine dair davetiye gönderilir” (İri, 2011, s.287). İri'nin belirttiği gibi, “ulusu oluşturan insanlara bir arada kalmaları için çağrıda bulunan” filmler bu işlevi yerine getirebilmek için, var olan kültürel ve toplumsal yapıyı filmlerde yeniden üretir, kültürü ve toplumsal yapıyı gelecek kuşaklara aktarır ancak filmler bunu yaparken sinema setine değil gerçek bir topluma ihtiyaç duyar.

Bu makale Şırnak’ın 1990 yılında il olmasından bugüne kadar geçen süreçte Şırnak iliyle ilgili çekilmiş videoların içerik analizlerinin yapıldığı bir projeden üretilmiştir. Filmlerde, görece yeni olan bu kentin kültürel, çevresel, sosyal, ekonomik ve tarihsel açılardan nasıl temsil edildiği anlatılmaktadır. Film incelemelerinde kentin özgün yanlarının temsil edilip edilmediği, varsa bu yanların ne olduğu saptanmıştır. Yeni kurulan Şırnak şehrinin, elde edilen filmler aracılığı ile yeni kültürel ve toplumsal özellikleri kayıt altına alınmıştır ve filmler aracılığı ile hangi kültürel, ekonomik ve toplumsal yapıların gelecek kuşaklara aktarıldığı tespit edilmiştir. Şırnak’ta daha önce bu kapsamda herhangi bir film festivali veya benzer bir proje gerçekleştirilmemiştir. Bu bağlamda proje ve projeden çıkan bu yayının gelecekte benzer çalışmalara bir temel oluşturacağı düşünülebilir.

1.Amaç ve Kapsam

Şırnak şehrinin Türkiye’nin 73. ili olarak kuruluşunun özgün bir yanı vardır. Siirt’e bağlı bir ilçe olan Şırnak, komşuları Mardin ve Hakkâri’den de ilçe olarak 3 komşu kentin özelliklerini, kültürel veya sosyal değerlerini taşıyan yeni bir il modeli olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada yeni kentin 3 ilin kültürel ve sosyal değerlerini harmanlayarak oluşturduğu yeni sentez incelenmiştir. Türkiye’de yaşanan kendine özgü yeni il oluşturma deneyimine siyasi, kültürel ve sosyal açılardan değinilmiş olup, yeni kentin filmlere yansıyan kültürel ve toplumsal yönelimleri ve eğilimleri tespit edilmiştir.

Şırnak, Nuh’un Gemisi kalıntılarının bulunduğu ileri sürülen Cudi Dağı’nın kuzeyinde, Şehr-i Nuh adıyla kurulmuş bir yerleşimdir. İlk olarak "Şerneh" olarak bilinen bu yer, daha sonra "Şırnak" adını almıştır. Osmanlı döneminde bir köy olarak varlığını sürdüren Şırnak, 1927’de Siirt’e bağlı bir ilçe iken, 1990 yılında il statüsü kazanmıştır (Bölgesel Göstergeler, 2009, s.11). Şırnak, 16 Mayıs 1990 tarihli ve 3647 sayılı kanunla Siirt’ten ayrılarak Türkiye’nin 73. ili olmuştur. Aynı kanun çerçevesinde, Siirt’in Erüh ilçesine bağlı Güçlükonak bucağı Şırnak’ın ilçesi haline gelirken, Mardin’in İdil, Cizre ve Silopi ilçeleri ile Hakkâri’nin Beytüşşebap ve Uludere ilçeleri de bu ile bağlanmıştır (Şırnak Valiliği, 2024).

Bu çalışma, yeni kurulan Şırnak ilinin görsel anlatımlarının hangi kültürel değerlerle ve toplumsal, ekonomik, tarihsel ya da çevresel yapılarla ilişkilendirildiğini incelemektedir. Ayrıca, bu temsil edilen değer ve yapıların toplumsal süreçteki anlamları da ele alınmıştır. 1990 yılından bu yana çekilen filmlerin toplumsal ve kültürel yapıyı nasıl yansıttığı ya da

eleştirdiği, yeni toplumsal, çevresel ve kültürel yapıyı nasıl meşrulaştırdığı ve film izleyicileri aracılığıyla sosyal ve kültürel sistemin nasıl yeniden üretildiği veya reddedildiği araştırılmaktadır. Film yönetmenlerinin kamu yönetimine, doğaya, çevreye, kültürel ve tarihi değerlere dair perspektifleri, Şırnak ilinin zenginlikleri ve çevresel, turistik sorunlarıyla ilgilenme biçimleri de bu çalışmada incelenmiştir. Şırnak'ın il olmasından bu yana modernleşme, yeniden inşa ve kalkınma süreçlerinin, başka bir anlatımla yeni dönem ruhunun filmlerde nasıl yansıtıldığı ve bu film üretimlerinin bu yönelimlere katkısı belirlenmeye çalışılmıştır.

En apolitik veya piyasa odaklı filmlerde bile dönemin siyasi, toplumsal ve gündelik yaşamına dair unsurlar gözlemlenebilir. Filmler, doğaları gereği kendiliğinden bir tasvir işlevi taşırlar; bu nedenle, amaca yönelik olmasalar bile gerçeklik algımızın bilinçdışı yönlerinin olması nedeniyle (Jung, 2020, s.17) filmler, sundukları hikâyelerle birlikte belirli bir döneme ışık tutma kapasitesine sahiptir.

Bu araştırma, filmleri metinler olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Fiske'ye (1996, s.132) göre, “yeğlenen anlam, okurla metin arasında birlikte üretilir” ve burada okur yerine izleyici koyularak, izleyicinin ideoloji içinde nasıl şekillendiği incelenmiştir. Seyirci, filmi deneyimlerken aynı zamanda filmi şekillendirir, çünkü “bir filmi seyirciler de yaratır” (Godard, 2014, s.223). Sinemanın geniş kitlelere ulaşabilmesi için izleyicilerin karakterler ve konularla duygusal bir bağ kurması gerektiği yaygın bir görüştür. Stam (2015, s.35), “sinema okuması olmayanlar için edebiyattır” diyerek sinema dilinin evrenselliğine vurgu yapar.

Filmler, farklı kavramlar açısından ele alınarak ortak noktalar belirlenmiştir. Metinlerin analizi ve temsillerin açıklanması, İngiliz Kültürel Çalışmaları perspektifiyle yapılmıştır. Bu yaklaşım, kültürel ürünleri toplumsal pratikler ve kurumlar olarak değerlendirme stratejisi geliştirmiştir (Turner, 2016, s.105). Edebiyat çalışmalarından alınan bu özelliklerin yanı sıra, Kültürel Çalışmalar, popüler kültür tüketicilerinin “eleyerek tükettiği” ürünleri de önemli bir şekilde ele almaktadır. Bu çalışmada, popüler kültür ürünleri olarak ele alınan filmlerin alt metinlerinin ifade ettikleri de incelenmiştir.

Filmleri “metin” olarak ele aldığımızda, film analizlerinin dönemin toplumsal ve yapısal özellikleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Bu durumda, kültürel metin çözümlemeleri, farklı öğeler arasındaki ilişkilerin incelenmesiyle, bu ilişkilerin oluşturduğu yapının doğasını keşfetmeyi amaçlar (Williams'tan aktaran Turner, 2016, s.71). Kültürel Çalışmaların temel meselelerinden biri temsil sorunudur ve popüler kültürdeki değişim odaklarının nasıl temsil edildiğini araştırır. “Kültürel Çalışmalar, kültürün güç dinamikleri tarafından şekillendirildiği ve toplumsal gerilimlerle dolu bir müzakere alanı olduğunu savunur” (Stam, 2000, s.236).

“Hall, iletişimde hiçbir şeyin doğal olmadığını savunarak, mesajların öncelikle inşa edilmesi gerektiğini ifade eder. Bu süreçte, toplumsal yapı homojen değildir; farklı çıkar gruplarından oluşur” (Turner, 2016, s.108). Ancak eleştirel teorinin önemli temsilcisi Adorno (2017, s.176), kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki ideolojik etkisinin genel kültürel iklimi belirlediğini vurgular. Adorno'ya göre, ideolojik ve teknolojik hegemonya bireysel düşünce yapısını yoğunlaştırırken, bu süreçte toplumsal düşünce yapısı kendiliğinden oluşur. Gerçekliğin özne üzerindeki etkisi önemlidir; kitlelerin kendiliğinden bir bilinci oluşur ve bu bilinç mevcut siyasi, düşünsel ve kültürel gerçekliklerden etkilenir. Hall, iletişim sürecinin hiçbir metinde doğrudan ve otomatik olmadığını belirtir; mesaj inşası ile kabulü arasında her zaman bir kopma vardır. Adorno'ya (2017, s.181-182) göre, “basit cehalet ve kafa karışıklığı arasında, yeterli entelektüel eğitim olmaksızın, kitle iletişim araçlarının etkisi altında kalan bireylerin durumu arasında ayırım yapmak zordur.”

Bu çalışmaya veri oluşturan projenin amacı, “Şırnak ilinin görsel olarak hangi kültürel değerler ve toplumsal, ekonomik, tarihsel veya çevresel yapılarla ilişkili sunulduğunu incelemek” olup, elde edilen filmler bu bağlamda metinler olarak değerlendirilmiş ve ilgili sorular etrafında analiz edilmiştir.

2.Materyal Toplama

Makaleye temel oluşturan “Şırnak ilinin özgün yapısının kültürel, çevresel, sosyal, ekonomik ve tarihsel açılardan, 1990 sonrası çekilmiş kısa filmlere yansımalarını incelemeyi” amaçlayan bu projenin amacına uygun materyal elde etmek için sosyal medyadan ve dijital platformlardan “film çağrıları” yapılmıştır. Film elde edebilme tekniğini daha ilginç ve dikkat çekici kılabilmek için Şırnak Üniversitesi bünyesinde bir film festivali ve festivale dahil olarak bir yarışma düzenlenmiştir. Gelen filmlerin hepsi tek tek incelenmiş, nicel olarak elde edilen materyal nitel araştırma yöntemi içinde içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Film içerikleri temsil teorisi yöntemine göre analiz edilmiştir.

Projenin amacı ve bu paralelde gerçekleştirilmesi öngörülen Film Festivalinin adı 2023 yılı Mart ayında Cudi Film Festivali olarak kesinleştirilmiş, çağrı metni, festivalin sınırları ve sosyal medya hesapları üzerinde çalışılmış, 2023 yılının Nisan ayı başında da ilgili çağrı metni kurulan sosyal medya hesapları üzerinden ilgililere duyurulmaya başlanmıştır.

Bu çerçevede amaca uygun olarak video, dijital görüntü veya film toplamak için sosyal medya hesapları ve dijital platformlar kurulmuştur. Proje kapsamında iki kez Cudi Film Festivali düzenlenmiş ve bu yolla filmler elde edilmiştir. Proje kapsamında kurulan Cudi Film Festivali hem Şırnak kentinde hem de üniversitede olumlu karşılanmış ve geleneksel bir film festivali halini almıştır.

2.1. Cudi Film Festivali

Proje amacına istinaden festivale yönelik oluşturulan çağrı metni kapsamında, (1) Şırnak'ın il olmasından sonra yani 1990 sonrası, (2) Şırnak'ı konu alan ya da Şırnak'ta çekilmiş (3) 2 ile 40 dakika arasındaki tüm video materyallerinin, belirtilen sosyal medya adreslerine veyahut Şırnak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ne bizzat elden teslimi talep edilmiştir.

Söz konusu projeye ilişkin filmlerin son tarihi 9 Mayıs 2023 olarak belirlenmiş ve bu tarihe kadar ilgililerin yarışmaya konu video kayıtlarını göndermeleri istenmiştir. Bu paralelde 3 tanesi elden, geri kalanları e-mail ve sosyal medya aracılığıyla dijital ortamda olmak üzere toplam 48 adet kayıt elde edilmiştir ve bu u videolar arşivlenmiştir.

Söz konusu 48 filmin tamamı, öncelikle proje yürütücüsü ve ekibi tarafından incelenmiştir. Daha sonrasında, Şırnak Üniversitesi bünyesinde farklı bölümlerde görev yapmakta olan öğretim elemanlarından oluşan bir Festival Komitesi oluşturulmuş ve proje ekibi ilgili filmleri söz konusu komiteye sevk etmiştir. Komite bazı filmlere gösterime hazırlanması için teknik müdahale edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Örneğin bazı filmlerin adları veya künyesi kurgu programıyla yazılmış, bazı filmlerin ses düzenlemesi tekrar yapılmış, bazılarının da kurgudaki teknik yanlışları düzeltilmiştir. Bütün bu işlemler film sahipleri ile iletişime geçilerek yapılmış ve filmler gösterime uygun hale getirilmiştir.

Bu işlemler sonrası komitenin festival yarışma programında gösterilmesine uygun gördüğü filmlerle, 22-24 Mayıs 2023 tarihleri arasında, Şırnak Üniversitesi 15 Temmuz Kongre Merkezinde muhtelif salonlarda gösterimler gerçekleştirilmiştir (İHA, 2023). Bu çerçevede gösterime hak kazanan 31 filmin sahiplerine "katılım belgesi" verilmiş, jüri değerlendirmesi sonucu ilk 3 en yüksek puanı alan filme de başarı ödülü belgesi ve sponsor tarafından sağlanan hediyeler takdim edilmiştir (Şırnak Üniversitesi, 2024).

Proje kapsamında, birinci festivalin ardından 2. Cudi Film Festivali düzenlenmesi kararı alınmıştır. Festival yapılacağı duyurusu yine sosyal medyadan ve yerel dijital sitelerden yapılmıştır (Şırnak Haber, 2024). Proje amacına istinaden festivale yönelik oluşturulan çağrı metni kapsamında, birinci festivalin çağrı metninde yer alan ibareler yine kullanılmıştır. Projenin amacına uygun olarak ikinci festivalin düzenleneceği ve ikinci yarışmanın yapılacağı duyurulmuştur. Yarışmaya katılım koşulları, birinci festivalde olduğu gibi kalmış olup, (1) Şırnak'ın il olmasından sonra yani 1990 sonrası, (2) Şırnak'ı konu alan ya da Şırnak'ta çekilmiş (3) tüm video materyallerinin, belirtilen sosyal medya adreslerine veyahut Şırnak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ne bizzat elden teslimi talep edilmiştir.

Film Festivali çağrı duyurusuna cevap verenlerle birlikte duyuruları görmediği düşünülen bazı Şırnaklı yönetmenlere ve diğer illerde eğitim gören Radyo-Televizyon ve Sinema öğrencilerine çeşitli araçlarla festivale katılım çağrısı yapılmıştır. Buradaki amaç, zaten ellerinde film olduğu düşünülen yönetmen ve öğrencilerin filmlerini hem arşiv projesi ile hem de Şırnaklı film sever kitle ile buluşturmadır. Bu yöntem sonucunda da birinci festivalden daha profesyonel filmlerin festivale katılması sağlanmıştır.

Duyurular ve diğer iletişim araçları vasıtasıyla 2. Cudi Film Festivali'nde gösterilmek ve yarışmak üzere 36 film elde edilmiştir. Bu filmlerden 26'sı gösterime hazır hale getirilmiştir. Birinci festival öncesi yapılan işlemler burada da tekrarlanmış olup, komite bazı filmlere gösterime hazırlanması için teknik müdahale edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Örneğin bazı filmlerin adları veya künyesi kurgu programıyla yazılmış, bazı filmlerin ses düzenlemesi tekrar yapılmış, bazılarının da kurgudaki yanlışları düzeltilmiştir. Bütün bu işlemler film sahipleri ile iletişime geçilerek yapılmış ve filmler gösterime uygun hale getirilmiştir.

Bu kapsamda Şırnak Üniversitesi 15 Temmuz Kongre Merkezinde 27-28 Mayıs 2024 tarihleri arasında 2. Cudi Film Festivali düzenlenmiştir. Festivalde gösterime uygun bulunan filmler, öğretim üyelerinin ve izleyicilerin hazır bulunduğu salonda 2 gün boyunca gösterilmiş ve yine öğretim üyelerinden oluşan jüri tarafından değerlendirilmiştir.

2.Cudi Film Festivali kapsamında ayrıca "Şırnak'ta Sinema" konulu bir panel organize edilmiştir. Şırnaklı yönetmenlerin ve senaristlerin katıldığı panel, halkın da yoğun ilgisini çekmiştir. Ayrıca Şırnakspor tarihini anlatan "Tozlu Kramponlar" adlı film gösterimine Şırnak spor yöneticileri ve taraftarları da katılmıştır (Şırnak Üniversitesi, 2024).

3. Yöntem

Projedeki filmlerin analizi, "Temsil Teorisi" çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Filmler, metinler olarak ele alınmış ve Stuart Hall'un inşacı yaklaşımına dayanarak kimlik, kültür, toplumsal ilişkiler, çevre ve anlam inşası süreçleri incelenmiştir. İçerik çözümlemesi yöntemiyle yapılan nitel analizler, projeye dâhil olan filmlerin öznel bir ürün olmaktan ziyade kültürel ve toplumsal olguların yansıması olduğunu ortaya koymuştur. Filmler, sadece olayları yansıtmakla kalmayıp, sosyal konular ve tarihi olayları biçimlendirmede ekonomik ya da materyal unsurlar kadar önemli bir rol üstlenmektedir.

Bu projede incelenen filmler, Şırnak'ın il olarak kuruluşu ile birlikte toplumsal hayatta mevcut olan ve günümüzde devam eden kültürel ortamı, ekonomik ve sosyal yapıyı gözler önüne sermektedir. Stuart Hall, "anlam sistemleri" olmadan bir kimlik üstlenmenin mümkün olmadığını belirtmekte ve bu sistemlerin eksikliği durumunda "kültür" olarak adlandırılan

ortak yaşam dünyasının inşa edilemeyeceğini vurgulamaktadır (Hall, 2017, s.13). Hall'ün inşacı yaklaşımına göre, kimlik, kültür ve anlam sürekli bir oluşum sürecindedir; dolayısıyla hiçbir kimlik sabit ve kalıcı olamaz. Sinemanın toplumsal kültürü oluşturmadaki etkisi, özellikle Şırnak'a dair filmlerde belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir.

Bu çerçevede analiz edilen filmlerde aşağıdaki sorulara cevap aranmış ve bu cevapların sonucunda bir kategorileştirilmeye gidilmiştir. Bu kategorileştirme sonucu Şırnak'ın filmlerle nasıl temsil edildiğine dair bir görüntü ortaya çıkmıştır.

1.Filmlerde ana tema veya konu nedir? Filmlerde hangi konunun öne çıkarıldığına, asıl olayın ne olduğuna bakılmıştır. Örneğin filmlerin konusu doğa mı, evcil veya yabani hayvanlar mı, gençlik mi, yaşlı insanlar mı, spor mu?

2.Filmlerin ortak görüntü özellikleri var mı? Filmler kırsal kesimde mi şehirde mi çekilmiş? Dış mekânda mı iç mekânda mı? Yollar, kentsel altyapı, yeşil alan, orman, tarla, köy gibi görüntüler ortaklaştırılabilir mi?

3.Filmlerde oyuncu veya kahraman var mı? Oyuncuların fiziki görünümü, giysileri, aile ilişkileri, konuşma dili, siyasi yönelimi, kültürel ve dini tutumu gibi açılardan kahramanların konumları değerlendirilmiştir.

4.Tarihsel/dönemsel ve mekânsal özellikler gerçeği ne kadar temsil ediyor? Filmler, hem yapım yılları hem de temsil ettikleri dönemin ortak özellikleri üzerinden tasnif edilmiştir. Filmler yoğun olarak hangi dönemde yapılmış ve hangi dönemi temsil etmektedir?

5.Ele alınan filmlerde toplumsal cinsiyet veya kadın temsili nasıldır?

6.Film müzikleri kullanılmış mı? Kullanılmışsa hangi dilde ve hangi türdedir?

İncelenen filmlerde, Şırnak'ta, insanların yaşam tarzları, öyküleri, çelişkileri, davranışları, yapıları ve değişim süreçlerini anlamaya yönelik bilgi, temsil kuramı ile üretilmiştir.

Kırel (2012, s.363), “kültürel ürünlerdeki temsiller aracılığıyla yaratılan dünyaların değişiminin tesadüfî olduğunu düşünmek, en hafif tabirle saflıktır” demektedir. Filmler, kültürel belirleyiciler olarak işlev görmektedir. Hall'ün (2017, s.13) tanımına göre, kültür bir bütün olarak “olayların ardından bir yansıma” değil, sosyal konuları ve tarihi olayları şekillendiren ekonomik ve materyal unsurlar kadar önemli bir süreçtir. Bu nedenle, bu sürecin inşasını açıklamak gereklidir. İncelenen filmler, kültürel temsiller olmanın yanı sıra siyasal temsiller olarak da değerlendirilmelidir.

“Temsil olgusu, birileri için ve onlar adına konuşma olan siyasi temsilin yanı sıra felsefe ve sanattaki anlamıyla, iktidar ilişkilerinden alttakilerin ifade edebilme durumlarına kadar pek çok açıdan açılımlar sunar” (Akbal Süalp, 2004, s.67). Kendilerini ifade edemeyen bireyler, sinema, edebiyat ya da diğer kültürel ürünlerle tanımlanarak görünür hale gelir. Temsil edilen özne, özü itibarıyla gösterilendir ve bu süreçte hem gösterilenin hem de izleyenin bilinci yeniden şekillenir. Temsil aracılığıyla hayatın taklidi ve yeniden üretimi gerçekleşir.

Hakkında ayrıntılı olarak bilgi verilen projeden üretilen bu makale, filmleri inşacı bir temsil olarak ele almakta ve bu temsilin inşasında rol oynayan tarihsel, toplumsal, ekonomik ve politik/ideolojik bağlamı açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Zira “sinema, çıktığı toplumun/kültürün bir yansımasıdır; toplumsal yapı ile etkileşerek değişim gösterir. Toplumsal yapıda meydana gelen değişiklikler, sinemanın gelişiminde – bazen duraklamasında – etkili olmuştur ve sinema tarihini bu etkileşimler çerçevesinde değerlendirmek mümkündür” (Güçhan, 1992, s.71–72).

Diken ve Laustsen (2016, s.21), “Sinema, gerçekliğin kendisinden ziyade belirsiz bir temsili değil midir?” sorusuna yanıt olarak, “diyalektik açıdan sinema hayattır ve hayat da sinemadır; ikisi de birbirinin hakikatini anlatır” der. Toplumsal gerçeklik, bazen sinemanın sanallığının bir yansıması gibi algılanabilir ve sinemanın gerçekliği yansıtmak yerine gerçekliğin sinemada belirdiğine dair bir izlenim oluşturulabilir (Diken ve Laustsen, 2016, s.20). İnsanlar, iletmek istediklerini ifade etmek için yazılı ya da sözlü kelimeleri kullanırken, dil sembollerle doludur ve aynı zamanda belirsiz işaret ve imgeleri de içerir. Filmlerdeki imgeler, bilinçli veya bilinçsiz olarak bireyleri ve toplumu yeniden şekillendirir, ancak bu süreç genellikle geleneksel işaretlerin tekrarına dayanır.

Ryan ve Kellner (2010), romantik aşk, babaerkil aile yapısı ve işyeri hiyerarşisi gibi birçok toplumsal değerlerin sanal dünyada yeniden üretildiğini ve bu olguların derinlemesine incelenmesi gerektiğini belirtir. “Günlük yaşamın detaylarının gözden kaçırılması, toplumsal yaşamın tamamının ihmal edilmesiyle doğrudan ilişkilidir” (Ryan ve Kellner, 2010, s.73). Bu nedenle, görünüşte basit olan tüm imgelerin bir anlam taşıdığı ve incelenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Kellner, filmlerin ifade ettiklerinden daha fazlasını anlatma potansiyeline sahip olduğunu ve bu filmler aracılığıyla dönemin yapısını anlamının mümkün olduğunu vurgular. “Filmler, seyircilerin mevcut hayatlarının sınırlarını aşarak yeni yaşam ve varoluş biçimlerini hayal etmelerini sağlayan ütopyacı bir boyut barındırabilir. Daha iyi bir dünya tasvirleri ideolojik katmanlar sunabilir; eleştirel bir inceleme ile bu görüşler, kendi döneminin ideolojik sorunlarına ve mücadelelerine ışık tutabilir” (Kellner, 2013, s.34).

Filmler, sundukları görüntüler, sahneler ve hikâyelerle yalnızca belirli bir dönemi değil, aynı zamanda kişisel ve toplumsal aydınlanmayı da teşvik eder. Bu çalışmada gerçekleştirilen film analizleri, günümüz Şırnak ilinin toplumsal,

kültürel ve ruhsal eğilimleri, bunların tarihsel kökleri ve gelecekte alacağı olası biçimler üzerinde yönelimleri göstermeye çalışmıştır. Sinema, sadece geçmişi yorumlamakla kalmaz, aynı zamanda geleceği şekillendirir; bu durum ideolojik bir belirlemiden öte bir anlam taşır. “Filmler, çevrildikleri dönemde olabilecek olayları tahmin etme ve öngörme yeteneğine sahiptir” (Kellner, 2013, s.36). Foucault’ya (2017, s.340) göre, ideoloji “bütün bilgilerin bilgisi”dir ve temsil ile ideoloji arasında “söylemin” oluşumunu kapsayan doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu perspektiften incelenen filmlerin arka planındaki söyleme ulaşılmaya çalışılmış ve elde edilen bilginin arkeolojisi yapılmıştır.

4. Analiz ve Bulgular

4.1. İçeriklerine Göre Film Kategorileri

Proje kapsamında düzenlenen Cudi Film Festivali birincisi ve ikincisinde toplam 74 adet film elde edilmiştir. Bu filmler ağırlıklı olarak, dünyadan kopmuş, merkezden uzak bir çağ ve mekânda, samimi, sıcak ve insani atmosferde geçmektedir. Merkeze uzak olma belki teknik olarak bir imkânsızlık gibi gösterilse de modernlik hızının dışında olmak insanlığın korunması olarak sunulmaktadır. Elde edilen tüm filmler bu tür içeriklerden oluşmamakta olup; bu filmlere kurgu olmayan, belgesel türündeki filmler ve tamamlanmış film denemeyecek ham görüntüler de dâhildir. Filmler konularına yani ana temalarına göre kategorilere ayrıldığında film sayılarına göre şu başlıklar öne çıkmıştır.

Hayvan ve insan: 14

Doğal ve çevresel zenginlikler: 12

Kentsel dönüşüm, köy ve kent hayatı: 7

Eğitim: 6

Aile ilişkileri ve çocuk: 6

Gençlik ve spor: 5

Uyuşturucu ve sigara ile mücadele: 5

Müziyenler ve Ressamlar: 5

Tarihi mekânlar, tarihi kişilikler: 4

Dini ve felsefi konular: 3

Hastalık: 3

Diğerleri: 4

4.1.1. Hayvanlar ve İnsanlar

Festivallere gönderilen filmler arasında en çok yer alanlar, insan ve hayvan ilişkilerini ele alan yapımlardır. Şırnak’ta, bu temanın işlendiği filmlerin büyük bir bölüm oluşturması ve hem evcil hem de yabani hayvanların konu edilmesi, beklentilere uygun bir durumdur. Şırnak, hayvancılıkla geçinen ve kırsal ilişkilerin hâkim olduğu bir şehir konumundadır. “İlin kırsal bölgelerinde ana gelir kaynağı hayvancılıktır. Yayılcılık yöntemiyle birçok küçükbaş hayvan beslenmektedir” (TÜİK, 2012, s.12). Ayrıca, “Şırnak’ın arazilerinin %22’si tarımsal alan, %39’u ormanlık, %15’i ise çayır ve mera alanlarından oluşmakta, bu da toprakların büyük bir kısmının tarım ve hayvancılığa uygun olduğunu göstermektedir” (Şırnak Valiliği, t.y.).

Filmlerde Şırnak ekonomisinde hayvancılığın önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Festivallerin yarışma bölümünde de zaten insan ve hayvan ilişkilerini konu alan filmlerin ödül aldığı görülmektedir. Birinci festivalin ilk üç ödülü “insan ve hayvan” ilişkilerini konu alan filmlere gitmiştir.

Ödüllü yönetmenlerden Diyar Sapmaz, “Sincap Ailesi” isimli filminde doğada yaşayan sincapların nasıl evcilleştiğini, doğanın tahribatı sonrasında bir sincabın nasıl kentte yaşamak zorunda kaldığını anlatmıştır. Bu film, orman tahribatı konusuna bir sincabın gözünden bakarak da sosyal sorumluluk vurgusu yapmıştır. Sapmaz, evcil olmayan bir hayvanın yaşam alanının daralması yani ormanların tehlike altında olduğunu göstererek kentin ekonomik geleceğinin nasıl tehlikeye girebileceğini göstermeye çalışmıştır. “Sütün Evrimi” adlı filmin yönetmeni Murat Yumak ise, keçi yetiştiriciliğini, keçilerden geleneksel yöntemlerle süt ve yoğurt elde edilmesini anlatmıştır. Bu filmde keçilerin hem insanların yoldaşları olduğu gösterilmiş hem de en önemli geçim kapılarından biri olduğu hatırlatılmıştır. Filmde keçilerin yanında eşek ve köpekler de insan dostu olarak gösterilmektedir. “Her Şey Yolunda” filmiyle ödül kazanan Muhammet Beyazdağ ise, küçük çocukların inek sürüsü otlatmasını ve çoban köpeği sevgilerini konu edinmiştir. Çobanlık yaparak ailesinin geçimine katkıda bulunan çocukların evcil hayvanlarla ilişkileri sıcak bir ortam yaratılarak anlatılmaktadır. Çocuklar evcil hayvanlar olan inekleri bir ekonomik ürün olarak değil, iç içe yaşadıkları dostlar olarak görmektedir.

İkinci festivalde ödül alan filmlerden biri de insan ve hayvan ilişkisi üzerinedir. Muaz Güneş'in "Heg (Yumurta)" filmi güvercinlerin evcilleştirilmesi, bakımı, uçurulması ve çocukların güvercin yumurtası çalma girişimleri üzerine yapılmış kısa bir hayvan sevgisi filmidir.

4.1.2. Doğal ve Çevresel Zenginlikler

Filmlerde ikinci en büyük yoğunlaşma ise, doğal zenginlikler yani ormanlar, ırmaklar, dağlar, tarlalar, ağaçlar veya doğa olaylarının ve mevsim geçişlerinin geniş yer kapladığı filmlerden oluşmaktadır. Yönetmenlerin doğayla iç içe olduğu, doğayı ve çevreyi koruma arzusu içinde olduğu, doğayı günlük yaşamın bir parçası gördüğü anlaşılmaktadır. Bazı filmlerde tahrip edilen doğa dile getirilirken bazı filmlerde güzellikler sergilenmektedir. 2. Cudi Film Festivalinde ödül alan filmler içinde Semiha Yıldız'ın "Cudiye Mirada (Dileklerin Cudisi)" adlı filmi, Cudi dağı etrafındaki dereleri, ormanları ve doğal güzellikleri konu alan bir animasyon filmidir. Jüri Özel Ödülü'ne layık görülen Ramazan Ayan'ın tüm çalışmaları içinde buğday tarlalarını gösteren görüntüler ve geleneksel yöntemlerle tırpanla buğday biçme merasimi de doğal hayat sevgisi kategorisinde değerlendirilebilir. Doğa insanların beslendikleri alan olarak ve korunması gereken bir değer olarak gösterilmektedir. Doğal çevreye ve güzelliklere adeta bir kutsiyet atfedilmektedir.

4.1.3. Kentsel Dönüşüm, Köy ve Kent Hayatı Karşılığı

Gönderilen filmler arasında önemli bir kategoriye ise köy hayatının bitişi ve kentte yaşam veya kentsel dönüşüm filmleri oluşturmaktadır. Çekilen filmlerde insanların dolayısıyla yönetmenlerin köy hayatına, doğal yaşama özlem duyduğu görülmektedir. "1990 nüfus sayımında %48 olan kentleşme düzeyinin 2008'de %63'e ulaşması Şırnak'taki kentleşme hızının çok yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, kırsal kesimde 1990'dan sonra güvenlik nedeniyle boşaltılan köylerin kent ve ilçe merkezlerine göç etmesiyle açıklanabilir" (Erkan ve Aydın, 2010, s.187). Günümüzde kentleşmenin daha da yoğunlaştığını tahmin etmek güç değildir ve 1990'lardan itibaren yaşanan göç olgusunun travmatik etkilerinin kuşaklara aktarıldığı görülmektedir. En azından doğaya ve köye özlem devam etmektedir.

Doğanın içindeki köy hayatı özgürleştirici, iyileştirici ve mutluluk veren bir atmosfer içinde sunulurken kent hayatı, özellikle de çok katlı binalar arasındaki yaşam, boğucu ve hasta edici bir atmosferde gösterilmektedir. Bu durumun sinemadaki genel eğilimle bir ilişkisi vardır Türk sinemasının önemli bir kısmında "Anadolu değerleri iyileştirici, hatta kurtarıcı, müdahalesine ihtiyaç duyulan bir konum olarak gösterilir" (Akbulut, 2014, s.35). Terk edilmiş ve yıkılmış köyler, harabe evler, köy yaşamı, Şırnak'ın TOKİ projelerinden önceki görüntüleri, eski Şırnak mahalleleri görüntüleri ve modern inşaat projeleri içinde insanların yalnızlığını konu alan filmler bu alanın ağırlığını oluşturmaktadır. Yeni yapıların gösterilmesinde bile geçmişe özlem anlatılmaktadır. Yeni yapılar hem mekânsal hem de ruhsal olarak boğucu olarak tasvir edilmektedir. TOKİ binaları ruhsal bir çöküş ile ilişkilendirilerek sunulmaktadır. Köy hayatı ise, geniş yeşil çayırlar, temiz akarsular, besli ve bakımlı köpekler gibi sembolik görüntülerle güçlendirilmiştir.

4.1.4.Eğitim

Filmlerin önemli ortak konularından biri de eğitimidir. Özellikle köy okulları, köylü çocukların eğitim alma arzusu, eğitimin önemi, öğretmen yetersizliği, kitap sevgisi, okuma aşkı gibi konuları işleyen filmlerde çocuklar ve öğretmenler izleyiciye köy okullarının dezavantajlı durumlarını anlatmaktadır. "Şırnak'ta ilkokula başlayan öğrencilerin %14,9'u ortaokula, %6,7'si de liseye devam etmektedir. Bu oranlar sırayla Türkiye geneli için 35,9 ve 31,7'dir" (Şırnak Master Planı, 2003, s.38). Tek öğrencili bir okul, çocuğunu okula göndermek istemeyen bir baba, okuyacak kitap bulamayan çocuklar, eline geçen her şeyi okuyan öğrenciler gibi konulara sahip olan filmlerin eğitim konusuna farklı açılardan baktığını göstermektedir. Eğitim konusu ilginç bir biçimde köylerin ve kırsal alanların konusu olarak ele alınmıştır. Eğitim almanın maddi yetersizlikler, bilinçsizlik veya kırsal kesim imkânsızlıkları yüzünden mümkün olmadığını anlatan filmler, bir tarafı suçlamamakla birlikte bir bilinç yetersizliğinden ve özensizlikten bahsetmektedir.

Eğitim filmleri içinde kız çocuklarının okutulmaması veya okuldan erken alınarak evlendirilmeleri, anadilde eğitim gibi konuları içeren filmler, kütüphane kurulması, çocuk evliliğine karşı çıkılması, okulsuz köy kalmaması, okul özlemi çeken çocukların elinden tutulması gibi çözüm önerileri de sunmaktadır.

4.1.5. Aile İlişkileri ve Çocuk

Aile ilişkileri kategorisinde işsizlik, çekirdek aile sonucu yaşlıların yalnızlığı, evlerin modern hayatta mekânsal olarak küçülmesi, misafirlik, gençlerin aileyle diyalog kuramaması gibi konular işlenmiştir. Köydeki aile daha mutlu gösterilirken şehirde apartman dairesinde yaşayan aileler daha mutsuz görünmektedir. Ancak ebeveyn ve çocuk birliği, aileyi ayakta tutan mutluluk tablosu gibi sunulmaktadır. Çocuğuna güzel bir gelecek sağlamak için çırpınan aileler de temsil edilmiştir.

Çocuklar her zaman aileye olumlu bir katkı vermektedir. Filmlerin çoğunda konu çocukların etrafında gelişmektedir. Çocuklar hareketli, masum, zeki, sevimli, güzel ve vicdanlı olarak anlatılmaktadır. Çocuklar bütün güzelliklerin sembolü gibidir ve ailede olumlu değişimi de tetiklemektedir. Örneğin Şero filminde küçük bir çocuk, Şafi inancındaki ailesine eve küçük bir köpek bile aldırabilmektedir. Şafi İslam geleneğinde köpeklerin insanla ilişkileri ve abdest konusu tartışmalıdır

(İslam Ansiklopedisi, 2010). Şafilere göre, “Yalnız eti yenen hayvanların kıl ve yünleri temizdir” (Gülenç, 2021, s. 86) ve “Necis olan köpek ve domuzun kılı müstesna, kıl inanın elbisesine yapışırsa onunla namaz kılmakta beis yoktur” (Gülenç, 2021, s.92). Yani Şafi inancına göre köpek ve domuz kılı yapışan bir elbise ile namaz kılmamak gerekmektedir. Buna uygun olarak köpeğin evde bulunması istenilen bir şey değildir.

Festivallere gönderilen filmlerde, kedi, köpek, kuş veya sincap sevgisi genellikle küçük bir çocukla ilişkilendirilerek verilmiştir. Yöre insanının geçim kaynağı olan evcil küçük ve büyükbaş hayvanlar da yine çoğunlukla çocukla ilişkilendirilerek konu edinilmiştir. Bu filmlerin tamamında doğanın bir parçası olan hayvanlara sevgi ve merhametle yaklaşmış, bu sevgi merhamet çocukların saf duyguları ve koşulsuz bağlılıkları ile pekiştirilmiştir.

4.1.6. Gençlik ve Spor

Gençlik ve spor konulu filmlerin bir kısmını futbol filmleri diğer kısmını da gençlerin spor sahası ve altyapısı taleplerini dile getiren filmler oluşturmaktadır. Köyde ya da kırsal alanda futbol oynayan çocukların modern futbol sahası özlemi içinde olduğu görülmektedir. Gençlik amaçsızlığı, avarelik, aşk, intihar eğilimi gibi gençleri ilgilendiren konularda filmler de vardır. Bu filmler yetkililere bu sorunlara karşı ilgili olma çağrısında bulunmaktadır.

Filmlerden biri olan Şırnakspor belgeselinde her türlü imkânsızlığa rağmen bir kentin takımının izleyici desteği ile nasıl ayakta kaldığı vurgulanmaktadır. Gençlere daha çok spor imkânı tanınması çağrısı yapılmaktadır.

4.1.7. Uyuşturucu ve Sigara ile Mücadele

Uyuşturucu ve sigara gibi kötü alışkanlıklardan gençleri ve çocukları korumak amaçlı filmler de önemli bir kategori oluşturmaktadır. Özellikle öğretmen ve öğrencilerin çektiği bu tür filmlerin kamu yararı gözetilerek yapıldığı ve emniyet müdürlüğü, okullar veya bir kamu kurumunca desteklediği görülmektedir. Filmlerin künyelerinde emniyet müdürlüklerine, okullara veya kaymakamlara teşekkür edilmesinden bu işbirliği anlaşılmaktadır. Alkol filmlerde bir konu değilken uyuşturucu ve sigaranın neredeyse aynı derecede zararlı olduğunun gösterilmesi dikkat çekmektedir. Filmler genellikle uyuşturucu kullanan bir gencin olumsuz olarak değişimini, hayatının ve bedeninin bozulmasını ve toplumdan dışlanmasını göstermektedir. Filmler gençlere bu alışkanlık edinince aileden saklamamasını öğütlemektedir. Uyuşturucu bağımlılığı için izbe yerler ve okul önleri tehlikeli mekânlar olarak gösterilmektedir. Sigara içen gençlerin dışlanmasıyla sigara içmenin de zararlı bir alışkanlık olduğu anlatan bir film de mevcuttur.

4.1.8. Müzisyenler ve Ressamlar

Müzik, resim ve diğer sanatları içeren filmler arasında özellikle dengbêj filmleri öne çıkmaktadır. “Dengbêjlik, Kürt sözlü edebiyatında kılam ve stran söyleme sanatıdır. Dengbêj kelimesinin anlamı; deng ‘ses’ ve bêj ‘söyle’dir. Bu terim, sözün ahenkli bir biçimde icra edilmesini sağlayan kişi anlamında kullanılmaktadır. Dengbêjler, genellikle köylerden köylere dolaşarak, söyledikleri destanlar, kılamlar, ilahiler ve hikâyelerle hayatlarını sürdürmektedirler” (Wikipedia, 2024). Ayrıca, gönderilen filmler arasında Şırnak’ta dengbêjlik yapan tanınmış bir sanatçının bu film için gerçekleştirilen özel bir çekimi de bulunmaktadır.

Film müziklerinin önemli bir kısmı dengbêj müziğidir. Doğal güzellikler ve çevreler de dengbêj müziği eşliğinde sunulmaktadır. Şırnak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü öğrencilerinin ve öğretim üyelerinin çektiği, Şırnak şehrindeki duvar boyamaları filmi de resim konulu film kategorisinde değerlendirilebilir. Cizre’de çocuğunun ressam olmasını isteyen bir babanın hayatını anlatan ve çocuğunu ressam olarak gösteren bir filmde bölgede sanata verilen önemi anlıyoruz.

4.1.9. Tarihi Mekânlar, Tarihi Kişilikler

Şırnak’taki tarihi mekanları, alimleri ve tarihi kalıntıları anlatan filmler genellikle Cizre ilçesinde çekilmiş filmlerdir. “Şırnak ilçeleri arasında Cizre’nin üzerinde ve çevresinde barındırdığı kültürel varlıklar açısından ayrı bir önemi bulunmaktadır. Tarihte El – Cezire olarak adlandırılan bölgenin başta gelen kentlerinden biri olan Cizre, başta kalesi olmak üzere, cami, medrese, köprü gibi yapılarla cazibe merkezi olma özelliği taşımaktadır” (Şırnak Kültür Envanteri, 2010, s.15). Cizre’de El Ceziri’nin hayatını anlatan bir filmin yanında, Cizre Surları, Mem-u Zin gibi tarihsel değerler de filmlerde anlatılmıştır. Yine Kumçatı kasabasındaki tarihi susam değirmenini anlatan bir film de geleneksel tarihi mekân filmleri içinde değerlendirilebilir. Tarihi kişiliklerin hayat hikayeleri genellikle dini bir temelde yapılmaktadır ve bu kişiliklerin dini hizmetleri anlatılmaktadır.

4.1.10. Dini ve Felsefi Konular

Bilginin anlamı ve kader temalarını işleyen Mahsum Taşkın’ın 2. Festivalde ödül kazanan “Binbir Gece” adlı filmi, dini ve felsefi konular çerçevesinde ele alınabilir. Ayrıca, Ezidilerin terk edilmiş Mağara köyünün görüntüleri de bu tür filmler arasında değerlendirilebilir. “Güneydoğu Anadolu Bölgesi, özellikle Şırnak, birçok din, dil ve kültürün yüzyıllar boyunca bir arada yaşadığı bir alandır. Müslümanların yanı sıra Süryani, Keldani ve Yezidiler de bu bölgenin eski toplulukları arasında yer alır” (Okçu, 2010, s. 889).

Esra Fakhan Yıldız'ın "Melayê Cizirî" filmi de bu kategoriye dahil edilebilir. Molla Ahmed-i Cezirî (Kürtçe: Melayê Cizirî, d. 1570 - ö. 1640), 16. ve 17. yüzyılda yaşamış önemli bir Kürt âlim, şair ve edebiyatçıdır" (Wikipedia, 2024) ve bölgenin kültürel belleğinde önemli bir yer tutar. Tarihi kişilikler üzerine yapılan filmler, dini ve felsefi bağlamda incelenmektedir.

4.1.11. Hastalık

Hastalık filmleri 2019'da başlayan Koronavirüs pandemisini (COVID-19) konu almaktadır. COVID-19 döneminde işsiz kalan insanları, izole olan yaşlıları anlatan daha çok sosyal sağlık meseleleriyle ilgilenen iki filmin yanında COVID-19 hastası bir gencin toplumda ve arkadaşları arasında nasıl dışlandığını anlatan duygusal bir film de vardır.

4.2. Film Tekniklerine Göre Kategoriler

4.2.1. Filmlerde Mekân Özellikleri

İncelenen filmlerde mekânın inşasında benzerlikler gözlemlenmektedir. Filmler, gerçek köy ve kasaba görüntülerinden oluşmakta ve tümü Şırnak'ta, küçük yerleşim yerlerinde çekilmiştir. Çoğu film dış mekânda, stüdyo kullanılmadan, gerçek ve doğal görüntülerle sunulmaktadır; dış mekanlar yerleşim yerleri veya doğa ile temsil edilmektedir. Bu yapımlar, kırsal kesimlerde, köylerde ya da şehirlerin kırsal alanlarında, bu bölgelerin geri kalmışlığını göstermek amacıyla çekilmiştir. Ekonomik yoksulluk ve yapısal gelişmemişlik temaları öne çıkmaktadır; kapitalist modernleşmenin buralara ulaşmadığı hissi verilmektedir: metruk binalar, basit köy evleri, bozuk yollar, odun sobası, dışarıda akan çeşmeler, etrafta dolaşan kediler ve köpekler, bakımsız çocuklar ve kadınlar dikkat çekmektedir. Evlerin içi ise modern Avrupa tarzı koltuk takımlarıyla değil, bölgeye özgü yer minderleriyle döşenmiştir. Yeşil alanlar, tarlalar ve ormanlar yoksulluğu tam anlamıyla gizlememektedir; hayvanlar ise bakımsız ve zayıf görünmektedir. Şırnak ile ilgili filmlerin genel görüntüsü, yoksulluk ve geri kalmışlık temsil etmektedir ve pastel ile koyu renk tonları kullanılmıştır.

Filmler, şehri değil, tarihsel süreç içinde fazla değişmeyen, merkezi otoriteyle çelişen, sahipsiz, sıcak, komik, çocukça ve naif ilişkilerin yaşandığı köyleri yansıtmaktadır. Bu yapımlar, küçük kasaba belgesellerine benzer niteliktedir ve hem anlatısal yapıları hem de hikâye bütünlüğü itibarıyla gerçeği yansıttığı duygusunu vermektedir. İnsanlar, kapitalist dünyadan habersiz gibi görünmesine rağmen mutludurlar. Suner (2006), Türk sinemasında bu türün yaygın olduğunu ve bu filmlere "nostalji filmleri" adını verdiğini belirtmektedir. Ancak Şırnak'ta çekilen filmler, nostaljiden ziyade gerçeği yansıtmaktadır.

"Bu filmlerde taşra ortamı, küçük, dışa kapalı ve samimi yapısıyla büyük bir aile ortamı gibi algılanmaktadır. Küçük kent veya kasaba mekânı, içinde yaşayanların her köşe bucaklarına aşına olduğu, korunaklı ve sıcak bir 'ev içi' gibi tasvir edilmektedir. Bu, saflık ve samimiyetin hâkim olduğu bir yaşam tarzını yansıtmaktadır" (Suner, 2006, s.60).

Mekân ve çevre seçimi, kırsal alanın günlük yaşamının doğal akışını yansıtmaktadır; bu durum, filmlerin inandırıcılığını ve hikâyenin gerçekliğini güçlendirmektedir. Çoğu film, Şırnak merkez ve bağlı köylerde çekilmiştir; Cizre ve Silopi de bu yapımların önemli mekânsal kaynakları arasındadır. TOKİ yapılarını içeren filmler, bu yapıların insan ruhunu baskıladığı izlenimini vermektedir.

4.2.2. Oyuncular ve Kahramanlar

Filmde oyuncu kullanılmışsa bu oyuncular, filmin çekildiği yerin gerçek kişileri arasından seçilmiştir yani gerçek kişiler oyuncu olarak rol almaktadır. Oyunculara özel bir bakım veya makyaj yapılmadığı, doğal halleriyle kamera karşısına çıkartıldıkları görülmektedir. Oyuncuların birçoğu çocuktur. Filmde çocuklaştırılan imgeler ile gerçek çocukluk halleri iç içe geçmiştir. Filmler, çocuk oyuncular aracılığı ile saflığın ve temizliğin temsili olmaktadır. Bir İran sineması özelliği olan çocuk oyuncu ve çocukların hayatının çeşitli açılardan temsili Şırnak filmlerinde yoğun olarak hissedilmektedir. İran sinemasında "çocuk bakış açısına ve çocukluk döneminin sorunlarına bizatihi değer verilir." (Erelvanlı, 2014, s. 13).

Kahramanların hemen hepsi yufka yürekli, yardım sever, alçakgönüllü iyi kişilerdir.

Özellikle kadınlar yerel giysiler içinde gösterilmektedir. Kadınların moderniteyle buluşmadığı, günlük iş ilişkisi içinde olmadığı için ev giysisi içinde olduğu görülmektedir. Erkekler ve çocuklar, ülkenin diğer kesimleriyle uyumlu giysiler içindedir. Kadınlar için bir giysi seçimi yapıldığı belli olurken erkekler için giysi seçimi yapılmadığı, günlük giysilerle oynatıldıkları anlaşılmaktadır.

4.2.3. Dil ve Müzik

Filmlerin büyük çoğunluğunda diyaloglar Kürtçedir ve Türkçe altyazılı gönderilmiştir. Türkçe diyaloglarda da belirgin bir aksan fark edilmektedir.

Hem filmlerin müzikleri hem de filmlerde dış ses olarak işitilen müziklerin tamamı da Kürtçedir. Türkçe veya herhangi bir başka dilde müzik yoktur. Film müziklerinin çoğu güncel romantik şarkılardan oluşmaktadır. Geleneksel dengbêj türüne ait müzikler ve dengbêjler hem film konusu olarak gündeme gelmiştir hem de filmlerde kullanılmıştır.

Filmlerde Kürtçe müzik kullanılması, filmin dramatik gücünü artırmaktadır. Kürtçe müziğin duygulu ezgisi, filmlerin melodram türünde ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

4.2.4. Filmlerin Temsil Ettiği Dönem

Gelen filmlerin sosyal medya ve dijital imkanların da yaygınlaşmasıyla son 10 yıl içinde çekildiği veya son 10 yılı temsil ettiği görülmektedir. Tarihi ve daha eskiyi anlatan dönem filmlerin de yeni dönemde yapıldığı anlaşılmaktadır. Filmlerde, bölgede yaşanmış henek olaylarının ve pandeminin genel etkileri hissedilmektedir. Ancak COVID-19 açıkça dile getirilirken, henek olaylarına, kentteki TOKİ bloklarının kurulması süreci, kentsel dönüşüm veya eğitim gibi konular çerçevesinde değinilmektedir.

Filmlerin çoğu çekildiği dönemin gerçek mekânlarını anlatmaktadır. Dönem anlatılarında eski görüntüler ve arşiv çalışması yapılmıştır. Tarım, hayvancılık, doğa filmleri de yakın zamanının görüntüleriyle yapılmıştır. Terk edilmiş köylerde yapılmış filmlerde ise, Şırnak'ın şehir olmadan önce çekilmiş nadir görüntüleri görmek mümkündür.

Diyaloglarda veya filmlerde doğrudan herhangi bir siyasi – ideolojik mesaj verme çabası göze çarpmamaktadır. Filmin temalarını günümüz hayatının güncel çelişkileri, doğa ve aile ilişkileri oluşturmaktadır. Filmlerde samimi bir espri anlayışı veya hiciv görülmektedir. Ancak bu sistem eleştirisi veya siyasi eleştiri içinde değil, günlük insan ilişkileri içinde değerlendirilebilir.

4.2.5. Kadın Temsili

Filmler gerçeğe uygun bir biçimde kadınların ev içi ve güncel ilişkilerini yansıtmaktadır. Kırsal bölgelerin doğasına ve ekonomisine uygun olarak kadınlar daha çok ev ekonomisine katkı sunan anne ve eş konumundadır. Dışarıda ücretle çalışan kadın yoktur (Bir pandemi filminde hasta bakan kadın hariç). Ancak koyun, keçi, inek sağılması, beslenmesi gibi konularda kadınlar ve kız çocukları çalışmaktadır. Tarlada veya ormanda erkekler çalışmaktadır. Kadınlar çocuğun bakımı ve terbiyesinde asıl rolü oynamaktadır. Filmlerde kadın temsili daha az olmasına rağmen herhangi bir kadın düşmanlığı veya kadını görünmez kılma durumu da yoktur. Filmlerde kadınlar her zaman özverilidir. Kadınlar, yöresel giysilerindedir ve sadece Kürtçe konuşurlar.

5.Sonuçlar ve Öneriler

Şırnak'ta çekilen veya Şırnak'la ilgili olan filmler, yeni bir il olan Şırnak halkının kişisel, kültürel ve toplumsal yönelimleri hakkında önemli veriler sunmaktadır. Yönetmenler, anlattıkları komik, nahif ve dramatik popüler hikâyeler aracılığı ile toplumun ve yaşamın bir kesitini temsil etmektedirler. İçerik analizi tekniği ile filmlere topluca daha yakından bakıldığında filmlerin toplumsal, ekonomik, siyasi açılardan toplumun adeta röntgenini çektiği görülmektedir. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi filmler Şırnak'ın doğal özelliklerini öne çıkardığı ve korunması gerektiğini vurguladığı gibi, dil, müzik veya kentleşmeye dair özelemleri ve sosyal – kültürel talepleri de dile getirmektedir. Elde edilen filmler aracılığı ile kentin kültürel, natürel veya sosyal durumunu ve geleceğe dair eğilimleri hakkında söz söylemek mümkündür.

Bu makalenin üretildiği proje kapsamında Türkiye'de yaşanan ilginç yeni bir il oluşturma deneyimi, videolar aracılığı ile siyasi, kültürel ve sosyal açılardan incelenmiş, yeni kentin güçlü yönelimleri video arşivi haline getirilerek gelecek kuşaklara aktarılmıştır. Şırnak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde tutulan video arşivi gelecekte bu konularda araştırma yapacak olan araştırmacılara açıktır. Şırnak ilinde hem film haline getirilmiş görüntüler hem de ham görüntüler ilk kez toplu halde başkalarının kullanımına hazır hale getirilmiştir. Çalışmanın amaç kısmında belirtildiği gibi, elde edilen filmler birer metin olarak ele alınmış ve incelenmiştir. Farklı kavramlar açısından ele alınan filmlerle ilgili ortak noktalar ve kategoriler belirlenmiştir. Metinlerin analizi ve temsillerin açıklanması sonucu “Şırnak ilinin görsel olarak hangi kültürel değerler ve toplumsal, ekonomik, tarihsel veya çevresel yapılarla ilişkili sunulduğu” tespit edilmiş olup, elde edilen filmler aracılığı ile amaç olarak belirlenen sorulara cevap verilmiştir.

Bu projenin toplumsal katkı ayağı olan Şırnak'ta bir film festivali kurulması hedefi de proje kapsamında yerine getirilmiştir. Şehirde ilk kez Cudi Film Festivali adıyla bir sinema festivali düzenlenmiş, hatta festivalin ikincisi de gerçekleştirilerek festival geleneksel hale getirilmiştir. Üniversitelerin önemli hedeflerinden biri olan “toplumsal katkı” hedefine uygun bir çalışma olan Cudi Film Festivali, üniversite kalitesinin artmasına da bir katkıdır.

Cudi Film Festivali'ne gönderilen filmlerin birçoğunda yüksek bir sinematografi dikkat çekmektedir. Elde edilen filmlerde çekim açıları, mekân seçimi, ışık ve renk kullanımının yanında senaryo ve rollerin dağılımı da hem sanatsal hem de teknik açıdan dikkat çekicidir. Elde edilen filmlerin bir kısmının profesyonel olmayan araç gereç ve profesyonel olmayan insan kaynağı ile üretildiği dikkat çekmektedir. Bütün imkânsızlıklara rağmen üretilen filmler şehirde sinemanın geleceğinin olduğunu göstermektedir.

Etik Beyan ve Açıklamalar (Ethical Declarations and Disclosures)

1. Çıkar Çatışması Beyanı (Conflict of Interest Declaration)

Bu çalışmada çıkar çatışması yoktur.

There is no conflict of interest in this study.

2. Yazar Katkı Oranı Beyanı (Author Contribution Rate Declaration)

Yazarın çalışmaya katkısı %100'dür.

The author's contribution to the study is 100%.

3. Etik Kurul Bilgileri Beyanı (Ethical Committee Information Declaration)

Tarafımızca yapılan bu bilimsel araştırmada etik kurul kararı gerektirecek herhangi bir faaliyet/çalışma bulunmamaktadır.

In this scientific research conducted by us, there is no activity/study that would require an ethical committee decision.

Kaynakça

- Adorno, Theodor W. (2017). Studien zum autoritaeren Charakter. Shurkamp taschenbuch, wissenschaft, 10. Auflage, Frankfurt am Main.
- Akbal, Süalp, T, Z. (2004) Zaman mekân kuram ve sinema. Bağlam Yayıncılık. İstanbul.
- Akbulut, H. (2014). Sinemaya gitmek ve seyir: Bir sözlü tarih çalışması. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 1-16.
- Arslan, U. T. (2005). Bu kâbuslar neden Cemil?: Yeşilçam'da erkeklik ve mazlumluk. Metis Yayınları. İstanbul.
- Bourse, M., & Yücel, H. (2017). Kültürel çalışmaları anlamak. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Diken, B., Laustsen, C. B., & Ertekin, S. (2010). Filmlerle sosyoloji. Metis. İstanbul.
- Erelvanlı, S. (2014). İki bacaklı at ya da dört bacaklı insan. 1. Basım. Evrensel Kültür Kitaplığı. İstanbul.
- Erkan, R., & Aydın, D. (2010). Şırnak İlinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Özellikleri. Ankara
- Fiske, J. (1996). İletişim çalışmalarına giriş, Süleyman İrvan (Çev.) Bilim ve Sanat. İstanbul.
- Foucault, M. (2017). Kelimeler ve şeyler: İnsan bilimlerinin bir arkeolojisi. İmge Kitabevi. Ankara.
- Godard, Jean-Luc. (2014) Godard, Godard'ı anlatıyor. Söyleşiler. 2. Bs., Çev. Aykut Derman, İletişim. İstanbul.
- Güçhan, G. (1992). Toplumsal değişme ve Türk sineması: Kente göç eden insanın Türk sinemasında değişen profili (Vol. 57). İmge Kitabevi. Ankara.
- Gülenç, H. (2021). Büyük Şafii ilmihali, Yasin Yayınevi, İstanbul.
- Hall, S. (2017). Temsil: Kültürel temsiller ve anlamlandırma uygulamaları. İdil Dünder, Çev.), Pinhan Yayınları, İstanbul.
- İHA. (2023). *Şırnak Üniversitesinde 1. Cudi Film Festivali düzenlendi*. Erişim tarihi: 18 Temmuz 2024, <https://www.iha.com.tr/sirnak-haberleri/-4369946>
- İri, M. (Ed.). (2015). Medyanın milliyetçiliği: milliyetçiliğin medyası. Derin Yayınları. İstanbul.
- İslam Ansiklopedisi. (2010). Şafii Mezhebi. Erişim Tarihi: 3 Haziran 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safii-mezhebi>
- Jung, C. (2020). İnsan ve sembolleri. Kabbacı Yayınevi. İstanbul.
- Kellner, D. (2013). Sinema savaşları: Bush-Cheney döneminde Hollywood sineması ve siyaset. Metis. İstanbul.
- Kırel, S. (2010). Kültürel çalışmalar ve sinema. İtaki yayınevi. İstanbul.
- Okçu, D. (2010). Şırnak ilinin kaybolan dini zenginliklerinden 'Yezidilik'. Şırnak ve Çevresi Sempozyumu.
- Robert S. (2015). Sinema teorisine giriş, Ayrıntı. İstanbul.
- Ryan, M., Kellner, D., & Özsayar, E. (2010). *Politik kamera: Çağdaş Hollywood sinemasının ideolojisi ve politikası*. Ayrıntı. İstanbul.
- Stam, R. (2015). Sinema teorisine giriş, Ayrıntı. İstanbul.
- Suner, A. (2006). *Hayalet ev: yeni Türk sinemasında aidiyet, kimlik ve bellek*. Metis. İstanbul.
- Şırnak Haber. (2024). Şırnak'ta 2. Cudi Film Festivali Başvuruları Başladı. Erişim tarihi: 7 Temmuz 2024, <https://sirnakhaber73.com/sirnakta-2-cudi-film-festivali-basvurulari-basladi-24640h.htm>
- Şırnak Üniversitesi. (2024). Üniversitemizde 1. Cudi Film Festivali düzenlendi. Erişim tarihi: 10 Temmuz 2024, <https://www.sirnak.edu.tr/tr/aktivite/universitemizde-1-cudi-film-festivali-duzenlendi/35479>
- Şırnak Üniversitesi. (2024). Üniversitemizde 2. Cudi Film Festivali düzenlendi. Erişim tarihi: 5 Haziran 2024, <https://www.sirnak.edu.tr/tr/aktivite/universitemizde-2-cudi-film-festivali-duzenlendi/38384>
- Şırnak Valiliği. (2010). *Şırnak kültür envanteri*.
- Şırnak Valiliği. Küçükbaş Yetiştiriciliği. Erişim Tarihi: 5 Haziran 2024, <http://www.sirnak.gov.tr/hayvancilik-ve-tarim>
- Şırnak Valiliği. *Şırnak ili tarihçe*. Erişim tarihi: 15 Temmuz 2024, <http://www.sirnak.gov.tr/tarihce>
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Şırnak Tarım İl Müdürlüğü. (2003). *Şırnak master planı*.

Turner, G. (2016). İngiliz kültürel çalışmaları. D. Özçetin ve B. Özçetin, Çev.). Heretik. Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2009). *Bölgesel göstergeler: TRC3, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt*.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Seçilmiş göstergelerle Şırnak*.

Wikipedia. Dengbeçlik. Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2024, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Dengb%C3%AAjlik>

Wikipedia. Molla Ahmed-i Cezirî. (2024). Erişim tarihi: 17 Temmuz 2024, https://tr.wikipedia.org/wiki/Molla_Ahmed-i_Cezir%C3%AE

Türkiye'de Anarşist Düşüncenin Tarihsel Seyrine İlişkin Bir Değerlendirme An Assessment of the Historical Trajectory of Anarchist Thought in Turkey

Esra Dursun Pınarbaşı¹

Geliş Tarihi / Received: 08.10.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 08.11.2024

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2024

ÖZET

Modern öncesi dönemde devlet otoritesi, kutsal ve teolojik kaynaklarla meşrulaştırılırken, modern dönemde halkın iradesi ve hukukun üstünlüğü temeline dayandırılır. Bu dönüşüm, ekonomik, toplumsal ve siyasal değişimlerle birlikte çeşitli ideolojilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Özellikle milliyetçilik ve muhafazakârlık, ulusal kimlik aracılığıyla devlet otoritesini güçlendirirken, Marksizm ve anarşizm gibi ideolojiler, bu yeni otorite yapısını eleştirerek daha eşitlikçi toplumsal düzenler önerir. Türkiye'de Batı kökenli birçok ideolojik akım benimsenmiş olmasına rağmen, anarşizmin yine Batı'da olduğu gibi marjinal olarak addedilebilecek bir ideoloji olarak kalması dikkat çekicidir. Bu durum, anarşizmin kendi içsel nedenleri yanında Türkiye'nin kendine özgü tarihsel ve siyasal yapısındaki dinamiklerle açıklanabilir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte devletin kutsal ve merkezi rolü, Türkiye'de anarşist düşüncenin toplumsal alanda geniş bir yer edinmemesinin başlıca nedenlerinden biridir. Buna ek olarak, Cumhuriyet döneminde sosyalist hareketlerin yaygınlıkla devletçi bir tutum benimsemesi, anarşizmin siyasal ve toplumsal alanda yaygınlaşmasını engellemiştir. Bu çalışmada, Türkiye'de anarşizmin neden yaygın bir ideolojik akım haline gelemediği, 20. yüzyılın başına kadar olan süreçte ülkenin tarihsel, siyasal ve toplumsal yapıları çerçevesinde analiz edilecektir. Bunun yanı sıra, Türkiye'deki anarşist düşünürlerin anarşist ilkeleri ve normları nasıl yorumladıkları ve bu yorumların anarşizmin Türkiye'deki gelişimi üzerindeki etkilerine de değinilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Anarşizm, Devlet Otoritesi, Türkiye'de Siyasal İdeolojiler

Jel Kodları:

P48, H11, Z13

ABSTRACT

In the pre-modern period, state authority was legitimized through sacred and theological sources, whereas in the modern period, it is based on the will of the people and the rule of law. This transformation, along with economic, social, and political changes, paved the way for the emergence of various ideologies. Particularly, nationalism and conservatism reinforced state authority through national identity, while ideologies like Marxism and anarchism criticized this new structure of authority, proposing more egalitarian social orders. In Turkey, despite the adoption of many ideological currents imported from the West, it is noteworthy that anarchism has remained a marginal ideology. This can be explained by the unique historical and political dynamics of the country. The sacred and central role of the state, extending from the Ottoman Empire to the Republic, is one of the primary reasons why anarchist thought failed to gain significant traction in Turkish society. Additionally, the pro-state stance of socialist movements during the Republican period hindered the spread of anarchism in political and social spheres. This study will analyze why anarchism could not become a widespread ideological movement in Turkey, within the framework of the country's historical, political, and social structures up until the early 20th century. Furthermore, it will explore how anarchist thinkers in Turkey interpreted anarchist principles and norms, and the effects of these interpretations on the development of anarchism in the country.

Keywords:

Anarchism, State Authority, Political Ideologies in Turkey

Jel Codes:

P48, H11, Z13

Atf (Citation): Pınarbaşı, E. D. (2024). Türkiye'de Anarşist Düşüncenin Tarihsel Seyrine İlişkin Bir Değerlendirme. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 92-103. <https://doi.org/10.47138/jea.1563708>

¹Ar. Gör. Esra Dursun Pınarbaşı, Ankara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Siyaset Bilimi, esradursun5441@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-3402-2961>, <https://ror.org/01wntqw50>

Giriş: Egemenlik Paradigmasının Dönüşümü ve İdeolojilerin Ortaya Çıkışı

Modern öncesi dönemde yasa, topluluğu kuran ilkeye ve doğrudan uygulanması esas alınmışken, modern dönemde yasanın kaynağı ile uygulanması arasındaki bağ kopar ve otoritenin meşruiyeti halkın iradesine dayandırılmıştır (Akal, 2013). Bu süreç, siyasal toplulukları bir arada tutan teolojik, psikolojik, ekonomik ve sosyal unsurların yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Teolojik dayanakların otoriteyi ayakta tutmada yetersiz kalması, geleneksel toplumsal düzenlerin çözülmesine ve Aydınlanma ve liberalizmin ardından da milliyetçilik, muhafazakârlık ile faşizm gibi ideolojilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Milliyetçilik, toplumu ulusal kimlik aracılığıyla bir arada tutmayı ve devlet otoritesinin kutsallığını ulusal düzeyde yeniden inşa etmeyi hedefler. Eğitim, ulaşım ve tarih gibi araçları kullanarak "biz" ve "öteki" ayrımını oluşturan sembolik değerleri topluma yayar ve bu şekilde kolektif bilinci şekillendirir. Muhafazakârlık ise otoriteyi gelenekler ve kültürel değerler aracılığıyla meşrulaştırarak siyasal iktidarı toplumsal kökenlere dayandırır. Faşizm bu iki ideolojinin sunduğu meşruiyeti aşarak, lider figürünü otoritenin kaynağı olarak sunar ve toplumu totaliter bir yapı içinde yeniden inşa etmeyi amaçlar. Sonuç olarak, milliyetçilik, muhafazakârlık ve faşizm, modern ulus-devletlerin meşruiyet arayışlarının araçları haline gelir. Devleti siyasal olanın merkezi olarak gören ve otoritenin meşruiyetini halkın bilinci, gelenekler ve lider kültü üzerinden inşa eden bu ideolojilere karşı, liberalizm, birey hak ve özgürlüklerine öncelik vererek devletin otoritesinin sınırlandırılmasını savunur. Devletin sınırlı bir rol oynaması gerektiğini vurgular ve bireyin kendini gerçekleştirme sürecindeki engelleri kaldırmayı hedefler. Marksizm, anarşizm ve feminizm gibi ideolojiler ise, otoriter yapılar ile hiyerarşik düzenleri eleştirerek devletin ötesinde alternatif siyasal ve toplumsal düzenler önerir. Marksizm, kapitalist sistemin yarattığı eşitsizliklere karşı sınıf mücadelesini merkeze alarak bu yapıları ortadan kaldırmayı hedefler. Feminizm, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama amacıyla patriarkal yapıları ve egemenliğin meşruiyet kaynaklarını dönüştürmek için mücadele eder. Anarşizm, devletsiz ve özgür bir toplum inşa etme amacıyla tüm otoriter yapıları reddeder. Egemenlik ve otoritenin kaynağına dair farklı yaklaşımlar siyasal ve ideolojik düşünceler arasındaki temel ayrımı ortaya koyar. Bu çerçevede, anarşist ideolojinin Batı'daki etkileri ile Türkiye'deki siyasal ve toplumsal karşılıkları arasında önemli farklılıklar bulunur.

Türkiye'de anarşizm, Batı'dan ithal edilen ideolojik-politik akımlardan biri olmasına rağmen, milliyetçilik, muhafazakârlık, Marksizm ve liberalizm gibi ideolojilerden farklı bir gelişim seyri izlemiştir. Bu farklılık, özellikle geç dönem Osmanlı'da milliyetçilik ve muhafazakârlığın imparatorluğun korunması veya yeni bir ulus-devletin inşası gibi amaçlarla benimsenmesinde; Marksizm'in hem sömürülen halkların bağımsızlık taleplerinde hem de kapitalist sistemin ilk evrelerinde emeğin düzenlenmesi hususunda etkili olmasında görülmüştür. Buna karşın liberalizm ise bireysel özgürlükler ve piyasa ekonomisinin teşvikiyle Batı'daki modernleşme arayışlarına paralel olarak öne çıkmasında görülür. Anarşizmin Türkiye'de marjinal ve ayırksı bir ideoloji olarak kalışını açıklayabilmek için, öncelikle anarşist ideolojinin temel ilkeleri ve değerlerinin genel bir çerçevede incelenmesi önem taşır.

1. Anarşizm: Farklı Bir Toplumsal ve Siyasal Düzen Arayışı

Anarşizmi modern bir toplum ve siyaset kuramı olarak değerlendirebilmek için "anarşi" ve "anarşizm" arasındaki farkı vurgulamak önemlidir. Anarşi her türlü iktidar ve otoriteye karşı olmayı ifade eden bir tutum olarak insanlık tarihi kadar eskiye dayanır. Bireylerin iktidar yapıları karşısındaki özgürlük arayışını simgeler. Anarşizm ise, anarşik tutumu temel alarak, birey ve toplum üzerinde otorite kuran tüm yapı ve kurumlara karşı çıkan bir siyasal felsefe ve düşünce sistemini ifade eder (Bakır, 2021, 14). Bir ideoloji olarak anarşizm, bulunduğu sosyo-politik koşullara göre şekillenir ve bu doğrultuda çeşitli fraksiyonlara ayrılır. Anarşist düşünürler, özgürlük ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda mülkiyet, yasa, din ve ahlak gibi toplumsal yapıları eleştirir. Merkezi otoriteyi ortadan kaldırmayı, özyönetim ve dayanışma temelli bir toplum modeli inşa etmeyi hedefleyen alternatif bir siyasal ve toplumsal düzen önerir. Bununla birlikte, anarşizmin genellikle örgütlenme karşıtı bir ideoloji olarak algılanması, anarşist ilkelere dayalı toplumsal ve siyasal düzenin 'kargaşa' ve 'kaos' ile özdeşleştirilmesine yol açar (Arvon, 2014, 13-14). Ayrıca, anarşizmin toplumun kendi kendini düzenleme kapasitesini savunması, bazı kesimlerce apolitik bir yaklaşım olarak değerlendirilir. Oysa anarşizm, bu açıklığı siyaseti dönüştürme amacıyla savunur, bu nedenle anarşizm apolitik değil, anti-politik bir duruş benimser (Benlisoy, 2012, 353).

Anarşizm, toplumsal örgütlenmenin varlığına karşı çıkmaz; fakat toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenen örgütlenmelerin -yasalar ve din gibi- yasal ve psikolojik güçlerini kullanarak bireyi ve toplumu kontrol eden mutlak otoritelere dönüşmesine karşı çıkar. İktidar ve otorite karşıtlığı üzerinden "*toplumsal düzenin, toplumun örgütlenmesiyle yer değiştirmesi*"ni eleştirir (Graham, 2007: 193). Otorite, güç kullanılmadan toplumsal ve siyasal düzenin sağlanmasını mümkün kılan ve rıza üreten bir mekanizma olup, iktidarın yasallığı ile meşruiyeti arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak her yasal iktidarın aynı zamanda meşru olarak algılanmasını sağlar (Mendel, 2005: 40). Andrew Heywood (2018:58), otoriteyi, yönetilenlerin, yöneticilerin meşru yönetim hakkını kabul ettikleri için itaat etmeyi ahlaki bir zorunluluk olarak gördükleri bir güç olarak tanımlar. Bu meşruiyetin sürdürülebilmesi için, otoritenin yalnızca 'emir verme yetkisine' sahip olması yeterli değildir; aynı zamanda bu yetkinin etkin olabilmesi adına, yasaya itaat edilmesini sağlayacak bir duygusal bağ ve inanç

oluşturulması da gerekir (Graham, 2007: 13). Bu bağlamda, iktidar “*etkide ya da eylemde bulunma imkânı veren hukuki, siyasi ya da ahlaki güç*” olarak tanımlanır (Cevizci, 1999: 454). Başka bir deyişle iktidar, bireylerin düşünme, duygulanma ve davranış biçimlerini belirleyen koşulları oluşturan bir güçtür ve bu durum, iktidarın otorite olarak algılanmasına zemin hazırlar (Sennett, 2011: 30). Anarşist perspektiften bakıldığında, merkezi ulus-devletlerin denetim ve kontrol mekanizmaları, bireyin varoluşunu sınırlayarak insan olmanın anlamını kökten bir biçimde yeniden tanımlar. Bu bağlamda, modern devlet, doğrudan baskı ve güç kullanmasa bile, eğitim, iletişim ve ekonomi gibi araçlarla topluma derinlemesine nüfuz eder. Anarşistlere göre, modern devlet, her ne kadar "kadife bir eldiven" takmış gibi görünse de aslında "demir bir ele" sahip bir yapı olarak kabul edilir (Walter, 1969: 7). Bununla birlikte, anarşist düşünürler, devletin bireyler ve toplum üzerinde etkili olmasına rağmen mutlak bir güç olmadığını savunur; çünkü bireyler ve toplum, yönetsel ve ekonomik çelişkiler aracılığıyla devleti eleştirebilir ve iktidarı sorgulayabilir (Sennett, 2011: 30).

Anarşizmin eleştirel temeli, insan doğasına dair belirli kabullere dayanır. Anarşistlere göre, insan düşünme ve irade yeteneği sayesinde rasyonel bir varlıktır ve bu nedenle gelişime ve ilerlemeye açıktır. Ancak, bu rasyonel ve özgür doğa, yalnızca toplum içinde aktüel hale gelebilir. Bu bağlamda, anarşist düşünürler, toplumun dışarıdan bir müdahale olmadığı sürece doğal olarak oluştuğunu ve bu sürecin rekabet ve çatışmadan çok karşılıklı yardımlaşma ve iş birliği ile şekillendiğini savunur. Örneğin, Kropotkin, Darwin'in 'güçlü olan hayatta kalır' anlayışına (doğal seleksiyon) karşı çıkar; zayıf olanların iş birliği ve yardımlaşma sayesinde hayatta kaldığını ve türlerin devamlılığını sağladığını öne sürer (Benlisoy, 2012: 368). Benzer şekilde, Bakunin de toplumu yapay ve mekanik bir örgütlenme olarak değil, insanın bilincini ve potansiyelini gerçekleştirmesine olanak sağlayan doğal bir yapı olarak görür (Bakunin, 1999: 34). Ancak, anarşistler, insan doğasında kötücül eğilimlerin ve güç arzusunun da bulunduğunu, bu eğilimlerin toplumun örgütlenme biçimine bağlı olarak ortaya çıktığını savunur. Bu bağlamda, suçun toplumsal koşulların bir sonucu olduğu kabul edilir (Benlisoy, 2012: 368, 372). Anarşizm, insanın iradi davranışlar sergilemesini ve özgürlüğünü korumasını savunduğu için ahlak, din, mülkiyet² ve devlet- yani tüm otoriter yapılar- karşısında yer alır. Her anarşist düşünür, bu ortak bakış açısını kendi özgün perspektifiyle temellendirir. Bu çeşitlilik, anarşizmin geniş bir ideolojik çerçevede farklı yaklaşımları içeren bir düşünce sistemi olarak şekillenmesine katkı sağlar.

Anarşist düşünürler iktidarın insanın duygu, davranış ve eylemleri üzerindeki etkilerini eleştirirler. İlk anarşist düşünür olduğu kabul edilen Godwin, otoritenin bireyler arasındaki eşitliği ve toplumsal uyumu bozduğunu, bireyin kendisine ve içinde yaşadığı topluma yabancılaşmasına neden olduğunu savunur. Ona göre, birey, bilinçli ve iradi eylemler gerçekleştirdiğinde bireyliğini kazanır; ancak otorite, bireyin duygu ve davranışlarını belirleyerek onun özgür iradesini bastırır (Godwin, 2020, s. 24-31). Benzer şekilde, Proudhon, devletin bireylerin düşünce, duygu ve eylemlerini kontrol ederek onları baskıcı bir sisteme bağımlı hale getirdiğini öne sürer. Devlet, aile ve din gibi hiyerarşik kurumlar aracılığıyla bireylerin zihinsel ve duygusal yapılarını şekillendirir ve onları otoriteye boyun eğmeye zorlar (Proudhon, 2017: 20). Stirner bireyi kendisinden daha üstün bir amaca hizmet etmeye zorlayan her türlü otoriteye karşı çıkar ve bu tür kurumların, bireyin özgünlüğünü ve özgürlüğünü bastırdığını savunur. Ona göre, devlet, bireyleri vatandaş olarak tanımlar ve böylece bireyselliği yok eder (Stirner, 2013: 15-17). Kropotkin ise toplumda yerleşik olan ahlak ve yasa gibi otoriter yapıların, bireylerin düşünce ve davranışlarını kalıplaştırdığını ve onların özgür iradelerini baskı altına aldığını ileri sürer. Ona göre, bireylerin duygularına aykırı hareket etmeye zorlanması, hem bireysel bütünlüğün kaybına yol açar hem de eyleme geçme motivasyonlarını yok eder (Kropotkin, 1999: 74). Bu düşünürlerin ortak noktası, otoritenin bireyin doğal potansiyelini baskılayarak insan davranışlarını ve bilincini manipüle ettiğini savunmalarıdır. Benzer şekilde, anarşist düşünürler kapitalist sisteme ve endüstriyel gelişime karşı çıkmışlardır. Proudhon kapitalist mülkiyetin, bireyin özgürlüğünü çaldığını ve onu toplumsal yapıların etkisi altında savunmasız bıraktığını savunur. Endüstriyel kapitalizm, Proudhon'a göre, işçileri köleleştirerek yaratıcılıklarını ve düşünsel katkılarını sınırlamış, onları yalnızca mekanik iş gücüne indirgemıştır. Bu süreç, kapitalist sistemin işleyişinde daha fazla sömürüye yol açmış ve toplumsal eşitsizliği derinleştirmiştir. Proudhon, teknik ve endüstriyel gelişimin vadettiği zenginlik ve özgürlüğün aksine, işçilerin daha da yoksullaşmasına yol açtığını ileri sürer (Graham, 2007: 68-69). Bu bağlamda Kropotkin, kapitalizmin bireylerin yaratıcı güçlerini bastırdığını ve endüstriyel üretim süreçlerinin bireyleri makineleştirdiğini eleştirerek, karşılıklı yardımlaşmaya dayanan bir toplumsal düzenin alternatifi sunar (Kropotkin, 1999: 45). Bu anarşist düşünürler, kapitalizmin ve endüstriyel gelişimin bireyleri baskı altına aldığını ve özgürlüğü kısıtladığını savunarak, daha adil ve eşitlikçi bir toplumsal düzen önerir.

2. Türkiye’de Anarşist İdeolojinin Tarihsel Seyri

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Cumhuriyet'in kuruluşuna uzanan süreçte, devletin hem somut yapısı hem de ideolojik temeli önemli ölçüde değişime uğramıştır. Bu değişimler, devletin işleyişine, ideolojisine ve kurumlarına yönelik dönüşümler ve gerçekleştirilen çeşitli reformlar aracılığıyla kurumsallaştırılmaya çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar geçen süreçte, devletin hem somut yapısında hem de ideolojik temelinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler, devletin işleyişinde, ideolojisinde ve kurumlarında yapılan dönüşümler ve çeşitli reformlar aracılığıyla kurumsallaştırılmaya çalışılmıştır. Devleti kurtarma amacıyla yapılan

²Anarşizmin fraksiyonları ve temsilcileri arasında mülkiyet konusunda her ne kadar özel ve ortak mülkiyet noktasında ayrım olsa da mülkiyetin tahakküm aracı haline gelmemesi noktasında ortak bir düşünüşün olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

bu reformlar, Batı'daki modernleşme hareketlerinden etkilenmiş ve özellikle Tanzimat dönemiyle birlikte devletin yeniden yapılandırılması ve tanımlanmasına yönelik yeni bir siyasal kültür ortaya çıkarmıştır (Heper, 2015: 27). Bu reformlar yalnızca modernleşmeyi amaçlamamış, aynı zamanda devlete yönelik eleştirilerin de sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bu durum, Osmanlı'da anarşist düşüncenin gelişimini sınırlandırmış ve anarşist ideolojinin geniş bir toplumsal taban bulmasını engellemiştir. Anarşizm, imparatorluk dönemi Müslümanları üzerinde etkili olamamış, ancak Cumhuriyet döneminde, özellikle de 1980'lerden sonra toplumda daha görünür hale gelmeye başlamıştır (Zürcher, 2019: 91).

Osmanlı'nın son dönemlerinde batıcılık, milliyetçilik, İslamcılık ve liberalizm, imparatorluğu kurtarma ve yeni bir ulus-devlet inşa etme amacıyla ön plana çıkarken Marksizm, bağımsızlık hareketleri ve kapitalizme geçiş sürecinde emeğin düzenlenmesi ve paylaşımında daha etkili bir rol oynamıştır. Bu koşullar altında, anarşizm diğer ideolojilere kıyasla marjinal bir pozisyonda kalmıştır. Murat Belge, 19. yüzyılda Osmanlı'da başlayan modernleşme hareketlerinin temelde devletin devamlılığını sağlama amacı taşıdığını belirtir (Belge, 2007: 22). Bu modernleşme hareketleri, Batı'daki ideolojilerle şekillenen bir yapıya bürünür ve devleti kurtarma çabalarının bir parçası olarak gelişir. Şükrü Argın Osmanlı aydınlarının devlete yönelik eleştirilerini, devlete affettikleri kutsal ve meşru bir imaj üzerinden kurguladıklarını ifade eder. Bu yaklaşım, devletin eleştirilemez bir yapı olarak kalmasına yol açmıştır (Argın, 2009: 86). Devletin kutsallığı ve meşruluğu, sadece monarşi yanlısı değil, aynı zamanda Batı'dan ithal edilen ideolojiler tarafından da sorgulanamaz bir konuma yerleşir. Böylece, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde anarşist bir düşüncenin ya da hareketin ortaya çıkmaması anlaşılır hale gelir.

Mehmet Niyazi, Türk milletinin tarihsel olarak devletiyle kaderini özdeşleştirdiğini ve devletin, göçebe yaşam biçimleri nedeniyle toplumun hem iç hem dış tehditlerden korunmasını sağlayan bir yapı olarak doğal karşılandığını savunur (Niyazi, 2015: 25). Töre ve düzenin temsili olarak kabul edilen devlet İslamiyet'in kabulünden sonra da toplumsal ve dinsel kuralların uygulayıcısı ve gözetleyicisi olarak varlığını devam ettirir (Niyazi, 2015: 46). Benzer şekilde Tanıl Bora devletin zamanla kutsalla iç içe geçmiş bir yapıya bürünerek, Türk kimliğinin ezeli ve ebedi bir temsili haline geldiğini vurgular (Bora, 1998). Bu bağlamda devlet, sadece yönetim mekanizması değil, aynı zamanda toplumun düzenini ve töreyi cisimleştiren bir yapı olarak görülür. Cemil Meriç³ de devlete yönelik memnuniyetsizliklerin, tarih boyunca yöneticilere karşı girişimlerde bulunulsa bile hiçbir zaman devleti yıkmaya yönelik bir harekete dönüşmediğini belirtir (Meriç, 2018: 186).

Anarşizmin Osmanlı'da köklenememesinin bir diğer nedeni de birey ile devlet arasında tampon görevi gören sivil toplumun gelişmemesidir. Osmanlı'da liberalizmin bireyci ve özgürlükçü yönlerinin yeterince gelişmemesi, anarşizmin toplumsal bir dayanak bulmasını engellemiştir. Osmanlı'da anarşizmin, daha çok sokak eylemleriyle sınırlı kalıp pratik bir karakter taşıması felsefi bir sistem olarak etkili olamamasına yol açmıştır (Alkan, 2013: 35). Feroz Ahmad, Osmanlı'da sosyalizmin ortaya çıkması için gerekli olan işçi sınıfı, sendikalar ve sınıf mücadelesi gibi koşulların gelişmediğini vurgular (Ahmad, 2008: 16). Murat Belge ise Osmanlı'daki sosyalist hareketlerin, etnik azınlıklar arasında geliştiğini ve milliyetçilikle iç içe geçtiğini belirtir. Bu hareketlerin, sınıfsal mücadele yerine ulusal kurtuluş mücadelesi olarak şekillenmesi anarşizmin gelişimini sınırlandırmıştır (Belge, 2007: 30). Bu bağlamda, Osmanlı'daki anarşist hareketler genellikle etnik azınlıkların bağımsızlık mücadeleleriyle birleşmiş ve ayrılıkçı milliyetçi hareketlerle var olmuştur. Cemal Selbuz (2013: 49), anarşistlerin Osmanlı'da merkezden ayrılmaya çalışan topluluklar arasında etkili olduğunu ve bazı bölgelerde bu hareketlerin uluslar üstü, özgürlükçü ve anti-otoriter bir nitelik kazandığını ifade eder. Bu nedenle Osmanlı'daki anarşist hareketler, çoğunlukla azınlıkların ayrılıkçı hareketleriyle sınırlı kalmıştır.⁴

Osmanlı'da anarşizmi savunan birkaç figürden biri olan Baha Tevfik, Felsefe-i Ferd⁵ adlı kitabında insanlığın gelecekte anarşizme ulaşacağını öngörür. Ancak Mehmet Alkan (2013: 35), Tevfik'in argümanlarının liberalizmden kaynaklandığını ve bu nedenle onun anarşist olarak nitelendirilmesinin yanlış olabileceğini savunur. Mevcut haliyle zaten zayıf olan anarşizmin, bazı görünümleri açısından liberalizm ile karışmış olması durumu, Osmanlı'da anarşizmin yaygın bir ideolojik karşılık bulamamasının ve bireyci, özgürlükçü bir zemin oluşturamamasının bir başka göstergesidir.

³ Meriç Proudhon'un anarşizme dair düşüncelerini şu şekilde özetler; "aşırı ferdî mülkiyetin bütün mesnetlerini çürüten yazar, iştirakçiliğin de (communauté) aleyhindedir. Malların sahibi olan komünite, fertten gözü bağılı bir itaat ister. İnsanın hayatı, kabiliyetleri, melekeleri, devletin emrindedir. Devlet umumî namına bunları dilediği gibi kullanır. Komünite baskıcı; komünite köleliktir. Proudhon, bu menfi komünitenin karşısına müspet bir komünite çıkarır: nizamla anarşiyi, kolektif güçle şartlardaki eşitliği, hakkaniyetle hürriyeti mezceden içtimalî bir bünye" (114). Meriç'in anarşizme dair kendi düşünceleri, "anarşizmin de bütün ütopyalar gibi bugünkü sosyal münasebetlerin eleştirisi ve dikensiz bir gül bahçesi hayali" olduğu yönündedir. İnsan ilişkileri ve sosyallik doğası gereği baskıcı ve kuralcı olduğu için anarşizmin ütopyik olduğunu söyler (189). Ancak "1950 sonrası anarşistlerin üzerinde durdukları, âdem-i merkeziyetin her sahada lüzumlu ve arzuya şayan olduğu(nu); siyasi plüralizme bir nevi katılış" olduğunu düşündüğü hususta anarşizmi olumlar, sosyal ve siyasal koşullara dair bir memnuniyetsizliğin dile getirilişi olarak International Encyclopedia the Social Sciences'tan bir alıntıya kitabında yer verir (190-195).

⁴ Özellikle Ermeni, Rum ve diğer azınlık gruplarının bazıları, Osmanlı devletinin baskıcı yapısına karşı çıkarken, anarşist düşünceleri ayrılıkçı bir ideolojik zemin olarak kullanmışlardır. Detaylı bilgi için bkz. Zürcher, E. J. & Tunçay, M. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923): Türkiye'de Sosyalizmin Oluşmasında ve Gelişmesinde Etnik ve Dinsel Toplulukların (Makedon, Yahudi, Rum, Bulgar ve Ermeni Anasır'ın) Rolü. İstanbul: İletişim Yayınları.

⁵ "Ben bu çağın içinde "anarşizm"i görüyorum. Kanımca kölelikten, ücretli köleliğe ve ücretli kölelikten sosyalistliğe geçen insanlık en sonunda anarşizme ulaşacak ve orada bireyselliğin bütün bağımsızlığını, bütün azametini duyumsayacaktır. Fakat anarşizm; şimdilik başlangıç durumunda bulunan yönemsiz ve düzensiz bir anarşizm değil, doğaya ve doğallığa uygun fenni [bilimsel] ve gerçek bir anarşizm olacaktır. Şimdiki anarşistlik kendi yerini açmak için engelleri yıkmakla meşguldür. Geleceğin anarşistliği kendi gerçek yerini bulunca artık yıkmakla değil, tersine yapmakla uğraşacaktır" (Tevfik, 1997: 111-112)

Sonuç olarak, Osmanlı'da anarşizmin kök salamaması, devletin güçlü bir otorite olarak toplumsal yapının merkezinde yer alması, devletin kutsal bir imajla korunması ve sivil toplumun gelişmemesi gibi nedenlerle ilişkilendirilebilir. Anarşizmin Türkiye'deki etkisi, Batı'daki gelişim süreciyle karşılaştırıldığında belirgin farklılıklar göstermiş ve Türkiye'de anarşizm ancak 1980'lerden itibaren daha görünür hale gelmiştir.

2.1.Cumhuriyet Döneminde Anarşizmin Sosyal ve Siyasal Konumu: Tarihsel Bir Değerlendirme

Cumhuriyet döneminde anarşizmin geri planda kalması, büyük ölçüde Osmanlı'dan devralınan devlet geleneği ile açıklanabilir. Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'in erken dönemlerine kadar süregelen İttihat ve Terakki düşüncesi, devleti kurtarmak adına halkın taleplerini göz ardı eden bir yönetim anlayışını benimsemiştir (Çulhaoğlu, 2002: 15). Bu yönetim anlayışı, Cumhuriyet döneminde sosyalist düşüncenin seyrini de etkilemiştir. Sovyet Devrimi'nin ardından yükselen Marksizm, özellikle devletin geçici de olsa gerekliliğini savunan görüşleri nedeniyle, anarşizmi radikal bir ideoloji olarak konumlandırmıştır. Gün Zileli ve Emine Özkaya, erken Cumhuriyet döneminde ilerleme ve modernleşme öncelikli olduğu için anarşizmin entelektüel alanda kendisine bir yer bulamadığını ifade eder (Zileli & Özkaya, 2007: 1157).

Cumhuriyet döneminde sol hareket büyük ölçüde Sovyet yanlısı bir duruş benimsemiş ve Leninist örgütlenme biçimini tercih etmiştir. Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluşundan itibaren Türkiye'deki sol hareket, emperyalizmden kurtulmayı ve kapitalist ekonomiye geçişi devleti destekleyerek gerçekleştirebileceğine inanır (Durgun, 2015: 14). Kadro ve Yön dergileri, Marksizm ve Kemalizm'i birleştirerek ulusal bağımsızlık mücadelelerini desteklemeyi amaçladıkları için anarşist düşünceye yer vermemiştir (Bora, 2017: 162, 165). 1960'ların Milli Demokratik Devrim hareketi de ülkenin az gelişmişliğine odaklandığından öncelikle milli demokratik devrim yoluyla sosyalizme geçmeyi savunmuştur (Bora, 2017: 601).

Anarşizmin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde geri planda kalmasının bir diğer nedeni, Türkiye'de sol hareketin Jakoben gelenekle⁶ güçlü bir bağ kurmuş olmasıdır. Tayfun Gönül (2013: 80-81), Türkiye'deki sol muhalefetin büyük ölçüde Jakoben bir örgütlenme biçimi benimsediğini ve bu nedenle anarşizmin devrimci hareketler içinde marjinal kaldığını ifade eder. Kemalizm ve sol hareketler, Jakoben gelenekten beslenerek yukarıdan aşağıya bir örgütlenmeyi ve öncü kadrolar tarafından bilincin halka taşınmasını savunur. Ufuk Ahıska (2013: 89-90), anarşistlerin Kemalizm ve Marksizm'e eleştirel yaklaşıklarını, kapitalizmin zorunlu bir aşama olmadığını savunduklarını ve özgür, komünal bir toplumun kapitalizm yaşanmadan da kurulabileceğini iddia ettiklerini ifade eder. Buna göre anarşistler, modernitenin Jakoben, otoriter ve yukarıdan aşağıya örgütlenme anlayışını eleştirerek hem Marksizm'i hem de Kemalizm'i reddeder.

Türkiye'de anarşizmin yayılmasına yönelik entelektüel faaliyetler, 1935 yılında Kropotkin'in eserlerinin Türkçeye çevrilmesiyle başlamıştır (Baykal, 2008: 3). Nurettin Topçu'nun 1934 tarihli "İsyah Ahlakı" adlı doktora tezi, Stirner'in anarşizmi ile temasa geçen önemli yerli metinlerden biri olarak kabul edilir. Hilmi Ziya Ülken, 1958 yılında anarşizmi ferdiyetçiliğin üstün görülmesi olarak tanımlar ve Türk Tefekkür Tarihi adlı eserinde anarşizmi muhalefet anlamında kullanır (Ülken, 1958: 26; Ülken, 2018: 320). Cemil Meriç ise Proudhon'un düşüncelerine yer vererek anarşizmi, mevcut sosyal düzenin eleştirisi olarak olumlar, ancak ütopyik bulduğunu da belirtir (Meriç, 2008: 111-112, 189).

Bu entelektüel temellerin üzerine, 1968 hareketi Türkiye'de anarşist düşüncenin gelişiminde önemli bir dönüm noktası oluşturur. Zileli ve Özkaya, 68 hareketinin sola dair tutumları değiştirdiğini ve anarşist söylemlerin kamusal alanda daha görünür hale geldiğini savunur (Zileli & Özkaya, 2008: 1156). Ancak bu hareket, sosyalist düşüncenin hâkim olduğu bir dönemde anarşizme yaygın bir kabul getirmemiştir. Bu durum, anarşist düşüncenin Türkiye'de entelektüel alanda görünürlük kazanmasına rağmen, devrimci hareketler içinde marjinal bir konumda kalmaya devam ettiğini gösterir.

Sonuç olarak, Türkiye'de anarşizmin geri planda kalmasının temel nedenleri arasında devletle kurulan güçlü ilişki, sol hareketin Jakoben gelenekle olan bağı ve sosyalist düşüncenin egemenliği yer alır. 1968 ve sonrasındaki hareketler anarşizme olan ilgiyi artırmış olsa da anarşizm, Türkiye'de sosyalizmin gölgesinde kalmış ve ancak 1980'lerden itibaren daha geniş bir entelektüel taban bulmuştur.

2.2.Anarşizmin Kavramsal Temelleri ve Türkiye'deki Algısı

Söylemin davranışları yönlendirme gücü göz önüne alındığında, bazı kavramların anlamlarının politik aktörler ve partiler tarafından çıkarlarına uygun olarak yeniden şekillendirildiği görülmektedir (Koselleck, 2009: 55). Bu yüzden, ideolojik kavramların kullanıldığı dönem, bu kavramları kullanan aktörler ve kavramın ifade ettiği anlam ve bağlam son derece önemlidir. Bir düşünce veya eylem biçiminin kavramsallaştırılması, insanların kendilerini o kavramla tanımladığı her dönemde yeniden inşa edilir. Bu süreçte, metaforlar kavramın anlamını derinlemesine etkileyebilir ve hatta onu yanlış temsil edebilir (Talay Turner, 2020: 229). Çünkü metaforlar, algıyı, duygusal tepkileri ve davranışları yönlendirme gücüne sahiptir. Dolayısıyla, ideolojileri tanımlayan kavramların hangi metaforlarla özdeşleştirildiği, ideolojilerin tarihsel ve

⁶ "...Bu bakımdan Jakobenizm, (daha sonraları kendisine yüklenecek anlamlar bakımından değil, fakat salt tarihsel anlamı içinde) şöyle tanımlanabilir: Devrim'i "sonuna kadar" götürmek amacıyla, Ancien Regime'in yıkılışının ardından beliren çeşitli sorunlara her ne pahasına olursa olsun çözümler getirerek, çeşitli siyasal güçlere karşı koyarak, hatta bunları ortadan kaldırarak ulusal birliği sağlama ve bunu yaparken ortaya çıkan her yeni durumu ideolojik söylem düzeyinde ussallaştırma girişimi"(Ağaoğulları, 2014:621).

toplumsal gelişiminde belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Örneğin, anarşizmin terörle eşleştirilen bir bağlamda doğrudan devlet karşıtlığı ya da tüm hiyerarşilere ve otoritelere karşı olmak şeklinde tanımlanması bu ideolojiye yönelik algının şekillenmesinde etkili olur. Türk Dil Kurumu'na göre anarşi kelimesi “kargaşa” anlamına gelir. Bu tanımlamalar, kavramın Türkiye'deki toplumsal ve siyasal kullanımını etkiler ve anarşist ideolojiye yönelik olumsuz bir tutumun benimsenmesine neden olur. Gündelik yaşamda “aşırılık”, “düzensizlik” ve “şiddet” anlamlarında kullanılan anarşi kavramı, çoğunlukla toplumsal pratiklere, geleneklere ve göreneklere karşı çıkma veya muhalif bir tutum sergilemeye karşılık olarak kullanılır.

Türkçede anarşi kavramının yaygın kullanılan anlamlarından biri de “kaos”tur. Kaos kavramı, çoğu insanın zihninde belirsizlik, düzensizlik ve öngörülemezlik imgeleri uyandırır. Bu nedenle, kaos; anarşi, kargaşa ve terör gibi kavramlarla kolayca yer değiştirebilir. Eugene Enriquez (2019: 110) kaosu, “her şeyin mümkün olabileceği ve ‘en kötü senaryonun’ her zaman gerçekleşeceği bir dünya” olarak tanımlar. Bu yüzden, kaos korkusu birçok kurumsal yapının, inancın ve düşüncenin sarsılmaz temeli olarak kabul edilir. Kaos fikri bizi devlet kavramına götürür; çünkü devlet, kaosun tersine, düzeni, hukuku ve öngörülebilirliği temsil eder. Türkiye’de anarşi kavramının kaos ve şiddet anlamında kullanılmasının tarihi-toplumsal kökenleri 1970’ler ve 1980’ler arasında yaşanan siyasal mücadelelerde yatmaktadır. O dönemde sosyalist hareketler, devrimci yöntem olarak militan örgütlenme ve silahlı mücadele biçimlerini benimseyerek anarşi ve terör kavramlarını birbiriyle ilişkilendirmiştir. Bu nedenle, anarşizm 1970’ler ve 1980’ler boyunca terör ve şiddetle özdeşleştirildiği için arka planda kalmıştır. Anarşi kavramının felsefi içeriği boşaltılarak, toplumsal muhalefeti ve özellikle de sosyalist gençlik muhalefetine bastırma için bir gerekçe olarak kullanılmıştır (Kaynar, 2017: 1092).

Türkçede anarşi kavramı, “eleştirmek” ve “yıkma” anlamlarında da kullanılır. Özellikle basın dilinde uzunca bir süre, “nizamı bozmak” ve “yönetimi devirmek” anlamlarına gelen anarşi, çoğunlukla değişim önermeyen bir muhalefet biçimi olarak tasvir edilir. 1931 tarihli Vakit Gazetesi’nde yayımlanan bir haberde anarşizmin amacı, “memleketin parçalanması” ve “düzenin bozulması” olarak sunulmuş ve anarşizmin devlete karşı tehdit olarak algılandığı belirtilmiştir. Yazar, anarşizmin hiçbir rejimin kabul edemeyeceği bir tehdit olduğunu savunmuştur (Vakit Gazetesi, 1931: 4). Anarşi ve anarşist kavramları Türk basınında sıklıkla şiddet ve terörle özdeşleştirilmiştir. 1957 yılında Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yer alan “BİR ANARŞİST” başlıklı haberde, anarşi kavramı politik cinayet işleyen bir bireyi tanımlamak için kullanılmıştır. Bu durum, anarşi kavramının çoğunlukla şiddet eylemleriyle ilişkilendirildiğini gösterir (Hakimiyet-i Milliye, 1957: 8).

Türkiye’de anarşizm kavramı sıklıkla bireycilik ve aşırı özgürlükçülükle de eşleştirilir. Recep Peker 1934 yılında verdiği bir dersin notunda, anarşizmin liberalizmin getirdiği özgürlüklerin aşırı boyutlara ulaşmış hali olduğunu iddia eder (Ulus Gazetesi, 1934: 6). Türkiye’deki sol hareketler de anarşizmi, sosyalist hareketi bölen ve işçi sınıfı hareketini zayıflatan bir ideoloji olarak görür (Demirağ, 2013: 141).

Anarşizm kavramının Türkiye’deki algısı, büyük ölçüde ülkede hâkim olan sol eğilim tarafından da şekillendirilmiştir. Ufuk Ahıska, Kara dergisinde Leninist örgüt modeline dair eleştirilerini dile getirdiğinde, çevresinden "Sen anarşistsin" tepkisiyle karşılaştığını belirtir (Ahıska, 2013: 83). Dilaver Demirağ ise Marksist hareketin, anarşizmi karşı devrimci ve küçük burjuva hareketi olarak tanımladığını ve bu söylemin anarşizmi işçi sınıfı hareketini bölen bir unsur olarak gördüğünü açıklar (Demirağ, 2013: 141). Türkiye’de anarşizm, tüm yönetim biçimlerine karşı olması nedeniyle genellikle örgütsüzlükle özdeşleştirilir. Ancak, 1980 darbesi sonrası sosyalist çevrelerde "otoriterlik ve dogmatiklik" eleştirileri bağlamında olumlu bir anlam kazanmaya başlamış ve düşünsel sahada yer bulmuştur (Bora, 2017: 710). Kara dergisi, anarşizm yerine liberter düşünce kavramını kullanarak daha geniş bir kitleye ulaşmayı ve anarşizmin entelektüel zeminini oluşturmayı amaçlamıştır (Özcan, 2013: 127-128). Gün Zileli de anarşizm kavramının arkadaşları tarafından "ipini koparmışlık" ve "sorumsuzluk" ile ilişkilendirildiğini ifade ederken, anarşizmin 1980’lerden itibaren alternatif bir kültür biçimi olarak görülmeye başlandığını belirtir (Zileli, 2013: 68). Anarşizm gündelik dilde de çeşitli anlam kaymalarına uğrar. Türkiye’de anarşist yazının önde gelen isimlerinden olan Gün Zileli’nin kişisel tecrübesi bu algıya dair önemli bir örnek sunar. Zileli, arkadaşlarının anarşist kelimesini, hareketli ve gözü pek olmakla ilişkilendirdiğini ve bunun "ipini koparmak, sorumsuzluk, hatta yeri geldiğinde külhanbeylik, maçoluk" anlamlarına geldiğini ifade eder (Zileli, 2013: 68). Anarşizm bu dönemde, “aykırılık” ve “sıradan olmama” anlamlarında da kullanılarak, Türkiye’de 1980’lerden itibaren alternatif bir kültür biçimi olarak kendine yer bulmaya başlamıştır.

Tüm bu olumsuz algılara rağmen, anarşist ideolojinin Türkiye’deki etkisini artırmasında, sosyalist düşünceye hâkim olan Leninist örgüt anlayışının çöküşü önemli bir rol oynamıştır. Türkiye’de anarşizmin yükselişi 1968 ve 1999 yıllarında gerçekleşmiş; özellikle 1999’da başlayan küreselleşme karşıtı hareketler anarşist ideolojiye olan ilgiyi artırmıştır. 12 Eylül 1980 darbesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler, anarşist düşüncenin Türkiye’de yerleşmesi için zemin hazırlamıştır. Darbe sonrası devletin otoritesinin genişlemesi, bireylere ve topluma hareket alanı bırakmayan bir baskı dönemi yaratmıştır. Bu durum, devlete yönelik muhalefetin artmasına ve anarşizmin devlet karşıtı eleştirilerinin önem kazanmasına neden

olmuştur. Ali Kürek'e⁷ göre (2013: 104), farklı ideolojik gruplar, 12 Eylül sonrasında ortak bir sorgulama sürecine girmiş ve kutsal devlet anlayışına olan inançlarını yitirmiştir.

Anarşist düşünce bu süreçte dergiler aracılığıyla tartışılmaya başlanmıştır. 1986'da Kara, 1988'de Efendisiz, 1991'de Amargi, 1992'de Ateş Hırsızı ve 1994'te Apolitika gibi dergiler yayın hayatına başlamıştır.⁸ Ancak anarşist düşünürlerin müstakil eserler vermemiş olması, Türkiye'de anarşizmin bütünlüklü bir ideoloji olarak ortaya çıkmasını engellemiştir. Bu nedenle, anarşist düşünce büyük oranda dergilerdeki temalar üzerinden incelenebilir, ancak bu temaların tüm anarşist düşünürler tarafından ortak şekilde ele alınmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

3. Türkiye'de Anarşist İdeolojinin İlke ve Normları

Anarşizm, Birinci Enternasyonal'de Marx ve Bakunin arasında yaşanan ideolojik ayrım sonucunda, Marksizm'den koparak bağımsız bir ideoloji haline gelmiştir. Anarşist düşünürler, devrimin yalnızca devletin tamamen ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşebileceğini savunur. Marksist görüşün aksine, anarşizm devrim sürecinde parlamenter yöntemleri ve proletaryanın öncü bir rol oynamasını, otoriter ve hiyerarşik olduğu için reddeder. Kara Dergisi'nde Kemal Demir'in "Stalinizm Var mı?" başlıklı yazısında, Marksizmin en başından beri siyasal erke karşı çıkmadığı, bu nedenle örgütlenme biçimlerinin (Stalinizm, Troçkizm) baskıcı ve hiyerarşik olmaya mahkûm olduğunu vurgulamıştır. Demir'e göre, sorun örgütlenme tarzında değil, otorite üreten tüm yapıların kendindedir (Demir, 1986). Efendisiz Dergisi yazarı Hulki Çelebi ise Marksizm ve anarşizm arasındaki farkı "politik erk" ve "toplumsal erk" ayrımıyla açıklar. Politik erk, tüzel ve dışsal bir yapı olup hiyerarşi ve baskı üretirken, toplumsal erk özgürleştirici ve bağımsızlaştırıcıdır (Çelebi, 1989). Marksizm, Leninist örgütlenme modeline dayanarak devrim için proletarya öncülüğünü ve sınıf bilincini vurgularken, anarşizm devrimin kendiliğinden örgütlenmesi gerektiğini savunur. Anarşistlere göre, devrimci bilincin kitlelere dışarıdan dayatılması otorite yaratır, oysa kitleler devrim içinde devrimci hale gelir (Kürek, 1987).

Türkiye'de Marksist geleneğin devleti zorunlu bir aşama olarak görmesi, sosyalist hareketlerin devlet yanlısı bir eğilim sergilemesine neden olur. Bu durum, Osmanlı'dan beri kapitalistleşmenin ve demokratikleşmenin bile devlet tarafından üstlenildiği bir tarihsel arka planla birleşir (Alaca, 1988). Anarşizm ise bu devletçi yaklaşıma karşı çıkarak, devrimi belirli koşulların olgunlaşmasına bağlamanın otoriteyi yeniden ürettiğini savunur. Anarşistlere göre, devrim, karşı çıkmanın özgün enerjisiyle gerçekleşmelidir (Demir, 1986). Anarşistler reel sosyalist deneyimlerin başarısızlığını, sadece Stalinist uygulamalarla değil, sosyalizmin genel olarak bireysel talepleri bastıran yapısıyla da ilişkilendirir (Sever, 2012). Anarşist düşüncenin temelini, Marksizm'in aksine, araç ile amaç arasında bir ayrım yapmamak oluşturur. Özgürlükçü bir toplum ancak özgürlükçü yöntemlerle kurulabilir (Yetiş, 2012). Bu açıdan, sosyalizmin toplumu bir bütün olarak şekillendirme çabası, anarşizmin bireyi toplum içinde eritmeden toplumsallaşma çağrısı yapmasıyla ters düşer.

Anarşizm Türkiye'de otoritenin her türüsüne karşı çıkarak, devrimi yalnızca politik değil toplumsal bir dönüşüm olarak ele alır. Marksizm'in çalışmayı zorunlu kılması, otoriter bir yapı üretirken; anarşistler bireyin iradesini dahil etmediği her üretim sürecinin otoriter olduğunu savunur (Armağan, 1986). Sonuç olarak, anarşizm özgürlüğü varlık duygusunu yeniden yaşatmanın bir yolu olarak görür ve bu anlamda otoriteye karşı doğrudan bir meydan okumadır (İsimsiz, 2011).

1980'lerden sonra Türkiye'de anarşizmin tarihi için önemli sayılacak hususlardan biri belki de en önemlisi sosyalizmden anarşizme geçenlerin aksine, doğrudan anarşist olan yeni bir neslin ortaya çıkmasıdır. Kürşad Kızıltuğ bu durumu şu şekilde ifade eder: "*Bugün politikaya gözünü açar açmaz anarşist olan bir kuşak doğuyor. Artık tek alternatif devletçi sosyalizm değil; feminizm, LGBT hareketleri ve ekoloji gibi diğer antikapitalist düşünce akımlarıyla karşılaşma imkânı var*" (Kızıltuğ, 2013: 216). Bu bağlamda Türkiye'de anarşizm, teoriden çok, içinde yaşanan toplumu ve bu toplumu şekillendiren sosyo-politik koşulları hedef alır. Dünyadaki kültürel evrim de bu süreçte etkili olur; 20-30 yıl önce liberterlerin dile getirdiği pek çok düşünce bugün bilimsel ve kültürel alanda karşılık bulmaktadır (Kürek, 2013: 108).

1968 Hareketi, otoriter sosyalizme ve kapitalizme karşı birleşik bir eleştiri sunmuş, tüm otoriteleri ve tahakküm biçimlerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bu hareketin Türkiye'deki yansıması, devlet ile sosyalizm arasında kalan bir devrim düşüncesinin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir (Atılğan, 2017). Gazi Bertal, klasik anarşizmin de sınıf mücadelesine odaklanarak Marksizm'in bir alternatifi haline geldiğini, ancak anarşizmin sanayi toplumunu kökten reddetmesi gerektiğini savunur. Bertal'a göre, toplumsal devrim mikro düzeyde başlar ve otoriter kişilik yapıları değiştirilmeden yeni bir toplumsal düzen kurulamaz (Bertal, 2013: 189-190).

Anarşizm, 68 hareketiyle birlikte özgürlüğe dair kuşatıcı bir yaklaşım sunar. Apolitika dergisi yazarlarından Gönül Sever, anarşizmin toplumsal devrimi cinsellik dahil her alanda ele alarak devrimci bir özgürlük anlayışı geliştirdiğini belirtir. Ekoloji, feminizm ve diğer anti-otoriter hareketler, devrimin bir parçası olarak kabul edilir, ancak bu hareketlerin

⁷ "İslamcılar, eski ülkücüler, komünistler, eski komünistler, anarşistler... birbirleriyle çok yoğun fikir alışverişinde bulunurdu. Hepsi TSK'nın o dönemki komutanlarından çok sıkı bir dayak yemişti. Dolayısıyla kimsede kutsal devlet anlayışı falan kalmamıştı. Hepsi kendisini sorguluyordu" (Kürek, 2013: 104).

⁸ Kara Dergisi, 1986-1987 yıllarında yayınlanmış ve 12 sayı çıkarmıştır. Efendisiz Dergisi, 1988-1989 yılları arasında yayınlanmış ve 6 sayı çıkarmıştır. Amargi Dergisi, 1991-1994 yılları arasında yayınlanmış ve 13 sayı çıkarmıştır. Ateş Hırsızı Dergisi, 1992-1999 yılları arasında yayınlanmış ve 10 sayı çıkarmıştır. Son olarak Apolitika Dergisi ise 1994-1997 yılları arasında yayınlanmış ve 7 sayı çıkarmıştır.

birbirine karıştırılmaması gerektiği vurgulanır (Sever, 2012). Anarşizm, devrimi belirli koşulların olgunlaşmasına bağlamaz; aksine gündelik pratikler ve verili otoriter yapıların değişmesi üzerine kurar (Kürek, 1989). Türkiye'de anarşist dergiler, eşcinsel hakları ve anti-militarist hareketleri siyasi alanda savunur. Anarşistler, bu mücadeleleri iktidarın sızabileceği bir açıklık bırakmaksızın yürütmeyi amaçlayan bir strateji güderler. Örneğin, total-retçiliği bir hak talebi olarak değil, devletle hiçbir iş birliği yapmamak üzerine temellendirir (Atan, 2013). Anarşist düşünürler, otoritenin görüngülerine değil özüne karşı çıkar ve toplumsal devrim için her türlü otoritenin reddedilmesi gerektiğini savunur (Kazmacı, 1987).

Anarşizmin çevre mücadelesindeki yaklaşımı ise, "*insanın insan üzerindeki tahakkümünün, insanın doğa üzerindeki tahakkümünden kaynaklandığı*" anlayışına dayanır (Alaca, 1988). Anarşistler, özgürlüğün yalnızca özgürlükçü araçlarla sağlanabileceği şeklinde bütüncül bir tutum sergiler ve süreç ile sonuç arasında bir ayırım yapmaz (Yetiş, 2012). Bu bağlamda, Türkiye'de anarşist düşünürler 1 Mayıs'a dair taleplerin iktidar arayışına dönüşmemesi gerektiğini savunur (Özdeş, 1989).

Türkiye'de anarşist düşüncenin temel noktalarından biri, her türlü temsilin reddedilmesidir. Anarşistler, bireyin yalnızca kendini temsil edebileceğini ve işçi, kadın, baba ya da parti üyesi gibi statülerin bireyin özgünlüğünü gölgeleyeceğini savunur. Anarşistler temsilin, bireyin kendisinden ödün verdiği noktada mümkün olduğunu ileri sürer ve bu nedenle parlamento ve seçim sistemlerine karşı çıkar. Anarşistler radikal duruş geliştirebilen bireylerin, toplumsal kurumlar olmaksızın her alanda kendilerini ifade edebileceklerini ileri sürer (İsimsiz, 1986). Anarşist düşünceye göre, iktidar her yerde olup her bireyin üzerinde bir güç olarak konumlanır (Kazmacı, 1987). Bu yüzden anarşistler, modern devletin temsil sistemine dayanan doğasına karşı çıkar ve parlamenter mücadelenin liberter düşünceye⁹ aykırı olduğuna inanır (Kürek, 1986).

Marksizmi otoriter sosyalizm olarak niteleyen anarşistler, Marksizm'in tarihsel süreçte işçi sınıfına atfettiği temsil rolünü reddeder. Onlara göre devrim, yalnızca proletaryanın değil tüm ezilenlerin mücadelesi olmalıdır (Keser, 2003). Kara dergisinde Hatice Ertan, anarşizmin soyut kategorilere ve haklara değil, bireyin özgünlüğüne ve doğrudan eylemine dayandığını ifade eder (Ertan, 1987). Anarşistler, verili kategoriler ve haklar üzerinden seçim yapmak yerine, doğrudan eylemle yeni bir toplumsal düzenin kurulmasını savunur.

Türkiye'de anarşist düşünürler, teknolojiyi ve zorunlu çalışmayı bireyin kendisini gerçekleştirmesine engel olan temel unsurlar olarak görür. Teknoloji, sadece üretim süreçlerini hızlandırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumu daha geniş ve karmaşık bir denetim ağı içine hapsederek iktidarın kontrolünü güçlendirir. Bu bağlamda teknoloji, insan özgünlüğünü kısıtlayan bir ideoloji haline gelir. Teknolojinin rasyonel düşünce, verimlilik ve üretim odaklı doğası, bireyin yaşamını bu parametrelerle sınırlı hale getirir. Üretim sürecinin hızını ve sürekliliğini başat kabul eden bu teknoloji anlayışı, çalışmayı bireyin zorunlu görevi durumuna getirir ve yaşamdan ayrılan iş süreci, yaşamın kendisi haline gelir. Bu da bireyin, üretim sürecinin bir parçası olarak nesneleştirilmesine yol açar (İsimsiz, 1986).

Anarşist düşünürler, teknoloji ve zorunlu çalışmaya dair eleştirilerini, Marksizm'e yönelik eleştirileriyle birleştirir. Onlara göre sosyalizm, "*her şeyin daha çok üretim olacağı bir toplum*" vaadi üzerine kuruludur ve bu nedenle de üretim süreçlerini eleştirisiz bir şekilde benimser. Kapitalist ekonominin üretimi niceliksel bir değer olarak görmesi, sosyalist devrimde üretimin ilerlemenin teminatı olarak kabul edilmesiyle aynıdır. Böylece üretim, yaşamın bir parçası olmaktan çıkmış, bireyi daha fazla çalışmaya zorlayan bir mekanizmaya dönüşmüştür. Oysa anarşistlere göre üretim, yaşamın ve yaratıcılığın bir parçası olarak görülmelidir. Üretim sadece teknik bir işlev olmamalı, ahlak, estetik ve tüm yaşamın bir yaratımı olmalıdır (Demir, 1988).

Anarşist düşünürlerin eleştirileri Marksizm ve sosyalizm ile sınırlı kalmaz; Leninist örgütlenme modeli de bireyi baskı altına alan bir yapı olarak değerlendirilir. Türkiye'deki anarşist düşünürler Marksizm'i, bireyi yok sayan katı örgütlenme modelleri ve zorunlu üretim anlayışı nedeniyle "otoriter sosyalizm" olarak adlandırır (Çakır, 2013:204). Anarşizme göre bireyin özgürleşmesi, herhangi bir otorite ya da zorunluluk olmadan kendi varlığını gerçekleştirmesine dayanır. Bu yüzden anarşistler birey üzerinde toplumsal örgütlenmelerin dayattığı her türlü kısıtlamaya karşı çıkar.

Ancak Türkiye'deki anarşist düşünürlerin Marksizm ile bu yoğun hesaplaşması, bir yandan Türkiye'deki siyasal hayatla da yakından ilişkilidir. Sosyalist hareketlerin güçlü olduğu dönemlerde anarşizm daha marjinal bir ideoloji olarak görüldüğü için Marksizm'in gölgesinde kalmıştır. Bununla birlikte, anarşist düşüncenin kendi özgünlüğü içerisinde değerlendirilmesine de engel olmuştur. Marksizm'le hesaplaşmanın bu kadar ön planda olması, anarşist düşünürlerin kendi

⁹"Eğer canını kurtarmak için dövüşeceksen

Yedi kişi görmeli karşısında düşmanın,

Biri pazar günü tatilde bir işçi

Biri pazartesi işe başlayan

Biri para düşünmeden öğrenen

Biri boğularak yüzme öğrenen

Biri de atalarının koruduğu bir torun

Ama bütün bunlar da yetmez

Sen kendin yedinci olmayan bak" (Kürek, Liberter Düşüncenin Üç Sacayağı, 1986: 10).

özgürlükçü ideolojilerini ortaya koymalarını zorlaştırdığı için anarşizm Türkiye'de daha çok bir eleştiri aracı olarak kullanılır.

Türkiye'deki anarşist düşünürler, özgürlüğü bireyin özsel bir niteliği olarak kabul eder; ancak bu özün, bireyin içinde bulunduğu toplumsal ve siyasi koşullarla sürekli etkileşim içinde şekillendiğini savunur. Bu bakış açısına göre özgürlük, yalnızca bir hak değil, bireyin kendini sürekli yeniden keşfetme ve inşa etme sürecidir. Ali Kürek'in ifade ettiği gibi, devrim yalnızca ekonomik ya da siyasi yapıları değil, bireyin kendisini de fethetmesini gerektirir. Yani özgürlük, bireyin yalnızca dışsal tahakkümden kurtulması değil, aynı zamanda kendi içsel sınırlamalarını aşarak kendisini "devrimcileştirmesidir" (Kürek, 1987). Bu bağlamda, Türkiye'deki anarşist düşünürler, bireysel özgürlüğü sınırlayan tüm statü ve kimliklere karşı çıkar. Bireyin işçi, kadın, yurttaş gibi toplumsal rollere hapsedilmesi, onu belirli bir yapıya ve sisteme bağlı hale getirir. Anarşist düşünürler, bireyin yalnızca kendi kimliği ve iradesiyle özgürleşebileceğini savunur. Bu nedenle, sosyalizmin işçi sınıfına atfettiği "öncülük" rolü ya da devrimin bir sınıf mücadelesi olarak görülmesi, anarşistler açısından bireyin özgürlüğünü kısıtlayan bir anlayıştır (Kazmacı, 1987). Sosyalist devletlerin bireyi toplumun bir parçası olarak görmesi ve bu anlayışa dayalı toplumsal sistemler kurması, bireysel özgürlüğün yok edilmesine neden olur. Örneğin Polonya sosyalizmi üzerine yapılan eleştirilerde, bireyin yaptığı şeyleri sahiplenemediği, başkalarının onayına bağımlı olduğu ve böylece bir tür otomat gibi davrandığı vurgulanır (Ceyhun, 1986).

Anarşist düşünceye göre özgürlük, ancak bireyin kendisini herhangi bir dışsal statü veya otoriteye dayalı kimliklerden bağımsız kılmasıyla mümkün olabilir. Yavuz Atan, özgürlük konusunda tutarlı bir insanın, kendisi için statü talep etmeyen ve ona dayatılan kimlikleri reddeden bir kişi olduğunu söyler. Bu nedenle, yurttaşlık hakları ya da devlete ait statüler, bireyin özgürlüğünü tam anlamıyla gerçekleştirilmesinin önündeki engeller olarak görülür (Atan, 2012). Türkiye'deki anarşist düşünürlere göre, bu statü ve kimliklerin reddi, devrimci bir özgürleşmenin temelini oluşturur.

Anarşistler, devlete, kapitalist ekonomiye, teknolojiye ve diğer toplumsal kurumlara birey üzerindeki tahakkümleri nedeniyle karşı çıkar. Devletin ve bu kurumların bireyi kontrol altına almak için uyguladığı yöntemler, bireyin özgürlüğünü ortadan kaldırma çabası olarak değerlendirilir. Ancak anarşistler, özgürlüğün insanın özü olduğu ve ne kadar baskı uygulanırsa uygulansın, bireydeki özgürlük arzusunun tamamen yok edilemeyeceği görüşündedir. Bu özgürlük arzusu, bireyin ve toplumun tahakkümden kurtulması için sürekli bir motivasyon kaynağı olur. Dolayısıyla anarşistler için bireylerin özgürleşme talebi, toplumsal devrimin itici gücüdür (Alaca, 1987).

Anarşist düşünürlerin özgürlüğün yalnızca bireysel bir mesele değil; aynı zamanda toplumsal bir süreç olduğunu savunur. Bireysel özgürlüğün tam anlamıyla gerçekleşebilmesi, toplumsal tahakküm sistemlerinin ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Bu yönüyle tahakküm ve otorite karşıtlığı, Türkiye'deki anarşist düşüncenin en belirgin özelliklerinden biridir. Otoriteye karşı çıkan birey, kendi özgürlüğünü ve yaratıcılığını ortaya koyarak hem kendisini hem de toplumu özgürleştirebilir. Bu yaklaşım, anarşist düşüncenin bireyi merkeze alan özgürlük anlayışını şekillendirir. Genel olarak, Türkiye'deki anarşist düşünürler, bireyin özgürlüğünü esas alarak otoriteye ve toplumsal statülere karşı çıkar. Devletin, kapitalizmin ve toplumsal kurumların birey üzerindeki etkisini eleştirir ve bireyin ancak bu yapıların dışında, kendi iradesiyle var olabileceğini savunur. Anarşizmin Türkiye'deki yorumları, bireysel özgürlük ile toplumsal devrim arasındaki ilişkiyi merkeze alarak, bireyin özgürleşmesini tüm toplumsal yapıların yıkılmasıyla mümkün gören bir bakış açısına dayanır.

Sonuç

Türkiye'de anarşist düşüncenin gelişimi, Batı'daki kökenlerinden etkilenmiş olsa da ülkenin kendine özgü tarihsel, siyasi ve toplumsal dinamikleri nedeniyle oldukça farklı bir seyir izlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu yapısı ve merkezîyetçi devlet geleneği, anarşizmin toplumsal düzeyde geniş bir kabul görmesini engelleyen başlıca faktörlerden biri olmuştur. İmparatorluk döneminde milliyetçilik, liberalizm ve sosyalizm gibi ideolojiler toplum içinde yayılırken, anarşizm özellikle azınlıkların ayrılıkçı hareketleriyle sınırlı kalmış; devletin kutsal ve merkezi konumu, bu ideolojinin Osmanlı toplumunda geniş bir taban bulmasını engellemiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra da devlete olan güçlü bağlılık ve merkezîyetçi yapının sürdürülmesi, anarşist düşüncenin Türkiye'de marjinal kalmasına yol açmıştır. Yeni Cumhuriyet'in modernleşme ve ulus-devlet inşa sürecinde devletin merkezde tutulması, özgürlük ve bireysellik temelli anarşist düşüncelerin toplum içinde yer edinmesini zorlaştırmıştır. Ayrıca, Cumhuriyet dönemi boyunca sosyalist hareketlerin devlet yanlısı bir tutum benimsemesi ve devrimci mücadeleyi devletin desteklenmesi ile ilişkilendirmesi, anarşizmin siyasal alanda öne çıkmasını engellemiştir. Leninist örgütlenme modelini benimseyen sosyalist gruplar, anarşizmi devrim karşıtı bir ideoloji olarak görmüş ve onu işçi sınıfı mücadelesini zayıflatan bir unsur olarak değerlendirmiştir. Bu durum da anarşizmin Türkiye'deki devrimci hareketler içinde marjinal kalmasına neden olmuştur.

1980 ve sonrası dönemde, 12 Eylül askeri darbesinin yarattığı baskı ortamı, anarşist düşüncenin Türkiye'de daha geniş bir entelektüel tabanda tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Devletin otoriterleşmesi ve sosyalist hareketlerdeki dogmatizm eleştirileri, anarşizme yönelik ilginin artmasına yol açmıştır. Bu dönemde anarşizm, sosyalist çevrelerdeki

otorite karşıtı söylemlerle ilişkilendirilmiş ve devlete karşı bir eleştiri olarak entelektüel alanlarda kendine daha fazla yer bulmuştur. "Kara," "Efendisiz," "Apolitika" gibi dergiler aracılığıyla anarşizm, sadece devletin değil, her türlü otoriter yapının eleştirisini yapan bir alternatif kültür hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Bu dergiler, anarşizmi yalnızca ideolojik bir pozisyon olarak değil, aynı zamanda bireylerin günlük yaşam pratiklerinde uygulayabilecekleri bir özgürlükçü yaşam biçimi olarak tanıtmıştır. Doğrudan kendisini anarşist olarak tanımlayan yeni nesil de bu atmosferin ürünüdür.

1990'lar ve 2000'ler, küreselleşme karşıtı hareketlerin etkisiyle Türkiye'de anarşist düşüncenin yeniden canlanmasına olanak tanımıştır. 1999'daki küreselleşme karşıtı hareketler, anarşizme uluslararası alanda yeniden ilgi kazandırmış ve Türkiye'de de bu hareketlerin etkisiyle anarşist düşünce, ekoloji, anti-kapitalizm, feminizm ve LGBT+ hakları gibi alanlarda daha fazla gündeme gelmiştir. Anarşizm, bu süreçte, yalnızca devlet eleştirisi değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, çevre ve azınlık hakları gibi meselelerde de otorite karşıtı bir duruş geliştirmiştir. Bu genişleme, anarşizmin farklı toplumsal gruplar arasında yayılmasını sağlamış, Türkiye'deki anarşist hareketin temellerini güçlendirmiştir.

Etik Beyan ve Açıklamalar (Ethical Declarations and Disclosures)

1. Çıkar Çatışması Beyanı (Conflict of Interest Declaration)

Bu çalışmada çıkar çatışması yoktur.

There is no conflict of interest in this study.

2. Yazar Katkı Oranı Beyanı (Author Contribution Rate Declaration)

Yazarın çalışmaya katkısı %100'dür.

The author's contribution to the study is 100%.

3. Etik Kurul Bilgileri Beyanı (Ethical Committee Information Declaration)

Tarafımızca yapılan bu bilimsel araştırmada etik kurul kararı gerektirecek herhangi bir faaliyet/çalışma bulunmamaktadır.

In this scientific research conducted by us, there is no activity/study that would require an ethical committee decision.

Kaynakça

- Ahıska, U. (2013). Anarşizmin Sıfır Yılı 1986. B. Soydan içinde, Türkiye'de Anarşizm Yüz Yıllık Gecikme (s. 80-81). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmad, F. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler. M. Tunçay, & E. Zürcher içinde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Sosyalizm ve Milliyetçilik (s. 13-32). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akal, C. B. (2016). İktidarın Üç Yüzü. Ankara: Dost Kitabevi.
- Alaca, S. (1987). Krallar da Sosyalisttir. Kara (2), 13-14.
- Alaca, S. (1988). Yine Yeşil. Efendisiz (2), 20-23.
- Alkan, M. Ö. (2013). Çünkü Aydınlar Varlıkları Devlet Borçluydu. B. Soydan içinde, Türkiye'de Anarşizm Yüzyıllık Gecikme (s. 31-50). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Argın, Ş. (2009). Türk Aydınının Devlet Aşkısı ve Aşkın Devlet Anlayışı. T. Bora, & M. Gültekin içinde, Dönemler ve Zihniyetler (s. 84-112). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Armağan, Y. (1986). Bir Yazı. Kara (2), 27.
- Atan, Y. (2012). Politika ve İnekle Boğa Üstüne. C. Başkent içinde, Amargi Dergisi Seçkisi (s. 57-59). İstanbul: Propaganda Yayınları.
- Atılğan, G. (2017). 68'in Kapıları. M. K. Kaynar içinde, Türkiye'nin 1960'lı Yılları (s. 315-350). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bakır, K. (2021). Doğudan Batıya Anarşi Irmağı'nın Tarihsel ve Düşünsel Kaynakları. K. Bakır içinde, Anarşizm Doğu ve Batı Arasında Tarihsel Bakış (s. 13-29). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bakunin, M. (1999). Seçme Düşünceler. İstanbul: Habora Kitabevi.
- Baykal, E. (2008). Türkiye'de Anarşist Yazının Gelişimi ve Siyahi Dergisi. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, 13(13), 1-19.
- Belge, M. (2007). Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Ana Çizgileri. T. Bora, & M. Gültekin içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce SOL (Cilt 8, s. 19-48). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Benlisoy, F. (2012). Anarşizm: Gönüllü Düzene Övgü. Örs, H. B. içinde, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler (s. 351-411). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Beytar, H. (2011). Teknolojik Toplum. C. Başkent içinde, Ateş Hırsız Dergisi Seçkisi (s. 54-58). İstanbul: Propaganda Yayınları.
- Bora, T. (2017). Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ceyhun, N. (1986). Polonya Dersleri. Kara (2), 20-22.
- Çelebi, H. (1989). Tanrı Janus'un İki Yüzlülüğü: Bir Politika Eleştirisi. Efendisiz (5), 13-16.
- Çulhaoğlu, M. (2002). Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başatlığı. Praksis (6), 9-21.
- Demir, K. (1986). Stalinizm Var mı? Kara (2), 26-27.
- Demir, K. (1987). Feminizm. Kara (10), 14-16.
- Demirağ, D. (2013). Anarşizm, Bu Toprakların İkliminde Başka Türü Olanla Hasbıhal Etmeli. B. Soydan içinde, Türkiye'de Anarşizm Yüz Yıllık Gecikme (s. 139-155). İstanbul: İletim Yayınları.
- Durgun, Ş. (2015). Left-Wing Politics in Turkey: Its Development and Problems. Arab Studies Quarterly, 37(1), 9-23.
- Enriquez, E. (2019). Sürüden Devlete. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ertan, H. (1987). Demokratik Mücadele. Kara (7), 7-13.
- Godwin, W. (2020). Anarşizmin Felsefi Temelleri. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Heper, M. (2015). Türkiye'de Devlet Geleneği. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Heywood, A. (2018). Siyaset Teorisine Giriş. İstanbul: Küre Yayınları.
- İsimsiz. (1986). Sosyalist Parti Tartışmaları Üzerine. Kara (1), 4-5.
- İsimsiz. (1986). Teknoloji Üzerine Birkaç Söz. Kara (1), 26-27.
- İsimsiz. (1986). Teknolojik Romantizmin Ölümü. Kara (1), 22-26.
- İsimsiz. (1986). Temsil-i Reddiyeden Redd-i Temsiliyeye. Kara (1), 12-14.
- İsimsiz. (2011). Ey Hitapsız! C. Başkent içinde, Ateş Hırsız Dergi Seçkisi (s. 12-14). Propaganda Yayınları.
- Kaynar, M. K. (2017). Yetmişler Türkiye'sine Altmışlı Yıllardan Bakmak. M. K. Kaynar içinde, Türkiye'nin 1960'lı Yılları (s. 1091-1109). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kazmacı, M. (1987). Özgürlük Nedir? Kara (7), 6-7.
- Kazmacı, M. (1987). Yoksa "Hayat Ağacı" Da mı "Gri". Kara (5), 4.
- Keser, İ. (2003). Liberter Teori. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Koselleck, R. (2009). Kavramlar Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kropotkin, P. A. (1999). Ekmeğin Fethi. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Kürek, A. (1986). Liberter Düşüncenin Üç Sacayağı. Kara (2), 10-12.
- Kürek, A. (1987). Liberter Düşünce ve Harekette Devrim Kavramı Üzerine. Kara (7), 4-6.

- Kürek, A. (1988). Toplumsal Mücadele Tazrları Üzerine. *Efendisiz* (3), 2-4.
- Kürek, A. (1989). Mücadele Tazrları Üzerine. *Efendisiz* (3), 3-4.
- Kürek, A. (2013). Kara, Toplumun Akılla Düzenlenebileceđi Fikrini Reddediyordu. B. Soydan içinde, Türkiye’de Anarşizm: Yüzyıllık Gecikme (s.103-116). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2009). Yeni Osmanlı Düşüncesi. T. Bora, & M. Gültekin içinde, Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi (s. 42-54). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mendel, G. (2005). Bir Otorite Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2018). Mağaradakiler. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Niyazi, M. (2015). Türk Devlet Felsefesi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özdeş, M. (1989). 1 Mayıs ve Egemen Söylem. *Efendisiz* (5), 8.
- Proudhon, P. J. (2017). Mülkiyet Nedir? İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Selbuz, C. (2013). Osmanlı'da Ermeni, Yahudi, İtalyan anarşistler. B. Soydan içinde, Türkiye'de Anarşizm Yüz Yıllık Gecikme (s. 43-50). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sennett, R. (2011). Otorite. Çev. Kâmil Durand, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sever, G. (2012). Seks-Pol Yeniden. C. Başkent içinde, Apolitika Dergisi Seçkisi (s. 22-27). İstanbul: Propaganda Yayınları.
- Stirner, M. (2013). Biricik ve Mülkiyeti. İstanbul: Kaos Yayınları.
- Tevfik, B. (1997). Felsefe-i Ferd Anarşizmin Osmanlıcası. İstanbul: Yumuşak G Yayınları.
- Topçu, N. (2016). İsyah Ahlakı. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Turner, Z. T. (2021). Kavram, Metafor, Benzetme: Nietzsche, Blumenberg, Musil. *Cogito* (97), 237-255.
- Ülken, H. Z. (2018). Türk Tefekkür Tarihi. İstanbul: Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2019). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Walter, N. (1969). About Anarchism. 100th issue of *anarchy*, 9(6), 1-30.
- Yetiş, H. (2012). Çünkü, Anarşizm Örgütlülüktür! C. Başkent içinde, A-Politika Dergisi Seçkisi (s. 57-64). İstanbul: Propaganda Yayınları.
- Zileli, G. (2013). 68'de İstanbul ve Paris'in Çağları Farklıydı. B. Soydan içinde, Türkiye'de Anarşizm Yüz Yıllık Gecikme (s. 57-72). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zileli, G., & Özkaya, E. (2008). Türkiye'de Anarşizm. T. Bora, & M. Gültekin içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol (Cilt 8, s. 1153-1169). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J, & Tunçay, M. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923) : Türkiye'de Sosyalizmin Oluşmasında ve Gelişmesinde Etnik ve Dinsel Toplulukların (Makedon, Yahudi, Rum, Bulgar ve Ermeni Anasır'ın) Rolü. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2019). Modernleşen Türkiye Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kült Markada, Dijital Hikâye Anlatımının Tüketici Algısı Oluşturma Boyutuna Etkisi: BT21Örneği The Impact of Digital Storytelling in Cult Brands on Shaping Consumer Perception: The Case of BT21

Sunay GÜNGÖR GÜLSOY¹

Geliş Tarihi / Received: 14.11.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 15.12.2024

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2024

ÖZET

Dijitalleşmenin beşerî faaliyetleri etkilediği günümüzde markaların pazarlama yanılsamalarına başvurma kaçınılmazdır. Son yıllarda markalar tarafından sıklıkla kullanılmaya başlanan dijital hikâye anlatımı, pazarlama illüzyonları içerisinde bir boyut olarak sayılabilir. Dijital hikâye anlatımı markanın hedef kitlesi ile duygusal bir bağ oluşturarak etkileşim içerisine girmesine olanak tanımaktadır. Sürdürülebilir bir marka oluşturmak tüketicilerin ilgisini çekmek için dijital hikâye anlatımının markalamada önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu çalışmada, Dünyaca ünlü BTS (Bangtan Boys) grubunun üyeleri tarafından oluşturulan BT21 kült markasının dijital hikâye anlatımının tüketici tarafından ne şekilde algılandığı ele alınmaktadır. Bu bağlamda Youtube'da İngilizce olarak 2017-2023 yılları arasında yayımlanan "BT 21 Original Story" hikâyesi bölümleri KH-Coder yapay zekâ programı kullanılarak incelenmiştir. BTS üyeleri tarafından oluşturulan BT21 karakterlerinin tanımlanmış özelliklerinin hikâyedeki BT21 karakterlerine aktarımlarının Anlam Transfer Modeli'ne göre tüketici tarafından algısı değerlendirilmiştir. Bazı karakterler için; ürün-tüketici uyumluluğu açısından tüketicide oluşan algı, karakterin sahip olduğu özelliklerin çoğunu kapsarken, bazı karakterler için ise kapsamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Kült Marka, Dijital Hikâye Anlatımı, BT21, KH-Coder

Jel Kodları:

M03, M31, M37

ABSTRACT

Nowadays, when digitalization affects human activities, it is inevitable for brands to resort to marketing illusions. Digital storytelling, which has been frequently used by brands in recent years, can be counted as a dimension within marketing illusions. Digital storytelling allows the brand to interact by creating an emotional connection with its target audience. Creating a sustainable brand has an important place in branding of digital storytelling to attract consumers. This study addresses the use of digital storytelling for the BT21 cult brand created by members of the world-famous BTS (Bangtan Boys) group. In this context, "BT 21 Original Story" story sections published in 2017-2023 in English on Youtube were examined using KH-Coder analysis. The perception of the defined characteristics of BT21 characters created by BTS members to the BT21 characters in the story according to the Meaning Transfer Model has been evaluated by the consumer. For certain characters, the perception formed by consumers regarding product-consumer compatibility encompasses the majority of the character's attributes, whereas for other characters, this is not the case.

Keywords:

Cult Brand, Digital Storytelling, BT21, KH-Coder

Jel Codes:

M03, M31, M37

Atf (Citation): Güngör Gülsoy, S. (2024). Kült Markada, Dijital Hikâye Anlatımının Tüketici Algısı Oluşturma Boyutuna Etkisi: BT21Örneği. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 103-114. <https://doi.org/10.47138/jeaa.1585208>

¹ Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, sunaygulsoy@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8390-9030>, <https://ror.org/04fjte88>

Giriş

William Bernbach'ın "Bir ürünle ilgili en doğru şeyi söyleyebilirsiniz ve hiç kimse sizi dinlemez. Bunu insanların duygularına dokunacak şekilde söylemelisiniz. Çünkü eğer söyledikleriniz herhangi bir şey hissettirmezse, hiçbir şey olmayacaktır." ifadesi marka ve tüketici arasında bağın yadsınamaz kadar önemli olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kült markalama sistemi bu bağın kurulmasında en fazla başvurulan yöntemlerden birisidir. Marka ve tüketici arasında duygusal bir bağ kuran, tüketicilerin kimliğini yansıtan ve tüketicileri özel hissettiren niş bir kitleye hitap eden markalama sistemi kültür markalama olarak ifade edilmektedir (Waghmare ve Chavan, 2017:152; Kotler ve Keller, 2018:278).

Tüketici; bireysel arzularını aktif hale getiren, yaşam biçimini yansıtan, marka-tüketici ilişkisinde duygusal bağ kuran kişidir (Kodçi ve Alemdar, 2023: 527). Kült markaların tüketicileri kendilerini seçkin bir marka ile aidiyet duygusu yaşadıkları için marka ve tüketici arasında samimi, kalıcı ve anlamlı bir bağ oluşmaktadır. Bu bağ tüketicinin kendisini ailenin bir parçasıymış gibi düşünmesini etkilemektedir (Taşkın vd., 2014: 69-70). Kült markalar için diğer markalarla rekabet etme durumu bulunmamaktadır. Kült markanın kendisine ait bir tüketici kitlesi vardır. Tüketiciler alternatif olmayan bir deneyim yaşamaktadır (Bueno, 2007: 11). Bir kültür marka kendi kimliğini oluştururken hedef kitlesine ulaşabilecek bir marka hikâyesi yaratmak ve tüketici algısı oluşturarak marka ve tüketici arasında bir duygusal bağ oluşturmak durumundadır. Kült markalar hedef kitleyi etkilemek için toplumda statü, imaj ve prestij algısı oluşturmaktadır. Kültür marka tüketicisi fizyolojik ihtiyaçlardan ziyade, sevgi-ait olma, saygınlık ve kendini gerçekleştirme, ihtiyaçlarını benimsemiştir. Bu ihtiyaçları karşılayabilmek içinde bir marka hikâyesi yaratılmalıdır (Batı, 2015: 251-255). Marka hikâyelerinin tüketici ile buluşmasında sözlü, yazılı ve görsel olmak üzere dijital pazarlama spektrumları uygulanmaktadır. Teknolojinin sunduğu imkanlar döngüsünde dijital hikâye anlatımı bu spektrumlardan birisidir (Alexander, 2011: 3). Dijital hikâye anlatımı tüketici ve markalar arasında etkileşimli yapısından dolayı tercih edilmektedir. (Ataman ve Pige, 2019). Bu yapı markaların dijital platformlarda hedef kitleleriyle bağ kurmak, duygusal bir bağ oluşturmak ve izleyicilerin ilgisini çekmek için hikâyeleştirme tekniklerini kullanmalarını ifade etmektedir. Ayrıca hikâyede yer alan karaktere veya karakterin kendi özelliklerini yansıttığı ürüne duyulan güven, sevgi, hayranlık gibi duygular marka iletişim çalışmalarının bilişsel ve davranışsal tepkilerini oluşturmaktadır (Dondurucu, 2020).

Ürünlerin oluşturulmasında kullanılan yöntemlerden birisi de Mc Cracken tarafından oluşturulan Anlam Transfer Modeli (Meaning Transfer Model)'dir. Özellikle reklamcılık, pazarlama ve tüketici davranışları gibi alanlarda kullanılır. Bu model, reklam veya marka ile tüketici arasındaki anlam ilişkisini, markaların kültürel anlamlarını nasıl oluşturduğunu ve bu anlamların nasıl transfer edildiğini açıklar. Temelde, bu model, bir marka veya reklamın belirli kültürel semboller, değerler ve imgeler aracılığıyla anlamlarını iletmesini ve tüketicilerin bu anlamları nasıl alıp kendi kültürel bağlarına uyarladıklarını açıklar. Tüketiciler, markaların gönderdiği sembol ve mesajları kendi kültürel bağlarına, deneyimlerine ve sosyal kimliklerine göre yorumlamaktadırlar. Bu, anlamın transferi sürecidir. Bir anlam transferi, sadece rasyonel değil, duygusal düzeyde de gerçekleşir (Holt, D. B.,2002). Tüketici, markayla duygusal bir bağ kurarak, markanın taşıdığı kültürel anlamları içselleştirmektedir. Bu modelde ünlü-ürün ve ürün-tüketici arasındaki uyum markanın pazarlaması açısından çok önemlidir. Ünlü tarafından ürüne yüklenen özellikler tüketici tarafından değerlendirilmektedir. Tüketicilerin marka hakkındaki algısının belirlenmesi; ürünü satın alma niyetinin oluşması ve ürün için ödenecek bedelin daha az önemsenmesini etkilemektedir.

Literatürde, kültür markalar üzerine yapılan araştırmalarda reklam içeriklerine yer verildiği ve dini temaların baz alındığı fark edilmiştir. Yazın taramasına farklı bir boyut kazandırmak üzere yapılan bu araştırmada; Kültür markaların yer aldığı farklı bir alan ve tema çalışılmıştır. Bu alan dijital hikâye anlatımı tema da BT21 kültür markası olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda 2017-2023 yılları arasında Youtube üzerinden yayımlanan BTS (Bangtan Boys) tarafından oluşturulan BT21 kültür markasının orijinal dijital hikâye videoları dört ana bölüme ayrılarak İngilizce veriler oluşturulmuştur. İngilizce olan veriler KH-Coder yapay zekâ programına yüklenmiştir. Hikâyede yer alan karakterlere yüklenen anlamlar ile hikâyeleri izleyen tüketicilerin karakterler ile ilgili Youtube üzerinden yaptıkları yorumlar Anlam Transfer Modeli'ne göre tüketici algısı boyutunda değerlendirilmiştir.

Analiz bölümüne geçmeden önce BTS (Bangtan Boys), ARMY ve BT21 hakkında kısa bilgi vermek gerekmektedir. Sonrasında KH-Coder ile elde edilecek veriler Mc Cracken'in Anlam Transfer Modeli'ne göre değerlendirilecektir.

BTS ve ARMY

K-pop, Güney Kore kökenli bir pop müzik türüdür. 2022 Aralık itibari ile Güney Kore Pop Müziğinin K-Pop dünya çapında popülaritesi artarak devam etmektedir. Akılda kalıcı ritm ve koro, çekici görünüm ve stil, Güney Kore'de bulunmayan bir müzik türü ile hem Güney Kore'de hem de dünya çapında başarılı olduğu kanıtlanan bir "idol kültürü" geliştirmiştir. BTS kendilerini geçmiş dönemde Umutsuz Vaka olarak nitelendiren bir sistemde "Love Yourself" sloganları ile hem kendilerini sevmeye başlayan hem de sevgi ve destekleriyle dünyanın en büyük hayran grubu ARMY (ordu)'e sahip olan bir idol grubu olarak tanımlanmaktadır. K-pop endüstrisine sadece sekiz yıl içerisinde dünya çapında hakimiyet

kazandıran tek grup BTS'dir. Bangtan Sonyeondan veya Kurşun Geçirmez İzçiler anlamına gelen BTS; Kim Namjoon diğer adıyla RM, Kim Seokjin diğer adıyla Jin, Min Yoongi diğer adıyla Suga, Jung Ho-seok diğer adıyla J-Hope, Park Jimin diğer adıyla Jimin, Kim Taehyung diğer adıyla V ve Jeon Jungkook diğer adıyla Jungkook'dan oluşan yedi üyeli bir gruptur (Chon, 2020).

BTS, 2017 yılından itibaren, The Late Show with James Corden, Jimmy Kimmel Live, The Ellen Degeneres Show, America's Got Talent, The Tonight Show Starring Jimmy Fallon ve Good Morning America gibi TV programlarında yer alıp performans sergilemiştir. 2019 yılında İngiltere'nin en büyük stadyumu olan Wembley Konseri'nde 60.000 kişinin önünde performans sergileyen BTS, ilk K-pop grubu olmuştur (Ahn, 2019).

2017-2021 yılları arasında BTS Twitter'ın en popüler sanatçılar listesinin başında yer almıştır (Chan, 2021). 2020 yılında tek şarkı olarak piyasaya sürülen "Dynamite" ise en büyük müzik videosu olmuştur (Bandwagon, 2021). Ayrıca, BTS, 2020'de Twitter'da en çok takip edilen grup olmuştur (Herman, 2020). BTS'in 2021 yılında tek şarkı olarak yayımlanan "Butter" parçası, YouTube'da 24 saat içinde maksimum izlenme sayısı rekorunu kırmıştır. 2021'de BTS, Billboard Müzik Ödülleri'nde (Aniftos, 2021; Sharma, 2021) aday gösterilen dört kategorinin tümünde (En İyi Sosyal Sanatçı, En İyi İkili/Grup, En Çok Şarkı Satan Sanatçı, En Çok Satan Şarkı) birincilik elde etmiştir.

2019 ve 2020 yılında BTS, Grammy Ödülleri'nde performans sergileyen ilk K-pop grubu olmasının yanında, (Choi, 2020) 2021 yılında ilk Grammy adaylığını kazanmıştır (Mitchell, 2021). Grup aynı zamanda Billboard Müzik Ödülleri (BBMA), Amerikan Müzik Ödülleri (AMA) ve Grammy (Herman, 2018) gibi ödül törenlerinde de sahne almıştır. 2023 yılında Güney Kore'de albümlerinin yaklaşık 620,7 bin kopyası satılmıştır.²

Resim 1. BTS (Bangtan Boys)

Bugün var olan en büyük hayran gruplarından biri olan ARMY, K-pop erkek grubu BTS'in resmi hayran grubunu temsil etmektedir. ARMY, BTS'in 13 Haziran 2013'teki çıkışının ardından 9 Temmuz 2013'te kurulmuştur (Tina ve Utami, 2020). ARMY, yeni bir içerik oluşturmada orijinal medyada yer alan öğeleri bir hayran kültürü içerisinde karıştıran dünyadaki en büyük hayran grubudur (Stitch, 2021). Örneğin bir müzik videosunun kamera arkası görüntüleri çıktığında birçok hayran, o grubun en sevdiği üyelerinin kliplerinden yeni bir koleksiyon oluşturabilmektedir. ARMY, devasa çevrimiçi varlığıyla dijital yakınlık, sosyal olmayan sosyallik, ulusötesi yerellik ve organizasyon olmadan örgütlenme gibi özellikleri olan bir hayran grubudur. ARMY, merkezi bir lider olmadan sosyal medya üzerinden faaliyet gösterebilen ve çeşitli projeleri başarıyla koordine edip yönetme yetisine sahiptir. İhtiyaç duyulduğunda, ARMY üyeleri eylem çağrısı yaparak, mesajı yayarak ve diğer üyeler de davayı takip ederek bir bütün olarak harekete geçebilmektedir (Chang ve Park, 2019).

BT21

BT21, Line Friends Creators'un ilk projesidir. Line Friends, Güney Koreli tasarımcı Kang Byeong Mok tarafından Japon mesajlaşma uygulaması Line'in çıkartmalarına dayanarak oluşturulan karakterlerdir. 2015 yılında piyasaya sürülen karakterler çeşitli ürünlerde, animasyonlarda, oyunlarda, kafelerde, otellerde ve tema parklarında kullanılmaktadır. Çevrimiçi varlığının yanı sıra, Line Friends'in yer aldığı fiziksel mağazalar da dünyada birçok ülkede yer almaktadır. BT21,

² <https://www.statista.com/statistics/865087/south-korea-bangtan-boys-album-domestic-sales/>

Line Friends ve BTS tarafından ortak oluşturulan internet protokolüdür. BT21, yalnızca sanatçıların fiziksel görünümünün avatarlarını yaratmaktan ziyade, çizimden detaylandırmaya kadar tüm süreçte aktif olarak yer alan, BTS üyelerinin meydana getirdiği sekiz farklı karakterden oluşmaktadır. Marka, 2017 yılındaki lansmanından bu yana tasarımları, benzersiz konsepti ve düşünceli hikâye anlatımıyla dünya çapındaki gençlerin dikkatini çekerek, etkilemeyi başarmıştır. Bu konseptin oluşturulmasında küresel hayran kitlesi ARMY ile iletişim konusunda ciddi çaba sarf edilmiştir. Hayranların desteklediği hızlı büyüme, markanın BT21 markasının küresel bir marka olması yönünde genişlemesini sağlamıştır.

Resim 2. BTS ve BT21

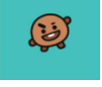

Dünya genelinde yer alan çevrimiçi ve fiziksel mağazalar tüketicilere benzersiz marka deneyimi, kaliteli ürün sunma ve animasyonlu dijital hikâyeler, oyunlar sunarak marka varlığını güçlendirmektedir.³ BT21 markasının karakterlerinin kimler olduğu ve ne amaçla oluşturulduklarına dair bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.⁴

Tablo 1. BT21 karakterleri

Karakterlerin resimleri	Karakterlerin isimleri	Karakterlerin özellikleri
	VAN	VAN, BTS'in sadık hayranları olan ARMY'leri temsil eden bir uzay robotudur. Duyarlı ve her şeyi bilen robot VAN galaksideki her konuda bilgilidir. BT21'in koruyucusu olarak 7/24 hareket etmektedir.
	TATA	BTS üyesi Kim Taehyung tarafından oluşturulmuştur. TATA, Uzay BT'de veliht prentir. Doğüstü güçlere ve büyük uzunluklara uzanan hiper elastik bir vücudu bulunmaktadır. UNIVERSTAR'ın hikâyesi BT21 TATA ile başlar. Sevgiyi tüm galaksiye yayma görevindeyken uzay robotu VAN'ı çağırıştır. Tata dünya ile karşılaştığında, KPOP erkek grubu BTS'nin müzik yoluyla sevgiyi yayması ve onlara dünya çapında milyonlarca hayran kazanmasından ilham almıştır. Böylece kendi KPOP grubunu yaratmaya karar vermiştir. Daha sonra bu rüyayı gerçekleştirecek benzer düşünen umutlular bulmak için dünyayı aramış ve diğer üyeleri bulmuştur.
	KOYA	BTS üyesi Kim Namjoon tarafından oluşturulmuştur. Çok yetenekli ve zeki olan bu karakter yoğun düşüncelerle doludur. Bu nedenden dolayı hep bu zihinle uykuya dalmaktadır.
	CHIMMY	BTS üyesi Park Jimin tarafından oluşturulmuştur. Chimmy her zaman imza niteliğindeki sarı kapüşonlu üstünü giyer ve dikkatini çeken her şey üzerinde çok çalışmak zorundadır. Çünkü çok tutkulu bir karakterdir. Jimin'e göre Chimmy BTS'in tüm kişiliğini temsil eden bir köpek yavrusudur.
	RJ	BTS üyesi Kim Seokjin tarafından oluşturulmuştur. RJ yemek yapmayı ve yemeyi seven bir karakterdir. Kabarık kürk manto ve şefkatli ruhu tüm karakterlerin kendilerini evinde hissetmesini sağlamaktadır.

³ <https://store.linefriends.com/>

⁴ <https://www.bt21.com/character>

	SHOOKY	BTS üyesi Min Yoongi tarafından oluşturulmuştur. Shooky, özellikle arkadaşlarına yapılan şakaları sevmektedir. Shooky'nin en çok nefret ettiği şey ise süttür.
	MANG	BTS üyesi Jung Hoseok tarafından oluşturulmuştur. Her zaman gizemli bir maske taşıyan Mang'ın sevimli kalp gülümsemesi sadece maskesi olmadan görülebilmektedir. Mang bir midilliden ilham almıştır. O BT21'deki en iyi dansçıdır. Herhangi bir müziğe uyum sağladığında en havalı olanıdır. Her zaman orijinal kimliği için gizemli bir maske takmaktadır.
	COOKY	BTS üyesi Jung Jungkook tarafından oluşturulmuştur. Cooky, egzersiz yapmayı seven bir tavşandır. Güçlü görünmek için sportif bir yaşam ve daha fazla kas sahibi olmayı hedeflemektedir. Jung Jungkook melek ve benzeri hem cinsleri yerine daha erkeksi bir karakter yaratmak istemiştir.

Kaynakça: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

BT21 markasına ait karakterlerin temsili ürünlere ait Kore, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Çin, Tayvan'da satış yerleri bulunmaktadır. Ülkemizde ise e-ticaret siteleri üzerinden ürünler satın alınabilmektedir.⁵

1. Yöntem ve Araçlar

Metin Madenciliği yönteminin kullanıldığı bu araştırmada analiz aracı olarak KH-Coder 3.Beta.04 yapay zekâ yazılımı kullanılmıştır.

1.1. Kh-Coder

Yapay zekâ algoritmalarına dayanan KH-Coder, Japonya'daki Osaka Üniversitesi'nde Kosuke Akaishi'nin ekibi tarafından geliştirilen bir metin madenciliği aracıdır. Nitel içerik analizi için özel olarak tasarlanmış bu açık kaynaklı yazılım, kelime sıklığı analizi, çapraz tablolama, birlikte oluşum ağı ve çok değişkenli analizi kapsayan bir dizi işlevsellik sağlamaktadır (Ylijoki ve Porras, 2019). Kökleri Doğal Dil İşleme'ye (Natural Language Processing NLP) dayanan KH-Coder, veri analizi için R dili algoritmasını ve MySQL'i kullanır (Ekaterina, 2018, Jurkus vd., 2022, Wang, 2022).

Microsoft Windows, Linux, MacOS işletim sistemleri ile uyumludur ve GPL2 lisanslıdır. Bugüne kadar, dilbilim, antropoloji, ekonomi ve sosyoloji gibi çeşitli alanları kapsayan metin toplama ve niceliksel analiz için 900'den fazla projede yaygın olarak kullanılmıştır (Blasco vd., 2019, Yamada, 2021). Yazılımın 2001'de tanıtılan ilk sürümü sadece Japonca metinlerin analizinde kullanılırken günümüzde Katalanca, Çince (basitleştirilmiş), Felemenkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Japonca, Korece, Portekizce, Rusça, Slovence ve İspanyolca (13 dil) metinlerin analizinde de kullanılmaktadır (Higuchi, 2016,2017,2022). Yapılandırılmamış, sağlam analitik işlevselliği özellikle eğilimleri ve özellikleri ortaya çıkarmaktadır (Ekaterina, 2018, Jurkus vd., 2022, Wang, 2022). KH-CODER verilerin istatistiksel analizi için R, verilerin düzenlenmesi ve alınması için MySQL'i (Structured Query Language) kullanır. KH-CODER ile yapılan analizlerde tüm veriler düz metin biçiminde (*.txt) olmalıdır.

Bu çalışmada 2017-2023 yıllarında Youtube kanalı üzerinden yayımlanan BT21'in orijinal hikâyesi dört ana bölüme ayrılmıştır. Böylece dört kısım ve dört bölümden oluşan veri setinin analiz sırasında bütün (metin) ile parçaları (kısım-bölüm) arasındaki veriler de ölçülebilir hale getirilerek KH-CODER yapay zekâ programı kitaplığına yüklenmiştir. Kısımlar hikâyenin yayımlandığı yıllar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Kitaplığa yüklenen dosya daha sonra ön inceleme (preprocessing) ile yazılıma İngilizce olarak tanıtılmıştır. Yazılım veriyi 762 cümle olarak algılamıştır.

2. Bulgular

BT21 dijital hikayesinde en fazla hangi karaktere yer verildiği, bu karakterin hikayedeki anlatımı ile tüketici tarafından algılanan karakter yorumlarının karşılaştırılması araştırmanın hedefi olmuştur. Araştırma üç aşamalı olarak yapılmıştır. Birinci aşamada hikâyede en fazla hangi BT21 karakterinin yer aldığı tespit edilmeye çalışılmış, bu karakterin hikâyedeki özelliklerini ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. İkinci aşamada ise tüketici grubunda yer alan izleyicilerin bu karakterler ile ilgili olarak yaptığı yorumlar değerlendirilmiştir. Son olarak ise hikâyede anlatılan karakterler ile tüketici yorumları Anlam Tranfser Modeli çerçevesinde karşılaştırılmaktadır.

2.1. Özel İsim Sıklık Listesi

İlk olarak hikâyede hangi ana karaktere daha fazla yer verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenden dolayı programa filtreleme uygulanmıştır. Tablo 2'de hikâyede 97 farklı özel isim kullanıldığı görülmüştür. Sıklık listesi oluşturulurken programa kullanım sıklığı iki ve üstü olan sözcükleri seç komutu girilmiştir: Ana karakterler olarak yer alan;

⁵ BT21 Youtube Channel [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/c/BT21_official/videos

Şekil 1. Eşdizimlilik ağına göre BT21 karakterlerinin hikâyedeki rolleri

Şekil 1 incelendiğinde hikâyede Cooky karakterinin yer aldığı hikâye bölümünde okay (iyi), way (yol), family (aile), father (baba), look (görünüş), food (yiyecek), long (istemek), place (iş), Van (BTS hayranlarını temsil eden ARMY için hikâyede kullanılan karakter), Wrong (yanlış), woo (peşinde koşmak), lee (sığınmak), music (müzik), applause (beğeni) kelimeleri yer almaktadır. BTS üyesi Jungkook tarafından yaratılan Cooky karakterinin ana hedefi güçlü olmaktır. Romantizmin dışında bir erkekte yer alması gereken özelliklerin iyi aile babası olmak, evdeki gücü temsil etmesi gibi özellikler hikâyede Anlam Transfer Modeli'ne göre anlatımı gerçek kılmaktadır. Ayrıca bu erkeğin güç alabileceği Van karakteri onu desteklemekte ve müziğin içinde yer alarak sığınak görevi görmektedir.

BTS üyesi Jin tarafından oluşturulan RJ karakteri yemek yapmayı ve yemeyi seven bir karakterdir. RJ karakterinin ve Alpaca'nın yer aldığı hikâye bölümünde eat (yemek yemek), want (istemek), try (denemek), meal (öğün) kelimeler karakter ile uyum içerisindedir. Cooky'nin ringteki ezeli rakibi ise Kral Tyrano'dur. Anlam Transfer Modeli'ne göre yer alan tonight (bu gece), star (yıldız), shooting (mücadelenin yapılacağı saha olarak kullanılmıştır), good (iyi), think (düşünmek) kelimeler Anlam Transfer Modeli'ne göre RJ karakteri ile uyumludur.

BTS üyesi Jimin tarafından oluşturulan Chimmy'nin yer aldığı hikâye bölümünde Cute (sevimli), harmonica (armonika müzik aleti), feel (hissetme), leave (veda), cold (soğuk), day (gün), play (eğlence), friend (arkadaş), come (gelmek), really (gerçekten), like (beğenmek), know (bilmek), time (zaman), hobby (hobi), guy (tip) kelimeleri kullanılmıştır. Bu kelimeler Anlam Transfer Modeli'ne göre BTS'in kişiliğini temsil eden Chimmy karakteri ile uyumludur.

Tablo 4. Karakterlerin hikâyede yer alma yüzdeleri

Hikâye Bölümleri	COOKY	RJ	CHIMMY	TATA	SHOOKY	KOYA	MANG
1	0	9 (%2.59)	2(% 0.58)	0	1(%0.29)	0	0
2	0	5 (%2.34)	0	0	0	0	0
3	23(%13.61)	3 (%1.78)	5 (%2.96)	1(%0.59)	4(%2.37)	2(%1.18)	1 (%0.59)
4	0	0	0	1(%3.13)	0	0	0
TOPLAM	23 (%3.02)	17 (%2.23)	7 (%0.92)	2(%0.26)	5(%0.66)	2(%0.26)	1(%0.13)
Ki-Kare	83.216	1.111	10.454	12.193	9.933	7.036	3.513

Kaynakça: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4 incelendiğinde hikâye dört ana bölüm olarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde %23 oranla anlatılan Cooky karakteri ilk sırada yer almaktadır. Bir iki ve üçüncü bölümlerde hikâyelerde yer alan RJ karakteri %17'lik bir oranla ikinci sırada yer almıştır. Bir ve üçüncü bölümlerde yer alan Chimmy karakteri %7'lik bir oranda üçüncü sırada yer almaktadır. Shooky birinci ve üçüncü bölümlerde %5, Koya üçüncü bölümde %2, Mang ise üçüncü bölümde %1'lik oranda hikâyede yer almaktadır.

Tablo 5. Cooky yorumlar

Cooky karakterine yapılan yorumlarda yer alan karakter özellikleri	Kullanım sıklığı
Sevimli	26
Sert, dayanıklı	17
İyi	3
Güzel, hoş	2
Favori	2
Muhteşem	1
Birinci sınıf statü	1
Tarz	1
Çekici	1
Saf, pürüzsüz	1
Gerçekçi	1
Hoş	1

Kaynakça: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5 incelendiğinde Cooky karakteri için tüketiciler tarafından yapılan yorumlarda yer alan karakter özellikleri; cute (sevimli) yirmi altı (26), tough (sert, dayanıklı) onyeddi (17), adorable (sevimli) altı (6), good (iyi) üç (3), beautiful (güzel, hoş) iki (2), favourite (favori) iki (2), amazing (muhteşem) iki (2), best (birinci sınıf statü), cool (tarz), endearing (çekici), entire (saf, pürüzsüz), exact (gerçekçi), existent, funny, lovely, nice (hoş, sevimli vb.) birer kez kullanılmıştır.

Tablo 6. RJ yorumlar

RJ karakterine yapılan yorumlarda yer alan karakter özellikleri	Kullanım sıklığı
Sevimli	32
En sevimli	4
Favori	3
Mutlu	3
Yumuşak	3
İyi	1
Aç	1
Muhteşem	1
Saf	1

Kaynakça: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6 incelendiğinde RJ karakteri için tüketiciler tarafından yapılan yorumlarda yer alan karakter özellikleri; cute (sevimli) yirmi sekiz (32), cutest (en sevimli) dört (4), favourite (favori), happy (mutlu), soft (yumuşak) üç (3), good (iyi), hungry (aç), perfect (muhteşem), pure (saf) bir (1) kez kullanılmıştır.

Dijital Hikâyedeki BT21 Karakterleri ile Tüketicilerin Algılarındaki BT21 Karakterlerinin Özellikleri

Araştırmanın son aşamasında BTS üyelerinin kült marka olarak oluşturdukları BT21 karakterlerinin dijital hikâye anlatımındaki karakter özellikleri ile tüketici statüsünde yer alan izleyicilerin karakter algısı Anlam Transfer Modeli'ne göre değerlendirilmiştir. Ünlü-ürün ve ürün-tüketici arasındaki uyum bu aşamada değerlendirilmiştir. Anlam Transfer Modeli'ne göre ünlü-ürün uyumu aşamasında; BTS üyeleri kendi karakterlerinden esinlenerek bir kült marka olan BT21'i oluşturmuşlardır. Bu markanın tanıtımında bir sosyal medya mecrası olan Youtube kanalını kullanmışlardır. BT21 karakterlerinin tanıtımı İngilizce olarak 2017-2023 yılları arasında yayımlanan "BT 21 Original Story" hikâyesi bu kanalda yer almıştır. Ürün-tüketici arasındaki uyum değerlendirilirken, gerek markanın tanıtımı gerekse hikaye anlatımında yer alan Youtube yorumları değerlendirilmiştir. Çünkü tüketiciler markaların gönderdiği sembol ve mesajları deneyimleri, sosyal kimlikleri ve duygusal düzeylerinde yorumlamaktadırlar. Bu aşamada, tüketicilerin marka hakkındaki algısı gösterilmektedir.

Tablo 7'de ana iki karakter Cooky ve RJ'nin hikâye anlatımındaki karakter özellikleri ve tüketici algısında oluşan karakter özelliklerine yer verilmiştir. Cooky karakteri Anlam Transfer Modeli'ne göre hikâyedeki karakter özelliği anlatımı ve tüketici algısında oluşan karakter özelliği algısı birebir örtüşmektedir. Fakat RJ karakteri hikâyede yemek yapmayı seven ve yiyen bir karakter olsa da tüketici algısında bu temel karakter özellik oluşmamıştır.

Tablo 7. Dijital hikâyede ve tüketici tarafından karakterleri niteleyen özellikler

Hikâye anlatımında kullanılan karakterleri niteleyen özellikler	Cooky karakterini niteleyen özellikler	RJ karakterini niteleyen özellikler
Good (İyi)	*	*
Cute (Sevimli)	*	*
Amazing (Muhteşem)	*	
Cool (Tarz)	*	
Toplam	4	2

Kaynakça: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada, dünyaca ünlü K-pop grubu BTS üyeleri tarafından oluşturulan BT21 kült markasının 2017-2023 yılları arasında youtube üzerinden yayımlanan dijital hikâyede yer alan karakterlere yüklenen özellikler ile izleyici (tüketici) tarafından algılanan karakterlere yüklenen özellikler KH-CODER yapay zekâ programı ile Anlam Transfer Modeli'ne göre değerlendirilmiştir. Şekil 1 Özel İsim Sıklık Dizininde dijital hikâyede en fazla yer alan karakterler analiz edilmiştir. Burada BTS üyesi Kim Seokjin tarafından oluşturulan RJ ilk sırada, BTS üyesi Jung Jungkook tarafından oluşturulan Cooky karakteri ikinci sırada yer almaktadır. Bu nedenle RJ ve Cooky karakterleri araştırmanın ana karakterlerini oluşturmaktadır. Tablo3 Karakter Özellikleri Sıklık Dizini oluşturulurken sadece RJ ve Cooky karakterlerine yüklenen özellikler değerlendirilmeye alınarak KH-CODER programında filtreleme uygulanmıştır. Şekil 1 BT21 karakterlerinin hikâyedeki rolleri eşdizimlilik ağına göre incelendiğinde hikâyede Cooky karakterinin yer aldığı hikâye bölümünde iyi görünüş, aile babası gibi özellikler, BTS üyesi Jungkook tarafından yaratılan Cooky karakterinin özellikleri hikâyede Anlam Transfer Modeli'ne göre ünlü-ürün uyumluluğu anlatımını gerçek kılmaktadır. Tablo 5 incelendiğinde Cooky karakteri için

kullanılan özelliklerde sevimli, dayanıklı, sert, iyi, güzel, tarz, çekici, gerçekçi, görünüşü iyi anlamında yorumlar bulunmaktadır. Anlam Transfer Modeli'ne göre; ürün-tüketici uyumluluğu açısından tüketicide oluşan algı, karakterin sahip olduğu özelliklerin çoğunu kapsamaktadır. Sadece karakterin tüketicide oluşan sevimli özelliği algısı ünlü tarafından ürüne yüklenememiştir. Tablo 6 incelendiğinde BTS üyesi Kim Seokjin veya takma adı Jin tarafından oluşturulan RJ karakteri için sevimli, en sevimli, favori, mutlu, yumuşak, iyi aç muhteşem saf görünümlü yorumlar bulunmaktadır. Anlam Transfer Modeli'ne göre ünlü-ürün uyumluluğu anlatımını gerçek kılmaktadır. Tablo 7 Dijital Hikâye Anlatımında ve Tüketici Tarafından Karakterleri Niteleyen Özellikler incelendiğinde; Cooky karakterinde ünlü-ürün ve ürün-tüketici uyumunun Anlam Transfer Modeli'ne göre net bir şekilde gerçekleştiği karaktere yüklenen özelliklerin tüketici tarafından algılandığı görülmektedir. RJ karakterine yüklenen özellikler ise tüketici tarafından algılandığı fakat iki özelliğin tüketici nezdinde algılanmadığı görülmektedir.

BT21 markası, BTS fan grubu ARMY tüketici kitlesi tarafından tercih edilen marka ve tüketici arasında samimi kalıcı ve anlamlı bir bağ kuran bir kült markadır. Bu bağ ARMY'nin BTS ile arasında ailenin bir parçasıymış gibi düşünmesini etkilemektedir. Üzerine kitaplar, makaleler yazılan K-pop endüstrisi marka yaratma gibi konularda idol gruplarına fırsatlar yaratmaktadır. Her idol grubun kendisine ait bir hayran grubu olsa da ARMY grubu diğer fan gruplarından daha fazla bilinen ve etkileyici bir gruptur. BT21 bir kült marka olarak kendi kimliğini oluştururken hedef kitlesine ulaşabilen bir marka hikâyesi yaratmayı başararak, tüketici grubu ARMY ile arasında duygusal bir bağ oluşturmuştur. Çünkü ARMY ile BTS arasında sevgi-ait olma bağı kuvvetli bir bileşendir. BT21 kült markası, dijital pazarlama spektrumlarından faydalanarak ARMY hayran grubu ile interaktif iletişimi güçlü kılmayı başarmaktadır. Bu iletişimde BT21 kült markasının fiziksel ürünlerinin e-ticaret sitelerinde satılmasında ve çeşitlendirilmesinde büyük rol oynamaktadır.

Araştırmanın sadece K-pop endüstrisinden BTS grubunun kült markası olan BT21 üzerine yapılması, tüketici (izleyici) grubu olarak Youtube'a BT21 karakterleri üzerine yorum yapanların alınması sınırlılık olarak kabul edilebilir. Araştırmanın farklı kült markalarda farklı analiz ve modeller, farklı nitel ve nicel yaklaşımlarla da incelenmesi kült marka literatürüne ve araştırmacılara katkı sağlayacaktır.

Etik Beyan ve Açıklamalar (Ethical Declarations and Disclosures)

1. Çıkar Çatışması Beyanı (Conflict of Interest Declaration)

Bu çalışmada çıkar çatışması yoktur.

There is no conflict of interest in this study.

2. Yazar Katkı Oranı Beyanı (Author Contribution Rate Declaration)

Yazarın çalışmaya katkısı %100'dür.

The author's contribution to the study is 100%.

3. Etik Kurul Bilgileri Beyanı (Ethical Committee Information Declaration)

Tarafımızca yapılan bu bilimsel araştırmada etik kurul kararı gerektirecek herhangi bir faaliyet/çalışma bulunmamaktadır.

In this scientific research conducted by us, there is no activity/study that would require an ethical committee decision.

Kaynakça

- Ahn, S. M. (2019, June 2). BTS performs at historic sold-out Wembley concert. The Korea Herald. <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20190602000198>
- Alexander, Bryan (2011). The new digital storytelling: Creating narratives with new media. Santa Barbara: Praeger.
- Aniftos, R. (2021, May 23). BTS' "Dynamite" wins top selling song at the 2021 Billboard Music Awards. Billboard. <https://www.billboard.com/articles/news/awards/9576885/bts-wins-top-selling-song-2021-billboard-music-awards/>
- Ataman, E. Ö., & Pigeys, D. S. Pazarlama Stratejisi Olarak Dijital Hikâye Anlatıcılığı: LeasePlan Ticaret Hayatının Riskleri Örneği. düzenleme kurulu, 57.
- Bandwagon (2021, May 23). BTS' "Butter" breaks "Dynamite" YouTube record with 108.2 million views in 24 hours. <https://www.bandwagon.asia/articles/bts-butter-music-video-mv-breaks-own-dynamite-youtube-record-112-million-24-hours-bighit-music-hybe-2021>
- Blasco Gil Y, González LM, Pavón Romero A, Mercado Estrada M, Pavón Romero C, Cabrera AM, Garzón Farinós MF, Peset Mancebo MF. Enriqueciendo la investigación en humanidades digitales. Análisis de textos de claustros académicos de la Universidad de Valencia (1775–1779) con KH-CODER. Rev Esp Doc Cient. 2019;43(1):1–2. <https://doi.org/10.3989/redc.2020.S1>.
- Chang, W., & Park, S. E. (2019). The hayran of Hallyu, a tribe in the digital network era: The case of ARMY of BTS. *Kritika Kultura*, 32(2019), 260–287. <https://doi.org/https://doi.org/10.13185/KK2019.03213>
- Chen, M. (2020, November 17). Who is BTS? Everything to know about the K-Pop boy band taking over the charts. Oprah Daily. <https://www.oprahdaily.com/entertainment/a27338485/who-is-bts/>
- Choi, I. (2020, July 28). BTS is one of the biggest music sensations in history. Here's a look back on their meteoric rise to stardom. Insider. <https://www.insider.com/how-bts-became-global-sensation-popular-timeline>
- Dondurucu, Z.B., (2020), Marka İletişiminde Dijital Hikâye Anlatımı: Instagram Fenomenlerinin Kişisel Bakım Ürünleri Tanıtımı Gerçekleştirdiği Hikâyelere Yönelik Bir Analiz, P. Eraslan Yayınoglu, B.Küçüksaraç (Ed.), İletişim Çalışmalarında Yaratıcı ve Yenilikçi Uygulamalar (s. 197-203), Literatürk Akademi.
- Ekaterina A. Comparison of Russia's image expressed in Japanese newspapers during LDP period and DP period–Text mining of newspaper articles by KH-CODER. IEICE Tech Rep. 2018;117(439):15–9.
- Herman, T. (2018, September 26). A full timeline of BTS' U.S. TV appearances. Billboard. <https://www.billboard.com/articles/columns/k-town/8403159/bts-us-tv-appearances-timeline-videos>
- Higuchi K. A two-step approach to quantitative content analysis: KH-CODER tutorial using Anne of green gables (Part I). *Ritsumeikan Soc Sci Rev.* 2016; 52:77–91.
- Higuchi K. A two-step approach to quantitative content analysis: KH-CODER tutorial using Anne of green gables (part II). *Ritsumeikan Soc Sci Rev.* 2017;53(1):137.
- Higuchi K. KH-CODER. <https://kncoder.net/en/>. Accessed 11 Nov 2022.
- Holt, D. B. (2002). Why do brands cause trouble? A dialectical theory of consumer culture and branding. *Journal of consumer research*, 29(1), 70-90.
- Jurkus E, Povilanskas R, Taminskas J. Current trends and issues in research on biodiversity conservation and tourism sustainability. *Sustainability.* 2022;14(6):3342. <https://doi.org/10.3390/su14063342>.
- Kodci, F., & Alemdar, M. Y. (2023). Tüketici etnosentrizminin marka aşkı bağlamında değerlendirilmesi: kahve markaları örneği. *Ordu üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü sosyal bilimler araştırmaları dergisi*, 13(1), 527-558.
- Mitchell, A. (2021, March 10). Meet the first-time GRAMMY nominees: BTS talk excitement for 2021 GRAMMY awards show & representing Koreans & K-Pop on the global stage. GRAMMY.com. <https://www.grammy.com/grammys/news/bts-interview-2021-grammys-meet-the-first-time-grammy-nominee>
- Sharma, A. (2021, May 24). Billboard Music Awards 2021: BTS makes history, the Weeknd wins big, and all the highlights. LIFESTYLE ASIA. <https://www.lifestyleasia.com/sg/culture/events/bts-kpop-billboard-music-awards-2021-the-winners-and-highlights/>

- Stitch (2021, March 16). How do we define hayran? Moving beyond the transformative vs. curatorial binary. Teen Vogue. <https://www.teenvogue.com/story/how-do-we-define-hayran-stitch-fan-service>
- Tina, L., & Utami, L. S. (2020) Formation of Tokopedia image perceptions in public (Study on BTS fans, ARMY) [Paper presentation]. Proceedings of the 2nd Tarumanagara International Conference on the Applications of Social Sciences and Humanities (TICASH 2020),. <https://doi.org/https://doi.org/10.2991/assehr.k.201209.106>
- Wang N. Potential for teaching materials for advanced reading comprehension with the use of text mining: a report on the practice of using KH-coder. *Senshu Univ Inst Hum Mon Bull.* 2020;304:19–29. <https://doi.org/10.34360/00010830>.
- Yamada T. Transforming the dynamics of climate politics in Japan: Business' response to securitization. *Politics Gov.* 2021;9(4):65. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i4.4427>.
- Ylijoki O, Porras J. Conceptualizing big data: analysis of case studies. *Intell Syst Acc.* 2016;23(4):295–310. <https://doi.org/10.1002/isaf.1393>.
- <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01296612.2021.1944542#:~:text=Tina%2C%20L.%2C%20%26%20Utami,%2C%A0Google%20Scholar>
- <https://www.statista.com/statistics/865087/south-korea-bangtan-boys-album-domestic-sales/>
- <https://store.linefriends.com/>
- <https://www.bt21.com/character>
- BT21 Youtube Channel [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/c/BT21_official/videos

Identifying Sophisticated Product Groups to Focus on at the Regional Level in Türkiye: A Perspective for Sustainable Current Account Balance and Economic Growth¹

Türkiye’de Bölgesel Düzeyde Odaklanılabilecek Sofistike Ürün Gruplarının Belirlenmesi: Sürdürülebilir Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İçin Bir Perspektif

İbrahim HÜSEYİNİ²

Mehmet Nazım UYGUR³

Reşat SAKUR⁴

Mehmet DABAKOĞLU⁵

Muhammed OFLAS⁶

Ömer Selçuk EMSEN⁷

Geliş Tarihi / Received: 31.05.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 26.12.2024

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2024

ABSTRACT

This study aims to address Türkiye's persistent current account deficit and regional imbalances by considering the competitiveness dynamics of the economy. The study seeks to identify sophisticated product groups that Türkiye's 26 economic regions could focus on to achieve sustainable economic growth without generating high current account deficits. For this purpose, the sophistication of regional exports was comparatively analyzed using the EXPY method. Subsequently, the PRODY index was used to identify sophisticated product groups, and the Revealed Symmetric Comparative Advantage (RSCA) index was used to identify product groups in which regions have an export advantage. The analyses revealed that the level of sophistication of regional exports is heterogeneous. For example, it was found that regions such as TR41, TR42, TR51, TR52, and TR83 stand out positively in terms of export sophistication, while regions such as TR32, TR90, TRB1, TRB2, and TRC3 lag behind. Furthermore, the study identified many sophisticated product groups in which each region has a production and export advantage. This finding indicates that Türkiye has significant potential to achieve a more sophisticated production and export structure. In this context, the implementation of regional policies aimed at increasing the export of these sophisticated products for each region would contribute to increasing the sophistication of Türkiye's overall exports.

Keywords:

Current account deficit, export sophistication, EXPY, PRODY, region.

Jel Codes:

D24, H62, H68, L15, R58

ÖZET

Bu araştırma, ekonominin rekabet edebilirlik dinamiklerini dikkate alarak Türkiye'nin süregelen cari açığını ve bölgesel dengesizliklerini ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada yüksek cari açık vermeden sürdürülebilir bir ekonomik büyüme performansı için Türkiye'nin 26 ekonomik bölgesinin odaklanabileceği sofistike ürün grupları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ilk olarak bölgelerin ihracatlarının sofistike durumları EXPY yöntemi ile karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir. Akabinde PRODY endeksi ile sofistike olan ürün grupları belirlenmeye çalışılmış ve bölgelerin ihracatında avantajlı oldukları ürün grupları Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlük (RSCA) endeksi yardımı ile tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda bölgelerin ihracatlarının sofistike değeri bakımından heterojen oldukları tespit edilmiştir. Örneğin TR41, TR42, TR51, TR52 ve TR83 bölgelerinin ihracatın sofistike değeri bakımından diğer bölgelerden pozitif ayrıştığı; TR32, TR90, TRB1, TRB2 ve TRC3 bölgelerinin negatif ayrıştıkları tespit edilmiştir. Diğer taraftan her bölgenin üretim ve ihracat avantajına sahip olduğu birçok sofistike ürün grubunun olduğu belirlenmiştir. Bu durum Türkiye'nin daha sofistike bir üretim ve ihracat yapısı için önemli bir potansiyele sahip olduğunu işaret etmektedir. Bu bağlamda her bölgenin odaklanabileceği bu sofistike ürünlerin ihracatını arttıracak bölgesel politikaların uygulanması, Türkiye'nin toplam ihracatının daha sofistike olmasına katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Cari açık, sofistike ihracat, EXPY, PRODY, bölge.

Jel Kodları:

D24, H62, H68, L15, R58

Atf (Citation): Hüseyini, İ., Uygur, M. N., Sakur, R., Dabakoğlu, M., Ofilas, M., & Emsen, Ö.S. (2024). Identifying Sophisticated Product Groups to Focus on at the Regional Level in Türkiye: A Perspective for Sustainable Current Account Balance and Economic Growth. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 115-127. <https://doi.org/10.47138/jeaa.1493667>

¹ This study was supported by Scientific and Technological Research Council of Türkiye (TUBİTAK) under the grant number 122G044. The authors thank to TUBİTAK for their support (Bu çalışma Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 122G044 numaralı hibe ile desteklenmiştir. Yazarlar destekleri için TÜBİTAK'a teşekkür eder).

² Assoc. Prof. Dr. Şırnak University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of Economics, ibrahimhuseyni@sirnak.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5969-0769>, <https://ror.org/01fcvk23>

³ Asst. Prof. Dr. Şırnak University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, mnuygur@sirnak.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4132-3004>, <https://ror.org/01fcvk23>

⁴ Asst. Prof. Dr. Şırnak University, Faculty of Health Sciences, Department of Health Management, r.sakur@sirnak.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7946-8938>, <https://ror.org/01fcvk23>

⁵ Res. Assist., Mardin Artuklu University Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of Economics, mehmetdabakoğlu@artuklu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4647-7678>, <https://ror.org/0396cd675>

⁶ MA, Independent Researcher, muhammetoflas@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0002-9213-012X>

⁷ Prof. Dr. Atatürk University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of Economics, osemsen@atauni.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1809-0513>, <https://ror.org/03je5c526>

Introduction

It is argued that developing countries (EMs) should increase their fixed capital investments in order to converge to developed countries (Kormendi and Meguire, 1985; Barro, 1991; De Long and Summers 1991, 1992; Levine and Renelt 1992). These investments even more increase balance of payments deficits observed almost every developing countries (Thirlwall, 1979; Bajo-Rubio, 2014). Countries trying to cope with the emerging deficits primarily try to implement policies aimed at attracting foreign direct investments⁸ (FDI) (Al Shubiri, 2016; Aurangzeb and Stengbos, 2014; Brewer, 1993), which are more stable than other types of financing (Lipsey et al., 1999; Goyal and Sharma, 2019). Countries that are unable to generate sufficient current account surpluses finance their needed foreign currencies through portfolio investments. However, portfolio investments, due to their ability to experience sudden inflows and outflows, can make national economies vulnerable, leading to crises (Yayla, 2020; Goyal and Sharma, 2019; Kazgan, 2016; Bhagwati, 1998; Durham, 2004). In this context, it can be stated that balance of payments deficits is one of the biggest obstacles to the sustainable economic growth of Developing Countries.

The Turkish economy, as a developing country, faces challenges related to its inability to foster industrialization and achieve sustainable development. These challenges stem partly from the historical legacy inherited from the Ottoman Empire, including anti-mercantile policies that prioritize satisfying the domestic market (Genç, 2000). Over the past 70-80 years, temporary measures have been taken to address balance of payments crises resulting from the lack of industrialization. However, these measures have been palliative in nature, providing short-term relief without offering long-term and comprehensive solutions. Consequently, the recurrence of such crises every decade has prompted discussions about the middle-income trap⁹ in the latter half of the 2010s and the current risk of transitioning into the lower-middle income category (Emsen, 2022).

For Türkiye not to fall into the middle-income trap or to get out of this trap, it is important that it exhibits a sustainable economic growth performance without a balance of payments deficit with properly planned industrial policies. In order to demonstrate such a growth performance, it is obvious that policies aimed at improving the quality of production rather than a quantitative increase in industrial production are required. Otherwise, focusing on the production and trade of low-quality goods will inevitably lead to the terms-of-trade problem in foreign trade literature and thus to the phenomenon of "immiserizing growth", making it inevitable that less developed countries will fall into the "poverty trap" and developing countries into the "middle-income trap". In this context, a rapidly developing literature of economics also highlights the view that the development of the quality (sophisticated value) of production and exports rather than the quantitative increase is more effective on economic growth (Hausmann et al., 2007; Jarreau and Poncet, 2012; Lin et al., 2017; Minondo, 2010; Cristelli et al., 2013; Felipe et al., 2012; Jouini et al., 2016; Nguyen, 2016; Hartmann, 2017; Koch, 2021; Sciarra et al., 2020; Zheng and Wang, 2019; Coşkun et al., 2018; Nepelski and De Prato, 2020; Luu Hai, 2021; Sanguinet et al., 2022; Gerni vd., 2022; Nişancı vd., 2015).

It can be said that Türkiye, which has faced balance of payments deficits in the historical process, should focus on increasing the sophisticated value of its production and exports in order to enter a balanced growth path. In particular, for the Turkish economy and many emerging economies whose growth performance is not based on total factor productivity, it is evident that the capacity to produce high technology goods has been gradually declining, leading to persistent external deficits and the failure to achieve the desired leap in income (Buzdağlı vd., 2019; Aksu vd., 2018). However, in Türkiye, where there is a great heterogeneity among its regions, it would be more realistic to implement policies that will increase the sophisticated value of production and exports on a regional basis¹⁰, considering the potential of each region as well as national policies. Thus, as reflections of efforts to produce qualified goods, it is highly likely to overcome not only the national problems of stable income growth and the persistent foreign trade deficit but also regional issues such as economic imbalances and migration, which accumulate along the East-West divide. In this study, the exports of Türkiye's 26 economic regions were examined, and the sophistication levels of these regions' exports were analyzed comparatively. Subsequently, the product groups in which the regions have advantages in production and exports were identified, and the

⁸ Examples of such policies can include trade liberalization, reducing tariffs, reducing government interventions in the private sector, promoting investments, implementing appropriate environmental policies, and reducing the costs of doing business (see Alfaro et al., 2004; Owusu-nantwi and Erickson, 2019).

⁹ According to the Middle-Income Trap theory, countries with low-income levels can transition from low-income to middle-income levels by incorporating the underutilized labor factor in agriculture into production during the initial stage of development. However, it is not as easy for countries that have reached the middle-income level to move beyond this stage. In order for a country to achieve a high-income level, it needs to produce more technologically intensive products that involve research and development (R&D) and innovative processes. Countries that fail to do so continue producing standardized products. These countries, which continue to produce products with standard technology, face competition from countries that follow them and have lower incomes and wages. Middle-income countries are unable to compete with these following countries in terms of price. As a result, middle-income countries not only lose their existing markets but also face deteriorating conditions (Felipe, Abdon and Kumar, 2012).

¹⁰ According to 2022 data, it has been determined that there is a positive relationship (+0.546) between the per capita GDP of a region and the proportion of total exports contributed by the products belonging to the region's first and second PRODY groups.

sophisticated product groups on which each region can focus for more sophisticated production and exports were determined. This study aims to contribute to the literature by focusing comprehensively on the sophisticated value of Türkiye's exports on a regional basis.

1. Methodology and Data

In this study, first, the product groups in which regions have a comparative advantage will be calculated with the help of the RSCA index developed by Laursen (2015). Then, the PRODY values, which represent the sophisticated value of the product groups that the regions have a comparative advantage, will be calculated and with the help of these values the EXPY values, which represent the sophisticated value of the total exports of the regions will be revealed. In this part of the study, firstly, the data to be used in the study will be introduced and the sources from which these data have been obtained will be specified. Afterwards, the RSCA method and then the calculation of PRODY and EXPY values will be explained.

1.1. Data

The regional foreign trade data needed to determine the product groups in which Türkiye's regions have a comparative advantage were obtained from TUIK (Turkish Statistical Institute). Since foreign trade data on a regional basis have been available since 2002 as a result of the negotiations with TUIK, the study covered the period of 2002 and beyond. In the study, the foreign trade data of the countries needed to calculate the sophisticated value of the product groups were obtained from the United Nations' Un-Comtrade database. Again, GDP per capita at fixed prices (2017) used in calculating the sophisticated value of product groups according to purchasing power parity was compiled from the World Development Indicator (WDI) database of the World Bank.

1.2. RSCA

The RCA index created by Balassa (1965) gives information about whether a country has a comparative advantage in the product group examined.

$$RCA_k^i = \frac{X_k^i / X^i}{X_k / X^w} \quad (1)$$

RCA_k^i given in Equation 1 represents the comparative advantage value of country i in k product groups. X_k^i represents the exports of country i in k product groups, X^i represents the total exports of country i , X_k represents the world's total exports of k product groups, and X^w represents the world's total exports. A value between 0 and 1 for RCA indicates not having a comparative advantage, while a value between 1 and ∞ indicates having a comparative advantage. Vollrath (1991) states that this situation causes an asymmetry and proposes to take the logarithm of the RCA value to eliminate this asymmetry.

$$Adj(RCA_k^i) = \ln(RCA_k^i) \quad (2)$$

In Equation 2, $Adj(RCA_k^i)$ represents Vollrath's suggested asymmetrically corrected RCA value and \ln represents the natural logarithm. Laursen (2015) stated that Vollrath's method cannot be used because if the export value of a country is zero in a sector, since the logarithm of zero cannot be taken, he suggested to recover the RCA values from asymmetry with the help of Equation 3 to correct the asymmetry problem;

$$RSCA_k^i = (RCA_k^i - 1) / (RCA_k^i + 1) \quad (3)$$

The RSCA value in Equation 3 proposed by Laursen takes values between -1 and +1. If the RSCA value is greater than zero, it indicates that the country has a comparative advantage in the product group examined, and if it is less than zero, it does not have a comparative advantage. In this study, the product groups in which 26 economic regions in Türkiye have a comparative advantage will be determined by the RSCA method proposed by Laursen.

1.3. Export Sophistication

After the 2000s, the Balassa method began to be used in a very different way. While the traditional Balassa method analyzes the comparative advantage of a country in any product group, the sophisticated values of product groups and exports of countries have been tried to be calculated by using the Balassa method in studies conducted after the 2000s. Lall et al. (2006) is one of the pioneering studies focusing on the value of sophistication. Hausmann et al. (2007) developed the Lall et al. (2006) study -which dividing countries into 10 according to their income- by using per capita incomes of all countries.

$$PRODY_k = \sum_i \frac{X_k^i / X^i}{\sum_i X_k^i / X^i} * Y^i \quad (4)$$

In Equation 4, the expression $PRODY_k$ represents the sophisticated value of k product groups and Y^i represents GDP per capita at constant prices (2017) according to the purchasing power parity of country i. A high PRODY value indicates a product group with high technology intensity and value added, while a low PRODY value indicates a product group with low technology intensity and value added. In their study, the researchers determined that product groups with high R&D (Research and Development) intensity produced by early industrialized countries such as computers, automobiles and imaging technology have high PRODY values. On the contrary, they found that product groups whose technology has become ordinary, such as grain, agro-food industry and textiles, have low PRODY value. This result supports that PRODY value is successful in classification of product groups. The PRODY values enabled the researchers to use these values to create the EXPY index, which will help calculate the sophisticated values of the countries.

$$EXPY^{it} = \sum_i \frac{X_k^{it}}{X^{it}} * PRODY_k \quad (5)$$

In Equation 5, $EXPY^{it}$ represents the sophisticated value of country's exports each year. As a result of the study, researchers determined that countries such as the USA, England, Germany, Japan and France have high EXPY values, while countries such as Guinea, Niger and Bangladesh have low EXPY values. This situation can be interpreted as the indices calculated by the researchers are successful in classifying countries according to technology intensity.

Both studies conducted by Lall et al. (2006) and Hausmann et al. (2007) have been criticized for using countries' incomes to obtain the sophisticated value of products. Using income to calculate the PRODY value of product groups leads to an undesirable situation such as "rich countries exporting rich country products" (Hidalgo, 2009). Hidalgo and Hausmann (2009) developed indexes called the Product Complexity Index (PCI), representing the export sophistication of product groups using the reflection method by benefiting from physical and computer disciplines, and the Economic Complexity Index (ECI), representing the export sophistication of countries' total exports (Yıldırım, 2018). In this method, the Diversity and Ubiquity criteria were used instead of countries' incomes for the reflection method¹¹.

In Hausmann et al.'s (2007) study, first, the PRODY values of product groups are calculated, and then the EXPY values of countries are calculated using this value. In Hidalgo and Hausmann's (2009) study, however, the PCI values of product groups and the ECI values of countries are calculated iteratively at the same time. Therefore, the sample used to calculate PCI is also used to calculate ECI.

If the Hausmann et al. (2007) method is preferred, the PRODY value can be calculated using the data of all countries first and then the EXPY values of the regions can be obtained with the help of these values. The Hausmann et al. (2007) method was preferred in this study, since it is thought that it would be more consistent to use the data of all countries instead of only Türkiye's data when calculating the sophisticated values of the products¹². In short, it is more appropriate to use Hausmann et al. (2007) study as it allows calculating the sophisticated value both based on country and region.

In this study, the PRODY values of product groups that Türkiye's 26 economic regions have a comparative advantage in were calculated, and it was attempted to determine which of the product groups that these regions have a comparative advantage in are more technology intensive. Then, the sophisticated value (EXPY) of exports of these regions was calculated for each year using the data from 2004 and onwards.

1.4. Functioning of the Method

In this study, three filters were used to identify the product groups that regions should focus on:

1. The product group should be within the region's top 100 most-exported products.
2. The RSCA value of region for the product group must be greater than zero.
3. The product group must be highly sophisticated, classified within PRODY groups 1 or 2.

The first filter ensures that the region does not focus on product groups with a minimal share in its exports, aiming to identify more relevant sectors. This approach refines the selection of product groups for the region and helps prevent the scattering of focus. The second filter aims to identify product groups where the region has specialized production, indicated by a symmetric comparative advantage. Finally, the third filter allows the recommendation of sophisticated product groups for the region. For this filter, the methodology from Felipe et al. (2012) was employed, classifying product groups into five separate categories based on their sophistication values. The first group includes the top 204 product groups with the highest PRODY values, representing the most sophisticated products, while the fifth group includes the 204 product groups with

¹¹ For the detailed calculation of the reflection method (See Hidalgo and Hausmann, 2009; Bayar, 2022).

¹² While the ECI method is acknowledged for its higher reliability compared to the EXPY method, it can be argued that the EXPY method is more convenient for conducting regional studies.

the lowest PRODY values. The second, third, and fourth groups were formed using the same taxonomy. Among these, the third group was determined as the base group. Products in the first and second PRODY groups, which are above the base group, were identified as sophisticated products that regions should focus on.

2. Results

In this study, the changes in the sophistication of regional exports were analyzed. For this purpose, the number of product groups in which the regions have comparative advantage between 2002 and 2022, for which regional data is available, was calculated. EXPY values representing the sophistication of total exports for the regions are also calculated for the period examined. Table 1 shows the changes in the export amounts, EXPY and RSCA values of Türkiye's 26 economic regions from 2002 to 2022.

Table 1. Total export, EXPY, number of RSCA of regions and their changes over the years (2002-2022)

Region	Provinces of Region	Export			RSCA			EXPY		
		2002	2022	Chg.	2002	2022	Chg.	2002	2022	Chg.
TR10	İstanbul	20.970	124.662	494%	486	490	1%	22.817	27.501	21%
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	1.804	20.849	1055%	147	175	19%	28.444	29.965	5%
TR31	İzmir	2.778	16.909	509%	275	325	18%	20.740	25.868	25%
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	3.621	14.229	293%	106	219	107%	27.686	28.752	4%
TR51	Ankara	1.515	11.778	677%	288	287	0%	26.226	30.018	14%
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	630	11.406	1710%	145	138	-5%	22.290	23.049	3%
TR62	Adana, Mersin	781	9.279	1088%	195	234	20%	20.733	22.440	8%
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	877	6.665	660%	74	142	92%	15.985	21.615	35%
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	461	5.852	1171%	115	141	23%	18.460	22.152	20%
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	457	4.325	846%	99	141	42%	24.772	26.741	8%
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	366	4.074	1013%	81	112	38%	20.099	24.791	23%
TR52	Konya, Karaman	166	3.610	2074%	171	205	20%	27.556	30.155	9%
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	347	3.487	906%	90	186	107%	20.561	26.522	29%
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	71	3.386	4664%	131	99	-24%	23.259	34.255	47%
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	239	3.302	1281%	93	175	88%	16.524	23.753	44%
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	46	2.275	4897%	120	115	-4%	23.553	19.971	-15%
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	507	2.092	313%	76	77	1%	14.362	16.786	17%
TR22	Balıkesir, Çanakkale	143	1.127	689%	90	129	43%	18.983	25.581	35%
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	42	959	2163%	65	64	-2%	25.675	27.606	8%
TRB1	Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli	96	836	771%	27	70	159%	16.073	17.972	12%
TR71	Kırkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	53	783	1366%	102	88	-14%	20.934	27.725	32%
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	14	728	5186%	70	126	80%	16.444	23.227	41%
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	25	670	2567%	33	58	76%	16.138	24.944	55%
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	7	339	5049%	109	69	-37%	28.366	13.029	-54%
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	26	159	519%	101	249	147%	23.084	25.227	9%
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	8	54	612%	97	67	-31%	23.263	22.774	-2%

Source: Calculated by the authors using data from UN Comtrade, the World Bank, and TUIK.

Examining Table 1, it is observed that the TR10 region is the largest exporter in Türkiye in both 2002 and 2022. It is observed that TR83, TRB2, TRC2, and TRC3 are the regions that have seen the highest relative increase in exports over the examined years. It can be stated that the TR10, TR41, TR42, TR31, TR51, and TRC1 regions contributed significantly to Türkiye's exports by exporting more than 10 billion dollars. On the other hand, it has been determined that the export figures of the TR81, TRB1, TR71, TRC2, TR82, TRB2, TRA2, and TRA1 regions are very low, with these regions exporting less than 1 billion dollars as of 2022.

The RSCA index measures whether a region has a comparative advantage in each product group. A region that has a comparative advantage in a large number of product groups can be interpreted as a region that is diversifying its production and exports. The table shows that TR10, TR31, TR51 and TRA2 have a comparative advantage in a large number of product groups. TRB1, TRA2, TR41 and TR21 are identified as the regions with the highest relative increase in the number of product groups in which they have a comparative advantage during the period analyzed. TRB2, TRA1, and TR83 are the regions with the largest relative decrease in the number of product groups in which they have a comparative advantage from 2002 to 2022.

Examining the EXPY values of the regions, it was found that the EXPY values of 23 regions increased from 2002 to 2022. The TR82, TR83, and TR61 regions are identified as the regions where the EXPY value increased the most. The regions TRB2, TRC3 and TRA1 were found to have a decrease in their EXPY values. When the EXPY value of the regions is evaluated as a whole, it is found that the economic regions located in Eastern Anatolia, Southeastern Anatolia and Eastern Black Sea regions have low EXPY values. On the other hand, it was found that the economic regions located in Central Anatolia, Aegean, Central Black Sea and Marmara regions, where production is concentrated in Türkiye, have high EXPY values. This situation can be interpreted as the calculated EXPY values successfully represent the sophistication of the production of the regions.

After presenting the exports, the number of product groups in which the regions have a comparative advantage, and the EXPY values, Table 2 shows the distribution of the regions' exports by PRODY groups.

Table 2. Product complexity level (1 – highest; 5 – lowest)

Region	PRODY Group-1	PRODY Group-2	PRODY Group-3	PRODY Group-4	PRODY Group-5	PRODY Group 1+2	PRODY Group 4+5
TR42	7%	53%	24%	14%	2%	60%	16%
TR83	46%	12%	10%	14%	18%	58%	32%
TR52	15%	40%	28%	13%	4%	55%	17%
TR51	22%	27%	29%	13%	9%	49%	22%
TR41	13%	32%	29%	18%	8%	45%	27%
TR10	14%	27%	22%	20%	18%	40%	38%
TR33	3%	36%	22%	25%	14%	39%	39%
TR31	11%	26%	20%	19%	23%	37%	42%
TRC2	5%	30%	22%	20%	24%	35%	44%
TR21	13%	18%	33%	14%	21%	32%	35%
TR61	12%	16%	17%	22%	34%	28%	55%
TRA2	6%	19%	37%	20%	18%	26%	38%
TR22	12%	14%	31%	33%	10%	26%	44%
TR81	13%	13%	50%	23%	2%	25%	25%
TR71	13%	12%	42%	27%	6%	25%	33%
TR62	4%	17%	23%	24%	32%	21%	56%
TR32	2%	14%	23%	30%	31%	16%	61%
TR82	12%	4%	37%	18%	29%	15%	48%
TRC3	10%	4%	14%	18%	54%	15%	71%
TRC1	3%	10%	23%	42%	21%	14%	63%
TR63	2%	10%	22%	44%	22%	13%	65%
TRA1	2%	8%	20%	64%	5%	11%	69%
TR72	4%	7%	42%	39%	8%	11%	47%
TR90	2%	7%	7%	32%	53%	9%	85%
TRB1	3%	3%	14%	12%	68%	7%	79%
TRB2	2%	5%	8%	10%	76%	6%	86%
Türkiye	12%	26%	23%	21%	18%	38%	39%

Note: The ranking of the regions is made by considering Groups (1+2).

Source: Calculated by the authors using data from UN Comtrade, the World Bank, and TUIK.

Table 2 shows the export shares of the regions according to their PRODY groups. PRODY Group 1 and PRODY Group 2 are classified as sophisticated products. It has been observed that the share of sophisticated products in the total exports of TR42, TR83, TR52, TR51, TR41 and TR10 regions is high. On the other hand, it was found that the majority of exports from TRB2, TRB1, TR90, TR72 and TRA1 regions consist of non-sophisticated products. Analyzing the distribution of the regions' exports based on their PRODY values, it can be observed that regions with relatively technology-intensive production and export centers, such as İstanbul, Ankara, Kocaeli, İzmir, Bursa, Konya, and Eskişehir, are leading in sophisticated production. Conversely, regions in East Anatolia, Southeast Anatolia, and the Eastern Black Sea region, which rely mainly on low-technology products such as agriculture and agricultural-based industrial products, are predominantly engaged in exporting non-sophisticated PRODY groups.

After a comparative analysis of the level of sophistication of regional exports, Table 3 identifies the product groups on which each region could focus in order to achieve more sophisticated exports and economic development. In identifying these product groups, three criteria outlined in the methodology section were applied. First, for a product group to be

recommended to a region, it must be among the top 100 product groups exported by that region. Second, the region must have a Symmetric Comparative Advantage (SCA) in that product group. Finally, the product group must be sophisticated. Table 3 lists three product groups that meet these conditions for each region, while additional recommended products for the regions are listed in the Appendix.

Table 3. Descriptive statistics on product groups that regions should focus on (Million USD)

Region	Product Code	Product name	Region's Export	Türkiye's Exports	World Import
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya) EXPY:34.255	8973	Jewellery of gold, silver or platinum group metals (except watches and watch-cases) and	1.484	8.206	105.210
	7843	Other parts and accessories of the motor vehicles of groups 722, 781, 782 and 783	166	6.542	419.073
	7271	Machinery used in the milling industry or for the working of cereals or dried leguminous vegetables (other than farm-type machinery)	61	258	1.363
TR52 (Konya, Karaman) EXPY: 30.154	7843	Other parts and accessories of the motor vehicles of groups 722, 781, 782 and 783	437	6.542	419.073
	8913	Non-military arms	123	335	2.830
	7211	Agricultural, horticultural or forestry machinery for soil preparation or cultivation; lawn or	81	252	11.227
TR51 (Ankara) EXPY: 30.018	9310	Special transactions & commodities not classified according to kind	1.354	4.731	704.383
	7224	Wheeled tractors (other than those of headings 744.14 and 744.15)	432	587	27.287
	7929	Parts, n.e.s. (not including tyres, engines and electrical parts), of the goods of group 792	399	613	69.167
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) EXPY: 29.964	3346	Petroleum oils & oils obtained from bituminous minerals (other than crude) & preparations	3.722	13.092	990.451
	7812	Motor vehicles for the transport of persons, n.e.s.	3.383	9.345	751.544
	7843	Other parts and accessories of the motor vehicles of groups 722, 781, 782 and 783	1.022	6.542	419.073
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) EXPY: 28.751	7843	Other parts and accessories of the motor vehicles of groups 722, 781, 782 and 783	1.209	6.542	419.073
	7139	Parts, n.e.s, for the internal combustion piston engines of subgroups 713.2, 713.3 and 713.8	779	1.759	65.617
	7812	Motor vehicles for the transport of persons, n.e.s.	540	9.345	751.544
TR71 (Kırkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir) EXPY: 27.725	7284	Machinery and mechanical appliances specialized for particular industries, n.e.s.	54	803	84.594
	7271	Machinery used in the milling industry or for the working of cereals or dried leguminous	44	258	1.363
	566	Vegetables prepared or preserved otherwise than by vinegar or acetic acid, n.e.s., frozen	24	133	11.291
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) EXPY: 27.605	6751	Flat-rolled products of silicon-electrical steel	82	170	5.054
	7372	Metal-rolling mills and rolls and other parts therefor	26	109	4.006
	6756	Flat-rolled products of other alloy steel, not further worked than cold-rolled (cold-reduced)	20	41	2.874
TR10 (İstanbul) EXPY: 27.501	3346	Petroleum oils & oils obtained from bituminous minerals (other than crude) & preparations	7.697	13.092	990.451
	8973	Jewellery of gold, silver or platinum group metals (except watches and watch-cases) and	6.378	8.206	105.210
	7812	Motor vehicles for the transport of persons, n.e.s.	5.386	9.345	751.544
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak) EXPY:26.741	7843	Other parts and accessories of the motor vehicles of groups 722, 781, 782 and 783	482	6.542	419.073
	8121	Boilers (other than those of group 711) and radiators, for central heating, not electrically	433	1.116	12.564
	7781	Batteries and electric accumulators and parts thereof	114	599	144.475
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) EXPY: 26.521	7843	Other parts and accessories of the motor vehicles of groups 722, 781, 782 and 783	98	6.542	419.073
	7456	Mechanical appliances (whether or not hand-operated) for projecting, dispersing or spraying	82	337	23.877
	6755	Flat-rolled products of stainless steel, not further worked than cold-rolled (cold-reduced)	62	542	28.412
TR31 (İzmir) EXPY:24.849	7843	Other parts and accessories of the motor vehicles of groups 722, 781, 782 and 783	1.008	6.542	419.073
	9310	Special transactions & commodities not classified according to kind	478	4.731	704.383
	7169	Parts, n.e.s., suitable for use with the machines of group 716	387	618	22.460
TR22 (Balıkesir, Çanakkale) EXPY: 25.580	7842	Bodies (including cabs), for the motor vehicles of groups 722, 781, 782 and 783	48	102	7.644
	7169	Parts, n.e.s., suitable for use with the machines of group 716	46	618	22.460
	7219	Agricultural, horticultural, forestry, poultry-keeping or bee-keeping machinery, n.e.s. and	19	124	8.778
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) EXPY:25.226	5249	Inorganic and organic chemical products, n.e.s.	3,6	45	4.843
	7832	Road tractors for semi-trailers	1,6	1.294	15.111
	5533	Preparations for use on the hair	1,6	301	16.674
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) EXPY: 24.944	9310	Special transactions & commodities not classified according to kind	72	4.731	704.383
	6991	Locksmiths' wares, safes, strongboxes, etc., and hardware, n.e.s., of base metal	8,9	882	57.183
	2815	Iron ores & concentrates, not agglomerated	6,5	262	134.898
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) EXPY: 24.791	8724	Medical, dental, surgical/veterinary furniture (e.g., operating tables, examination tables,	40	116	5.324
	7331	Machine tools (including presses) for working metal by forging, hammering or die-	28	409	8.717
	6782	Wire of stainless steel or other alloy steel	26	306	6.264
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) EXPY:23.753	7144	Reaction engines	168	213	51.967
	8722	Instruments and appliances used in medical, surgical or veterinary sciences (including sight-	153	490	118.423
	7931	Yachts and other vessels for pleasure or sports; rowing-boats and canoes	56	429	10.623
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) EXPY:23.226	2815	Iron ores & concentrates, not agglomerated	111	262	134.898
	7456	Mechanical appliances (whether or not hand-operated) for projecting, dispersing or spraying	12	337	23.877
	7519	Other office machines (e.g., hectograph or stencil-duplicating machines, addressing	11	81	80.173
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	6572	Non-wovens, whether/not impregnated, coated, covered/laminated, n.e.s.	450	767	17.490
	6594	Carpets and other textile floor coverings, tufted, whether or not made up.	186	442	6.848

EXPY:23.049	989	Food preparations, n.e.s.	124	638	85.396
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) EXPY:22.774	5721	Polystyrene	0,6	356	9.065
	2321	Synthetic rubber and factice derived from oils, in primary forms or in plates, sheets or strip;	0,5	160	29.914
	5429	Medicaments, n.e.s.	0,4	1.057	398.052
TR62 (Adana, Mersin) EXPY: 22.440	3346	Petroleum oils & oils obtained from bituminous minerals (other than crude) & preparations	913	13.092	990.451
	7239	Parts, n.e.s., of the machinery of group 723 (excluding heading 723.48) and of subgroup	64	476	44.358
	6942	Screws, bolts, nuts, coach screws, screw hooks, rivets, cotters, cotter pins, washers	35	804	52.833
TR63 (Hatay, K.Maraş, Osmaniye) EXPY: 22.151	6415	Paper and paperboard, uncoated, in rolls or sheets, n.e.s.	84	251	25.251
	6793	Other tubes and pipes (e.g., welded, riveted or similarly closed), having internal and external	76	433	2.803
	3352	Mineral tars and products of their distillation	51	1.281	16.255
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) EXPY: 21.615	341	Fish, fresh (live or dead) or chilled (excluding fillets and minced fish)	335	649	21.704
	7414	Refrigerators, freezers and other refrigerating or freezing equipment (electric or other), other	114	917	32.633
	5755	Cellulose and its chemical derivatives, n.e.s.	50	134	6.782
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) EXPY:19.971	8973	Jewellery of gold, silver or platinum group metals (except watches and watch-cases) and	181	8.206	105.210
	7641	Telephone sets, including telephones for cellular networks or for other wireless networks;	18	306	640.169
	7725	Electrical apparatus for switching or protecting electrical circuits, or for making connections to or in electrical circuits (e.g., switches, relays, fuses, surge suppressors, plugs, sockets, lamp-holders, junction boxes), for a voltage not exceeding 1.00	10	786	125.591
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) EXPY: 17.971	7448	Lifting, handling, loading or unloading machinery, n.e.s.	8,4	279	23.169
	7272	Other food-processing machinery and parts thereof, n.e.s.	7,4	279	14.398
	7413	Industrial or laboratory furnaces and ovens, etc. and parts thereof	6,4	155	10.593
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) EXPY: 16.785	341	Fish, fresh (live or dead) or chilled (excluding fillets and minced fish)	34	649	21.704
	5986	Organic chemical products, n.e.s.	14	236	71.009
	8919	Parts and accessories of articles of headings 891.12, 891.14 and subgroup 891.3	8,7	53	3.002
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) EXPY: 13.029	8919	Parts and accessories of articles of headings 891.12, 891.14 and subgroup 891.3	6,2	53	3.002
	6991	Locksmiths' wares, safes, strongboxes, etc., and hardware, n.e.s., of base metal	2,1	882	57.183
	7165	Generating sets	0,9	687	20.177

Source: Calculated by the authors using data from UN Comtrade, the World Bank, and TUIK.

Considering the sophisticated product groups identified for all regions, it can be stated that if the regions focus on these products and increase their exports, they could achieve a more sophisticated production and export structure. Since the regions have comparative advantages in these identified product groups, they are well-positioned to produce and export these products. The number of product groups identified for each region varies. For example, 20 product groups have been identified for TR10, 33 for TR21, 23 for TR22, 28 for TR31, and 15 for TR32. However, Table 3 reports only the top three exported products for each region. Other product groups identified for each region are provided in the appendix.

In Table 3, the sophisticated products recommended for the regions, along with the exports of these products by both the region and Türkiye, as well as the total global import figures for the examined product groups, are also reported. Upon reviewing the table, it is evident that for many sophisticated products with a significant share in global trade, Türkiye's share is relatively low. For instance, in the product group "Motor vehicles for the transport of persons, n.e.s," which has a global import value of approximately 750 billion USD, Türkiye's total exports amount to only 9 billion USD, a very low figure. According to the analyses, it can be argued that Türkiye needs to increase its exports in this sophisticated product group, which contributes to the sustainable economic growth of countries. The regions identified as having high export potential and the ability to focus on this product group are TR41, TR42, and TR10. Similarly, in the product group "Other parts and accessories of the motor vehicles of groups 722, 781, 782, and 783," which has a global import value of 419 billion USD, Türkiye's exports amount to only 6.5 billion USD. In this sophisticated product group, it has been determined that many regions, such as TR21, TR31, TR33, TR41, TR42, TR52, and TR83, could focus on this product group.

3. Conclusion

One of the key challenges faced by developing countries in their development processes is the current account deficit problem. To prevent or minimize the impact of exchange rate shocks and economic crises, these countries need to maintain a sustainable level of current account deficit. This entails shifting from labor-intensive sectors with low value-added and high competition to sophisticated sectors with high value-added in terms of production and exports. Successful countries that have converged the level of developed countries in recent decades have undergone this transformation in their production and exports. Rather than implementing national-level policies, regional policies should be employed, taking into account the unique potential of each region. Identifying and focusing on the appropriate products based on regional potential is crucial in this regard.

All the economic crises that Türkiye, as a developing country, has experienced, without exception, have originated from the current account deficit problem. In order to prevent Türkiye from being exposed to these crises more frequently in the future, it is necessary to address the current account deficit problem by ensuring the structural transformation of its production and exports rather than relying on recurring palliative measures. To this end, this study aims to determine the general state and sophistication of exports in Türkiye's 26 economic regions and to identify the sophisticated product groups that each region could focus on.

The analysis of the regional data shows that the TR10 region contributes to approximately 50% of the country's total exports, followed closely by the TR41 and TR42 regions. Conversely, the regions with the lowest export figures are identified as TRA1 and TRB2. The analysis revealed that the exports of most regions in Türkiye are not very sophisticated. However, it was found that the economic regions located in parts of the Marmara, Aegean and Central Anatolia regions stand out positively geographically compared to others. For example, the exports of TR41, TR42, TR51, TR52 and TR83 regions were found to be more sophisticated compared to other regions. On the other hand, TR32, TR90, TRB1, TRB2 and TRC3 regions were found to have a relatively ordinary export structure.

As a result of the analyses conducted to identify sophisticated product groups that regions could focus on, it was found that there are many sophisticated product groups in which each region has a production and export advantage. This finding highlights the significant potential for Türkiye to achieve a more sophisticated production and export structure. For example, 37 sophisticated product groups were identified for TR41, 35 for TR42, 40 for TR51, 49 for TR52, and 20 for TR10. On the other hand, for regions with less sophisticated production and export, such as TR32, 15 groups were identified, for TR90, 11 groups, for TRB1, 14 groups, and for TRC3, 8 groups.

In addition, the analysis showed that Türkiye's share in global exports of sophisticated product groups with a significant presence in world trade, such as "motor vehicles for passenger transport", "other parts and accessories of motor vehicles of groups 722, 781, 782 and 783" and "medical, surgical and veterinary instruments and appliances (including instruments for sight testing but excluding electrodiagnostic and radiological instruments and appliances)", is very low. The fact that many regions have a production advantage in these product groups indicates Türkiye's potential to increase its exports in the production and export of these sophisticated products.

Evaluating the results of the study as a whole, it can be said that Türkiye's production and exports are not highly developed. In order to avoid recurring balance of payments deficits, Türkiye must not only increase the quantity of its production and exports, but also improve their quality. Regional level analysis, which identifies many sophisticated product groups in which each region has a production advantage, suggests that Türkiye has significant potential for structural transformation.

Data and material (Veri ve Materyal)

Available upon request from the corresponding author.

Available upon request from the corresponding author.

Etik Beyan ve Açıklamalar (Ethical Declarations and Disclosures)

1. Çıkar Çatışması Beyanı (Conflict of Interest Declaration)

Bu çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur

There is no conflict of interest between the authors in this study

2. Yazar Katkı Oranı Beyanı (Author Contribution Rate Declaration)

Yazarların çalışmaya katkıları eşit orandadır.

Authors contributed equally to the study.

3. Etik Kurul Bilgileri Beyanı (Ethical Committee Information Declaration)

Tarafımızca yapılan bu bilimsel araştırmada etik kurul kararı gerektirecek herhangi bir faaliyet/çalışma bulunmamaktadır.

In this scientific research conducted by us, there is no activity/study that would require an ethical committee decision.

References

- Aksu, H., Aydemir, A. F., Karaköy, Ç., Yurttañıkımaz, Z. Ç. ve Emsen, Ö. S. (2018). Çin ekonomisinde büyümenin sürdürülebilirliği: Yüksek teknolojik mal ihracatının belirleyicileri, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, ss: 214-225.
- Al Shubiri, F. N. (2016). Determinants of foreign direct investment: evidence of Sultanate of Oman. *Polish Journal of Management Studies*, 13(2), 7-17, <https://doi.org/10.17512/pjms.2016.13.2.01>.
- Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S. and Sayek, S. (2004), FDI and economic growth: the role of local financial markets. *Journal of International Economics*, Vol. 64 No. 1, pp. 89-112, [https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(03\)00081-3](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(03)00081-3).
- Aurangzeb, Z., and Stengos, T. (2014). The role of foreign direct investment (FDI) in a dualistic growth framework: A smooth coefficient semi-parametric approach. *Borsa İstanbul Review*, 14(3), 133-144, <https://doi.org/10.1016/j.bir.2014.06.004>.
- Bajo-Rubio, O. (2014). Balance-constrained growth rates: Generalizing Thirlwall's law. *Applied Economics Letters*, 21(9), 593-596, <https://doi.org/10.1080/13504851.2013.877563>.
- Balassa, B. (1965). Trade liberalisation and "revealed" comparative advantage. *The Manchester School*, 33(2), 99-123, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>.
- Barro, R. J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106(2), 407-444. <https://doi.org/10.2307/2937943>.
- Bayar, G. (2022). Turkey's sectoral exports: A competitiveness approach. *International Journal of Finance & Economics*, 27(2), 2268-2289, <https://doi.org/10.1002/ijfe.2272>.
- Bhagwati, J. (1998). The difference between trade in widgets and dollars. *Foreign Affairs*, 77(3), 7-12.
- Brewer, T. L. (1993). Government policies, market imperfections, and foreign direct investment. *Journal of International Business Studies*, 24(1), 101-120. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490227>.
- Buzdağlı, Ö. Uzun, M. ve Emsen, Ö. S. (2019). Yükselen ekonomilerde yüksek teknolojik mal ihracatının belirleyicileri (2019), *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20(1), ss: 474-487.
- Coşkun, N., Lopcu, K., and Tuncer, İ. (2018). The economic complexity approach to development policy: Where Turkey stands in comparison to OECD plus China. *Proceedings of Middle East Economic Association*, 20(1), 112-124.
- Cristelli, M., Gabrielli, A., Tacchella, A., Caldarelli, G. and Pietronero, L. (2013). Measuring the intangibles: A Metrics for the economic complexity of countries and products. *PLoS ONE*, 8(8). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0070726>.
- De Long, J. B. and Summers, L. (1991). Equipment, investment and economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, CVI, 1991,445-502. <https://doi.org/10.2307/2937944>.
- Durham, J. B. (2004). Absorptive capacity and the effects of foreign direct investment and equity foreign portfolio investment on economic growth. *European economic review*, 48(2), 285-306, [https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(02\)00264-7](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(02)00264-7).
- Emsen, Ö. S. (2022). "Anayasa tartışmaları çerçevesinde tasarrufsuzluk açmazı-batıya entegre olma çabaları-borç derinleşmesi", *Anayasa Tartışmaları Gündemine Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Bakış Açısıyla Bütünleşik Yaklaşım*, (Ed. R. Kök), Nişantaşı Üniversitesi Yayınları, s.229-248.
- Felipe, J., Abdon, A., and Kumar, U. (2012). Tracking the middle-income trap: What is it, who is in it, and why?. *Levy Economics Institute, Working Paper*, (715), <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2049330>.
- Felipe, J., Kumar, U., Abdon, A., and Bacate, M. (2012). Product complexity and economic development. *Structural Change and Economic Dynamics*, 23(1), 36-68, <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2011.08.003>.
- Genç, M. (2000). Osmanlı imparatorluğu'nda devlet ve ekonomi, (1. Baskı), Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Gerni, C., Sarı, S., Türkmen, A. & Emsen, Ö. S. (2022). Orta gelir tuzağından da öteye alt-orta gelir grubuna düşme riski üzerine bir değerlendirme. *International Conference on Economics Finance and Banking*, İstanbul, 20-22 September 2022, ss: 152-164.

- Goyal, A., and Sharma, V. (2019). Estimating the relationship between the current account, the capital account and investment for India. *Foreign Trade Review*, 54(1), 29-45. <https://doi.org/10.1177/0015732518810832>.
- Hartmann, D. (2017). "The economic diversification and innovation system of Turkey from a global comparative perspective" (A. Pyka, Y. Kuştepelı, D. Hartmann (ed.)). Routledge is an imprint of the Taylor Francis Group, an informa business.
- Hausmann, R., Hwang, J. and Rodrik, D. (2007). What you export matters. *Journal of economic growth*, 12(1), 1-25, <https://doi.org/10.1007/s10887-006-9009-4>.
- Hidalgo, C. A. (2009). The dynamics of economic complexity and the product space over a 42 year period. *CID Working Paper Series*.
- Hidalgo, César A. and Hausmann, R. (2009). The building blocks of economic complexity. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 106(26), 10570–10575. <https://doi.org/10.1073/pnas.0900943106>.
- Jarreau, J., and Poncet, S. (2012). Export sophistication and economic growth: Evidence from China. *Journal of development Economics*, 97(2), 281-292. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2011.04.001>.
- Jouini, N., Oulmane, N., and Péridy, N. (2016). North African countries' production and export structure: towards a diversification and export sophistication strategy. *Canadian Journal of Development Studies/Revue canadienne d'études du développement*, 37(2), 217-238.
- Kazgan, G. (2016). Liberalizmden neo-liberalizme: Neoliberalizmin getirisi ve götürüsü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Koch, P. (2021). Economic complexity and growth: Can value-added exports better explain the link? *Economics Letters*, 198, 109682. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2020.109682>.
- Kormendi, R. C. and P. G. Meguire, (1985). Macroeconomic determinants of growth: Cross-country evidence. *Journal of Monetary Economics*, Vol. 16(2), s.141- 63, [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(85\)90027-3](https://doi.org/10.1016/0304-3932(85)90027-3).
- Lall, S., Weiss, J. and Zhang, J. (2006). The "sophistication" of exports: A new trade measure. *World development*, 34(2), 222-237, <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2005.09.002>.
- Laursen, K. (2015). Revealed comparative advantage and the alternatives as measures of international specialization. *Eurasian Business Review*, 5(1), 99-115, <https://doi.org/10.1007/s40821-015-0017-1>.
- Levine, R., and D. Renelt. (1992). A sensitivity analysis of cross-country regressions. *The American Economic Review*, Vol. 82(4), 942-963, <https://www.jstor.org/stable/2117352>.
- Lin, F., Weldemicael, E. O., and Wang, X. (2017). Export sophistication increases income in sub-Saharan Africa: Evidence from 1981–2000. *Empirical Economics*, 52(4), 1627-1649, <https://doi.org/10.1007/s00181-016-1103-7>.
- Lipsey, R. E., Feenstra, R. C., Hahn, C. H., and Hatsopoulos, G. N. (1999). The role of foreign direct investment in international capital flows. In *International capital flows* (pp. 307-362). University of Chicago Press.
- Luu Hai, D. (2021). Aid for trade and export sophistication in recipient countries. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 30(4), 530-548, <https://doi.org/10.1080/09638199.2021.1879900>.
- Minondo, A. (2010). Exports' productivity and growth across Spanish regions. *Regional Studies*, 44(5), 569-577, <https://doi.org/10.1080/00343400902783255>.
- Nişancı, Gerni, M. Türkmen, A., & Emsen, Ö. S. (2015). Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağına düşüp düşmediğine dair tartışma: Kur değerlendirilmesi çerçevesinde bir bakış, *International Conference on Economics Finance and Banking*, Kazan, 09-11 September 2015, ss: 232-242.
- Nepelski, D., and De Prato, G. (2020). Technological complexity and economic development. *Review of Development Economics*, 24(2), 448-470, <https://doi.org/10.1111/rode.12650>.
- Nguyen, D. X. (2016). Trade liberalization and export sophistication in Vietnam. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 25(8), 1071-1089, <https://doi.org/10.1080/09638199.2016.1179778>.
- Owusu-Nantwi, V., and Erickson, C. (2019). Foreign direct investment and economic growth in South America. *Journal of Economic Studies* 46(2), 383–398. <https://doi.org/10.1108/JES-11-2017-0323>.
- Sanguinet, E. R., Azzoni, C. R., Atienza, M., and Alvim, A. M. (2022). Skill-based functional specialization in trade: an input–output analysis of multiscalar value chains in Brazil. *Spatial Economic Analysis*, 17(4), 471-498

- Sciarra, C., Chiarotti, G., Ridolfi, L. and Laio, F. (2020). Reconciling contrasting views on economic complexity. *Nature Communications*, 11(1). <https://doi.org/10.1038/s41467-020-16992-1>.
- Thirlwall, A. P. (1979). The balance of payments constraint as an explanation of international growth rate differences. *BNL Quarterly Review*, 32(128), 45-53.
- Vollrath, T. L. (1991). A theoretical evaluation of alternative trade intensity measures of revealed comparative advantage. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127(2), 265-280, <https://doi.org/10.1007/BF02707986>.
- Yayla, Y. E. (2020). Kısa vadeli sermaye akımlarının vergilendirilmesi: Tobin vergisi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 39-48.
- Yıldırım, M. A. (2018). Kompleksite ve ürün uzayı metodolojisiyle Türkiye. Working Paper, No. 1806, Koç University-TÜSİAD Economic Research Forum (ERF), İstanbul.
- Zheng, H. H. and Wang, Z. X. (2019). Measurement and comparison of export sophistication of the new energy industry in 30 countries during 2000–2015. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 108(February), 140–158. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2019.03.038>.

Appendix.

Appendix 1. Sophisticated product groups in which regions have competitive power.

Region	Number of products	Product Codes
TR10	17	9310-7832-3352-7753-5429-7165-6991-7725-5416-5335-7726-5922-5752-8939-989-7478-6997
TR21	30	989-6299-7163-6647-7414-5752-5753-7284-7249-6649-6997-7429-5532-5535-7211-7485-6572-6417-5817-5533-7418-7755-8742-5813-7452-6795-6415-7757-6573-5531
TR22	20	249-6956-6994-224-6992-7418-5249-7212-7456-8724-230-8913 -7712-7351-7331-7339-7728-7271-7211-8319
TR31	25	6942-7189-7139-7783-6417-341-5829-7485-7422-8722-7932-7929-7414-7452-7284-6997-8939-5711-7239-8996-5335-7478-7163-5111-7429
TR32	12	353-6782-6647-7372-7211-7272-7435-7244-7418-7484-7245-8946
TR33	23	7414-7726-5829-7211-6632-7417-6994-7724-7929-7728-7491-6415-5332-6795-7219-6763-6631-7853-7418-5419-8996-566-7441
TR41	34	7149-6299-7331-7783-6991-7424-7414-8121-7311-7239-7485-6956-5753-7189-7422-7284-6539-7931-5829-566-6942-7929-7448-7281-7429-6647-7472-7499-7478-8939-7447-6751-7449-6649
TR42	32	7932-6755-5721-7931-7725-7284-7712-5429-5829-6299-6647-7937-5535-6997-5754-5138-2822-7491-7239-2321-5752-6993-6211-5532-6649-7434-6763-5817-6757-7438-6795-7479
TR51	37	7781-5429-6891-7139-7726-7239-7641-2815-8722-7461-7165-6942-6793-8719-7418-8741-7916-7712-7724-5986-7449-6637-6956-8996-7448-7189-7478-7923-6997-6647-7456-7339-8131-5817-7482-8724-6795
TR52	46	7271-7272-7139-7449-6942-733-7331-7189-7448-7431-7456-7212-7438-7485-7414-7219-2815-7239-7484-7788-7452-6299-7429-7284-7163-8939-7418-7481-7425-6994-7443-7919-7726-7479-7426-7478-7413-224-5817-7351-7419-7339-230-7421-8919-7422
TR61	24	7932-8746-7599-8913-8741-8121-5137-7456-6594-6991-7414-7284-7781-7763-7929-7212-6649-8131-7522-7528-8946-249-7448-7426
TR62	9	5138-5721-6793-7212-5335-5752-5754-2772-7189
TR63	6	6417-6751-6782-7246-2815-6754
TR71	14	7212-7163-7219-7447-7272-7418-7425-7482-7211-7481-224-7268-7427-7928
TR72	15	7414-5829-7481-6635-7434-6994-6991-6571-7284-6637-5533-7285-7919-6639-6539
TR81	19	6299-7449-3352-6414-6763-8121-6754-7919-7371-7443-2881-7331-7931-7317-6770-129-7413-7373-7359
TR82	11	7213-2321-6770-7417-6795-7788-7219-7471-6542-8743-8749
TR83	15	341-7413-6415-6299-5817-7434-6795-7728-7418-8919-7212-7499-7482-249-7755
TR90	8	7932-7931-7272-7447-8913-6649-5419-6412
TRA1	18	6793-5829-2815-7478-6782-8722-7212-7725-5986-7211-8939-6635-5817-8744-6795-7373-7425-7162
TRA2	26	7725-5335-7448-733-5721-6991-8121-7726-6649-7755-5922-7414-7212-6594-7311-5535-7211-7426-6415-8939-7478-7484-7451-7481-5752-7456
TRB1	11	7281-989-5829-6635-5711-5813-5751-5755-8312-485-7412
TRB2	10	6649-5533-5817-7212-7427-7472-7162-7441-712-8745
TRC1	7	733-5829-5533-4217-7245-6519-5751
TRC2	19	5533-6793-7163-5817-7426-7523-249-7712-7522-7614-7211-7212-5416-7244-7853-733-7219-8746-7449
TRC3	5	989-7757-5335-7272-249

Appendix 2. EXPY values of the regions by the years

Region	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
TR10	22.817	23.244	23.774	24.208	24.401	24.861	24.523	23.972	23.952	24.580	22.837	25.751	26.050	25.243	25.117	25.870	26.531	26.812	26.574	26.998	27.501
TR21	20.561	20.646	21.041	22.057	22.401	22.646	22.197	22.373	23.269	22.772	22.813	23.077	22.553	22.240	24.513	25.045	25.312	25.380	25.233	26.810	26.522
TR22	18.983	19.534	19.847	21.760	20.649	22.231	23.602	23.989	23.354	23.344	24.831	25.569	25.476	25.363	25.699	25.164	25.163	25.667	25.389	25.651	25.581
TR31	20.740	20.979	21.632	21.829	22.438	22.779	23.388	22.793	23.700	24.352	24.667	23.581	23.429	24.135	23.958	24.769	24.658	24.849	24.243	25.602	25.868
TR32	15.985	16.274	16.956	17.447	18.344	18.976	19.734	19.591	19.874	20.539	20.798	20.608	20.807	20.960	20.812	21.042	21.436	21.467	21.328	21.228	21.615
TR33	24.772	24.205	24.206	24.736	24.472	24.891	25.232	24.307	27.163	27.017	26.719	25.832	26.289	26.430	26.040	26.517	26.740	26.677	26.615	26.810	26.741
TR41	27.686	27.717	28.331	28.468	29.125	29.468	29.742	30.060	29.939	29.652	29.638	28.497	28.618	28.971	29.442	29.476	29.485	29.450	28.974	28.717	28.752
TR42	28.444	30.139	31.101	31.304	31.403	31.473	31.208	30.915	29.963	30.027	30.244	30.374	30.521	30.288	30.498	31.160	31.010	30.675	30.225	29.900	29.965
TR51	26.226	26.216	26.336	26.940	26.834	27.061	26.848	26.570	26.873	26.450	26.882	30.087	30.876	30.987	30.783	30.701	30.966	31.527	30.234	30.126	30.018
TR52	27.556	27.945	27.685	26.916	26.941	27.018	27.164	27.870	26.910	26.747	27.721	28.752	28.955	28.869	28.930	29.031	29.011	29.280	29.942	29.784	30.155
TR61	16.524	21.847	23.210	18.124	18.430	19.785	18.327	18.131	18.146	19.136	18.833	19.470	19.992	20.307	20.633	21.005	21.924	22.539	22.490	22.658	23.753
TR62	20.733	19.797	22.086	22.273	21.952	22.539	22.029	21.435	21.656	21.855	22.164	22.461	21.938	21.999	22.000	22.380	22.289	22.636	22.315	21.797	22.440
TR63	18.460	18.412	19.345	19.764	19.985	19.889	20.084	19.902	20.315	20.843	21.040	20.963	20.955	21.062	20.954	21.381	21.896	22.041	21.535	22.164	22.152
TR71	20.934	20.418	22.565	22.609	23.340	23.600	23.689	23.713	23.723	22.919	23.705	24.212	24.374	25.046	25.043	25.540	25.838	26.339	26.653	26.800	27.725
TR72	20.099	21.727	21.348	21.483	21.552	21.150	22.324	23.321	22.703	22.961	23.555	24.074	24.244	24.435	24.083	23.715	23.828	24.439	24.784	24.670	24.791
TR81	25.675	26.919	27.156	24.935	22.842	24.826	25.477	25.536	26.079	26.251	26.012	26.090	25.759	25.707	26.292	26.904	26.527	26.397	25.980	26.533	27.606
TR82	16.138	15.472	14.812	12.566	12.450	16.205	10.999	15.442	19.383	19.781	21.674	17.070	19.529	20.413	21.577	22.469	22.067	24.501	20.895	20.313	24.944
TR83	23.259	23.742	23.388	23.056	24.122	24.803	22.968	22.904	23.095	23.006	23.838	24.833	24.560	22.680	24.160	24.956	31.960	36.912	28.786	25.140	34.255
TR90	14.362	14.381	13.689	13.373	14.052	14.877	15.687	15.666	15.568	15.375	15.376	15.778	15.786	15.063	14.718	15.033	15.537	14.640	15.507	15.506	16.786
TRA1	23.263	23.633	23.805	23.793	25.371	25.248	14.499	18.897	25.168	26.839	24.348	27.388	24.785	25.543	24.981	23.692	23.834	24.159	20.876	22.581	22.774
TRA2	23.084	22.637	21.658	22.987	22.798	20.023	23.716	24.629	24.090	24.695	25.368	26.234	24.225	23.541	24.333	24.819	24.982	25.378	25.026	24.921	25.227
TRB1	16.073	16.246	16.286	16.505	15.376	16.406	17.146	17.765	18.233	18.288	19.068	16.881	17.788	17.255	16.311	15.943	16.787	17.804	18.989	17.512	17.972
TRB2	28.366	27.690	24.895	24.143	24.071	20.497	21.519	22.712	23.490	25.394	26.847	28.400	28.111	29.549	24.395	18.787	19.176	20.352	15.572	14.055	13.029
TRC1	22.290	23.276	23.376	23.436	24.083	24.595	22.123	22.581	23.094	22.447	22.499	22.893	22.748	21.636	22.137	22.639	23.164	23.345	23.377	23.061	23.049
TRC2	16.444	20.547	20.723	21.812	21.530	19.331	20.042	17.978	18.489	18.187	20.153	23.749	23.747	21.345	21.883	22.069	22.728	23.618	24.594	24.579	23.227
TRC3	23.553	18.330	18.246	18.851	18.816	20.066	19.219	18.731	19.359	19.749	20.564	20.105	19.929	19.153	19.430	18.580	18.829	19.735	20.669	19.570	19.971